

**KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI KORUMA MEKANİZMALARI
ÇERÇEVESİNDE KADIN HAKLARININ KORUNMASI**

Zeynep Zehra ERGÜN

Yüksek Lisans Tezi

**KONYA
2023**

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI KORUMA MEKANİZMALARI
ÇERÇEVESİNDE KADIN HAKLARININ KORUNMASI

Zeynep Zehra ERGÜN

KTO Karatay Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hikmet TÜLEN

Konya
Nisan 2023

BİLDİRİM

Enstitü tarafından onaylanan Yüksek Lisans tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını basılı veya dijital biçimde arşivleme ve aşağıda belirtilen koşullar dahilinde erişime açma iznini KTO Karatay Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak ve gelecekteki çalışmalar (makale, kitap, lisans, patent vb.) için tezimin tamamının veya bir bölümünün kullanım hakları yalnızca bana ait olacaktır.

Tezimin bütünüyle kendi çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izinle kullanılması zorunlu olan kaynakları, yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde izinlerin suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayımlanan “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge” kapsamında, tezim, aşağıda belirtilen koşullar haricince, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve KTO Karatay Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.¹

Enstitü / Fakülte Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir.²

Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.³⁴

24 Nisan 2023

Zeynep Zehra ERGÜN

¹ MADDE 6(1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

² MADDE 6(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

³ MADDE 7(1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

⁴ MADDE 7(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

ETİK BEYAN

KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Hazırlama ve Yazım Kurallarına uygun olarak Dr. Öğr. Üyesi Hikmet TÜLEN danışmanlığında tarafımdan üretilen bu tez çalışmasında; sunduğum tüm veri, enformasyon, bilgi ve belgeleri bilimsel etik kuralları çerçevesinde elde ettiğimi, tüm değerlendirme, analiz, bulgu ve sonuçları bilimsel usullere uygun olarak sunduğumu, tez/proje çalışmasında yararlandığım kaynakların tümüne bilimsel normlara uygun biçimde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin/projemin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

24 Nisan 2023

Zeynep Zehra ERGÜN

ÖZET

Zeynep Zehra ERGÜN

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Mekanizmaları Çerçevesinde Kadın

Haklarının Korunması

Yüksek Lisans

Konya, 2023

İnsan Hakları her ne kadar 1900’lü yılların başından bu yana gündemde olan ve incelenen bir konu olsa da kadın haklarının özellikle evrensel düzeyde korunması nispeten yeni bir olgudur. Kadın haklarının çoğunlukla “insan hakları” içerisinde yer aldığı varsayılmış ve kadınların yalnızca cinsiyetleri nedeniyle uğradıkları hak ihlalleri uzun yıllar boyunca görmezden gelinmiştir. Bu sebeple gelişimi geç kalmış bu spesifik haklar kümesinin tanınmasının ve korunması yönündeki çalışmaların ulusüstü düzeyde geçirdiği evreleri bilmek günümüzde gelinen noktayı görmek açısından önemlidir. Bu çalışmada öncelikle tarihsel çerçeve ortaya konmuş, daha sonra Birleşmiş Milletler bünyesinde kadın hakları özelinde yapılan çalışmalar incelenmiş ve karşılaşılan sorunlar ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca kadın haklarının uluslararası düzlemde korunması ve bu noktada karşılaşılan problemlerle ilgili somut verilere ulaşmak ve efektif bir uluslararası koruma mekanizmasının mevcut olup olmadığını incelemek ve böyle bir mekanizma mevcut ise bunun bireylere ulaşma konusunda ne derece etkili olduğu gibi konular ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

CEDAW, CEDAW Komitesi, Kadın Hakları, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku

ABSTRACT

Zeynep Zehra ERGÜN

United Nations Human Rights Mechanism and Protection of Women's Rights

Master's Thesis

Konya, 2023

Although Human Rights has been on the agenda of the international discourse and studied since the early 1900s, protection of women's rights, especially at a universal level, is a relatively new phenomenon. For years it has been assumed that women's rights are included in "human rights" and no specific attention has been given to the violations women experience because of their gender and women's rights have been ignored for many years in this context. Hence, it is important to know the efforts for the recognition and protection of this specific set of rights on a supranational level is important in order to see the point reached today. After the historical framework is presented and analyzed, the endeavours on women's rights have been examined and the problems women's rights specifically encountered have been discussed. In the study, concrete data regarding the protection of women's rights at the international level and the problems encountered in this regard were sought, and an examination was made on whether an effective international protection mechanism exists and, in the case such a mechanism exists, its effectiveness in reaching individuals has also been discussed.

Keywords

CEDAW, CEDAW Committee, Women's Rights, International Human Rights Law

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
1. GİRİŞ	1
2. İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜNE GENEL BAKIŞ.....	3
2.1. Örgütün Kuruluş Süreci.....	3
2.1.1. Genel Olarak.....	3
2.1.2. San Francisco Konferansı.....	7
2.1.3. İnsan Hakları Açısından Birleşmiş Milletler Şartı.....	8
2.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	12
2.2.1. İnsan Hakları Komisyonu ve Beyannamenin Hazırlanış Süreci.....	12
2.2.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Metni	15
2.3. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri	18
2.3.1. Birleşmiş Milletler Sözleşme Sistemi Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması	20
2.3.2. Sözleşme Dışı Sistem Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması	28
3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ ÇERÇEVESİNDE KADININ İNSAN HAKLARI.....	30
3.1. Genel Olarak.....	30
3.2. Kadının Statüsü Komisyonu.....	33
3.3. Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı (1975) Meksika Bildirgesi ve Eylem Planı.....	41
3.4. Birleşmiş Milletler 2. Dünya Kadın Konferansı (1980) Kopenhag	49
3.5. Birleşmiş Milletler 3. Dünya Kadın Konferansı (1985) Nairobi.....	53
3.6. Birleşmiş Milletler 4. Dünya Kadın Konferansı (1995) Pekin.....	58
3.7. Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı ve Kadın Konferanslarının Kazanımları	66
4. KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE KADINA KARŞI AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ.....	70

4.1. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi.....	70
4.1.1. Sözleşmenin Hazırlık Çalışmaları	70
4.1.2. Sözleşmenin Öngördüğü Yükümlülükler	75
4.1.3. Çekinceler	80
4.2. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi	84
4.2.1. Komitenin Özellikleri	84
4.2.2. Komitenin Üyeleri	85
4.2.3. Komitenin Çalışma Süresi	86
4.2.4. Komitenin Fonksiyonları	87
4.3. İhtiyari Protokol	93
4.3.1. Hazırlık Çalışmaları.....	93
4.3.2. Bireysel Şikayet Usulü	94
4.3.3. Soruşturma Usulü	107
5. SONUÇ	109
KAYNAKLAR	115
ÖZGEÇMİŞ	123

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CSW	The Commission on the Status of Women (Kadının Statüsü Komisyonu)
ECOSOC	Economic and Social Council (Ekonomik ve Sosyal Konsey)
G-77	Group of 77
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IWRAW	The International Women's Rights Action Watch (Uluslararası Kadın Hakları İzleme Örgütü)
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyanname
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
UNGA	United Nations General Assembly (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu)
UNHCHR	United Nations High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği)

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler'in (BM) kurulması, uluslararası ilişkiler için yeni bir dönemi başlatmış ve BM insan hakları da dahil olmak üzere birçok alanda diplomatik çabanın koordine edildiği bir merkez halini almıştır. BM örgütünün kuruluş belgesi olan BM Şartı cinsiyet, ırk, din veya dil ayrımı yapılmaksızın her bireyin temel hak ve özgürlüklerinden faydalanabilmesi gerekliliğini belirterek insan haklarının uluslararası korunması konusunda bir zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte BM'nin insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasından ziyade ulusal egemenlikleri ve politik çıkarlarının korunmasına öncelik veren üye devletler tarafından yönlendirilen siyasi bir kurum olduğunu göz önünde bulundurmak önemlidir. Buna rağmen BM, kadın hakları da dahil olmak üzere pek çok insan hakları sorununun ele alınmasında somut ilerleme kaydeden bir insan hakları söylemi geliştirmeyi başarmıştır.

Bu tez, BM sistemi içerisinde insan hakları söyleminin tarihi gelişimini ve bu çerçevede geliştirilmiş olan insan hakları mekanizmalarını kadın hakları bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. BM'nin siyasi doğası kabul edilerek, üye devletlerin egemenlikle ilgili endişelerinin ve politik çıkarlarının sınırlamalarına rağmen geliştirilen kadın hakları organları ve belgeleri incelenecektir.

İlk bölümde insan hakları perspektifinden Birleşmiş Milletler'e tarihsel genel bir bakış sunulacaktır. Bu bölümde BM'nin kuruluşu, insan hakları meseleleriyle erken dönem ilişkisi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi konuları ele alınacak ve BM sistemi çerçevesinde yapılmış olan insan hakları sözleşmelerine ve bu sözleşmelerle öngörölmüş olan izleme mekanizmalarına kısaca değinilecektir.

İkinci Bölüm BM sisteminde kadın hakları söyleminin yavaş da olsa kayda değer gelişimini ele almaktadır. Bu bölümde öncelikle cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının insan haklarının desteklenmesinde, karşılaşılan tüm engellere karşın ısrarcı olan Kadının Statüsü Komisyonu'nun rolüne değinilecektir. Ardından kadın hakları konusunda küresel bir gündem belirleyen ve kadının statüsü konusunda kademeli bir ilerlemenin yolunu açan Dünya Kadın Konferansları ve bu konferanslarda üretilen belgeler incelenecektir.

Üçüncü bölümde, BM tarafından 1979'da kabul edilen ve spesifik olarak kadına karşı ayrımcılık konusunu ele alan ve dönüm noktası niteliğinde bir anlaşma olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW) ele alınacaktır. CEDAW'ın hazırlanışı sürecinin ardından içeriği ve kapsamı üzerinde durulacak devamında da CEDAW'ın taraf devletlerce uygulanmasını denetlemekten sorumlu CEDAW Komitesinin ele alınacaktır. Komitenin rapor değerlendirme usulü ve genel yorumlarına değinilecek ve son olarak Komitenin Sözleşme kapsamında korunan hakların ihlaline ilişkin bireysel şikâyet başvurularını değerlendirmesine ve soruşturma usulünü kullanmasına izin veren CEDAW İhtiyari Protokolü incelenecektir.

2. İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜNE GENEL BAKIŞ

2.1. Örgütün Kuruluş Süreci

2.1.1. Genel Olarak

Birleşmiş Milletler, BM Şartında insan haklarına referans yapmış ve sonrasında bu referanslara dayanarak evrensel bir insan hakları bildirisi yayınlamış ve böylece insan haklarının uluslararası düzlemde ele alınmasına öncülük etmiştir. Birleşmiş Milletlerin kurulması uluslararası insan hakları nosyonunun doğuşuna da işaret ettiği için, kuruluş süreci önemlidir. Zira; eğer sıkça yapılan hataya düşer ve Birleşmiş Milletlerin Nazi Almanyası zulümlerine bir tepki olarak ve insan haklarını korumak amacını güderek kurulduğu fikrini benimserseniz⁵; Birleşmiş Milletlerin günümüzdeki insan hakları faaliyetlerinin son derecede yetersiz olduğu sonucuna varmamız gerekir. Halbuki Birleşmiş Milletlerin henüz İkinci Dünya Savaşı sona ermemiş ve savaş sürecindeki ağır insan hakları ihlalleri ve vahşet gün yüzüne çıkmamışken kurulma hazırlıkları yapılan, politik motivli ve nihayetinde bir “galipler” organizasyonu olduğunu ve BM Şartındaki insan hakları referanslarının dahi kolayca yapılmadığını göz önünde bulundurursak⁶; Birleşmiş Milletlerin insan haklarını koruma noktasında günümüzde geldiği noktaya daha pozitif bakmamız gerekir.

Birleşmiş Milletler Şartının temeli 1941’de henüz savaşa girmemiş ABD’nin Başkanı Roosevelt ve Birleşik Krallık Başbakanı Churchill arasında imzalanan Atlantik Şartına dayandırılmaktadır.⁷ Atlantik Şartı özünde iki ülke liderinin savaştaki amaçlarına yönelik olarak hazırladıkları ortak bir bildiridir. Belge içeriğinde savaş sonrasında sağlanması

5 WALTZ, Susan. “Reclaiming and rebuilding the history of the Universal Declaration of Human Rights”. *Third World Quarterly*, 23:3, s. 438

6 RAMCHARAN, Bertrand G. *A History of the UN Human Rights Programme and Secretariat*. Boston : Brill Nijhoff, 2020. Series: International studies in human rights, 0924-4751 ; volume 132.

7 BİRİNCİ, Görkem, *İnsan Hakları Evrensel Bilirgesi'nin Kısa Tarihi (1918-1948)*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2022, s. 40. <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years>

gerekli görülen haklara yer verip “daha geniş ve kalıcı bir genel güvenlik sisteminin kurulmasına” atıfta bulunmuştur.⁸ Bu geniş ve kalıcı güvenlik sistemine yapılan atıf Birleşmiş Milletler benzeri bir sistemi öngörmektedir. Atlantik Şartında ayrıca her insanın altında yaşadığı hükümet şekline karar verme hakkına; ekonomik işbirliğinden bahsederken çalışma standartları ve sosyal güvenlik gibi bireysel haklara ve dünyanın her yerinde her insanın özgürce yaşaması gibi temel insan haklarına değinilmiştir.⁹ Güçlü iki devlet liderinin yalnızca ulus devlet hakları ve çıkarlarından değil de bireysel haklardan bahsetmesi, ve bu hakların uygulama alanının dünya üzerindeki her yer olduğuna değinmesi uluslararası insan hakları açısından önemli bir adımdır.¹⁰

Atlantik Şartı’nı Birleşmiş Milletler Deklarasyonunun imzalanması takip etmiştir. 1 Ocak 1942’de Mihver Devletleri’ne karşı savaşmakta olan 26 devlet, Atlantik Şartı’nın öngördüğü amaç ve prensipleri benimsediklerini imza altına alarak “Birleşmiş Milletler Deklarasyonu”nu oluştururlar. Bu deklarasyon “Birleşmiş Milletler” terimini kullanan ilk belgedir.¹¹ Birleşmiş Milletler Deklarasyonu, insan haklarına açıkça atıf yapan bir belgedir.¹² Deklarasyon metninde “hayatı, özgürlüğü, bağımsızlığı, din özgürlüğünü savunma” ve “insan hakları ve adaletin hem kendi topraklarında hem de diğer ülkelerin topraklarında korunması” İkinci Dünya Savaşında düşmanlarına karşı tam bir zafer kazanılması için gerekli görülmüştür.¹³

Uluslararası düzeyde insan haklarına ve bireysel haklara değiniliyor olması dönemin şartlarının bir getirisi olmuştur. Bu döneme kadar Westfalya düzeninin ulus-devleti

8 Şartın tam metni için: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>

9 Atlantik Şartı. Tam metine https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_16912.htm web adresinden ulaşılabilir.

10 LAUREN, Paul Gordon, The Evolution of International Human Rights: Visions Seen, Third Edition, University of Pennsylvania Press, 2011, s.140.

11 Department of Public Information, Yearbook of the United Nations Special Edition UN Fiftieth Anniversary 1945-1995, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, s. 3.

¹² BİRİNCİ, s. 42.

13 Birleşmiş Milletler Deklarasyonu. Orijinal Tam Metin için: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade03.asp

milletlerarası sistemin yapıtaşı olarak benimsemesinin de etkisiyle bireysel haklar uluslararası bir mesele olarak görülmemiş, ulusal hukuk sistemleri içerisinde çözülmesi gereken meseleler olarak ele alınmıştır. Zira bir ulus devletin insan hakları ihlallerine uluslararası müdahalede bulunulması, ulusal egemenliğin bir ihlali olacaktır. Fakat İkinci Dünya Savaşı göstermiştir ki, temel insan haklarının ulusal egemenliği korumak adına otoriter hükümetlerin inisiyatifine bırakılması çok daha büyük sorunlara ve geniş çaplı bir istikrarsızlığa yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesinde insan haklarının uluslararası düzeyde korunması gerektiği fikri yalnızca dar çevrelerde dile getirilen ve önemli bir etki yaratmayan bir konu iken savaş sürecinde anaakım bir konu haline gelmiştir.¹⁴

1944'te Dumbarton Oaks'ta ABD, Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve daha sonra aralarına dahil olan Çin¹⁵, daha önce 1943'te yapılan Moskova ve Tahran konferanslarında konuşulmuş olan, savaş sonrası barış ve güvenliği sağlamak adına kurulacak uluslararası bir organizasyon fikrini ele almış ve bu "Uluslararası Barış ve Güvenlik Organizasyonu"nun kuruluşu konusunu görüşmüştür.¹⁶ Bu noktaya kadar yapılan görüşmelerde ya da basın açıklamalarında insan haklarının önemine ve insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasına değinen liderler Dumbarton Oaks Görüşmelerinde bu tutumlarını bir kenara bırakmıştır.¹⁷ Bireysel haklara değinmekten özenle kaçınılmış ve bunun yerine devletlerin haklarından bahsedilmiş, kurulması planlanan örgütün organlarına insan haklarına yönelik bir fonksiyon yüklenmemiş¹⁸ Çin'in "bütün devletler ve ırkların eşitliği"ni içeren teklifi reddedilmiş¹⁹ ve sonuçta

14 BURGERS, Jan Herman, "The Road to San Francisco: The Revival of the Human Rights Idea in the Twentieth Century," Human Rights Quarterly, vol. 14, no. 4, 1992, s. 447-77. LAUREN, Chapter 5.

15 JAMES, Stephen, Universal Human Rights Origins and Development, LFB Scholarly Publishing LLC, 2007, s.84

16 Preparatory Years: UN Charter History <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years>

17 BİRİNCİ, s. 44.

18 LAUREN, s.163. BUERGENTHAL, Thomas. The Normative and Institutional Evolution of International Human Rights. Human Rights Quarterly , Nov., 1997, Vol. 19, No. 4 (Nov., 1997), pp. 706.

19 JAMES, s. 85.

yalnızca sosyal ve ekonomik iş birliği kısmında değinilen bir insan hakları referansı ile konu geçiştirilmiştir.²⁰

Müttefik devletler, söylemleri ve düzenledikleri *bağlayıcı olmayan* belgeler ile evrensel bir insan haklarına değinirken bir yandan da gerek kendi ülkelerinde gerekse sınırlarının ötesinde insan haklarını ihlal etmekteydi. ABD’de siyahilere ikinci sınıf vatandaş muamelesi öngören ırka dayalı tecrit (segregation) politikaları sürmekte, bir sömürge imparatorluğu olan Birleşik Krallık milyonlarca sömürgesinin yerli halkını başta self-determinasyon olmak üzere haklardan mahrum etmekte, aralarında ABD’nin de bulunduğu kimi ülkeler düşman ırka tabi oldukları gerekçesiyle Japon asıllı vatandaşlarını kamplarda toplamakta idi.²¹ İnsan haklarıyla ilgili dokunaklı beyanlarda bulunan Müttefik devletler; Mihver devletlerinin insan hakları ihlalleri konusunda da kayda değer bir adım atmıyordu; örneğin ABD binlerce Yahudi sığınmacıyı limanlardan geri döndürmüştü.²² Dumbarton Oaks’ta bir araya gelmiş olan temsilciler bireysel haklardan devletlerin haklarından bahsetmeye ve kendi ulusal çıkarlarını tehlikeye atabilecek herhangi bir insan hakları referansında bulunmamaya kararlıydı.²³ Bütün bu gerçekler ışığında Dumbarton Oaks Tekliflerinde yapılan yegane insan hakları referansı “genel ekonomik ve sosyal işbirliği” başlığı altında yapılmış ve “insan haklarına saygıyı teşvik etmek” şeklinde tabir edilmiştir.²⁴ Bu durum savaş sürecinde çok daha aktif bir hal alan insan hakları hareketinin beklentilerini karşılamamıştı.²⁵

²⁰ PATHAK, Vineeta, “Promoting Human Rights: The UN Record,” *The Indian Journal of Political Science*, vol. 70, no. 1, 2009, pp. 151–64.

²¹ AYBAY, Rona, *İnsan Hakları Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 48-49; LAUREN, s. 148-149.

²² JAMES, s. 68.

²³ LAUREN, s. 163.

²⁴ Dumbarton Oaks Teklifleri. Tam metin için: <https://www.doaks.org/resources/dumbarton-oaks-conversations/exhibit-items/doconversations-fig46.jpg/view>

²⁵ BURGERS, s. 474.

2.1.2. San Francisco Konferansı

Dumbarton Oaks Tekliflerini davetiyelerin gönderilmesi ve San Francisco Konferansı izledi. Dumbarton Oaks tekliflerinin insan hakları konusuna yalnızca yüzeysel bir şekilde bahsetmesi konferansa katılacak kimi ülkelerin beklentilerini karşılamamıştı. Bu ülkeler insan hakları konusunda kimi değişiklik önerileri sundular. Guatemala, Paraguay, Mısır ve Meksika insan haklarının BM'nin temel amaçlarından biri olarak kabul edilmesi yönünde bir değişiklik önerisi sundu.²⁶ Hindistan, Yeni Zelanda, Norveç, Lübnan ve Küba Şartın giriş kısmında evrensel insan haklarına değinilmesi gerektiğini ve insan haklarını açık ve net bir şekilde destekleyen maddelere yer verilmesi gerektiğini içeren önerilerde bulundular.²⁷ Bolivya, Küba, Panama ve Meksika BM Şartı'na bir İnsan Hakları Beyannamesi eklenmesini teklif ettiler.²⁸ San Francisco Konferansı öncesi Chapultepec Konferansı'nda bir araya gelen ve burada insan hakları konusunu görüşen Latin Amerika Devletleri de insan hakları konusunun BM Şartı'nda yer alması konusunun üzerinde duruyordu.²⁹ Bu devletlerin önerileri sivil toplum örgütleri tarafından da desteklenmekteydi.³⁰ Konferansın sponsoru olan ve politik olarak güçlü olan ABD, Birleşik Krallık ve Sovyetler Birliği her ne kadar BM'yi güvenliği sağlama amaçlı bir işbirliği organizasyonu olarak inşa etmek istiyor ve insan hakları konusunda bağlayıcı olabilecek adımlar atmak istemiyor olsalar da³¹; diğer devletlerden gelen resmi önerileri kolayca yok sayamadılar. Lauren'ın ifade ettiği gibi; delegeler biliyorlardı ki eğer süper güçlerin desteği olmazsa BM gibi bir organizasyon ne kurulabilir ne de sürekli olabilirdi fakat aynı şekilde süper güçler de biliyorlardı ki diğer devletlerin katılımı ve desteği

²⁶ LAUREN, s. 178, JAMES, s. 119

²⁷ LAUREN, s. 178, JAMES s.120

²⁸ JAMES, s. 120.

²⁹ LAUREN, s. 178.

³⁰ STEPHEN. s. 72, 73.

³¹ BUERGENTHAL, T. The Normative and Institutional.s. 706.

olmadan kurulacak organizasyonun evrensel prensipler ortaya koyduğu iddia edilemezdi.³²

Bu tartışmalar sürmekteyken Nazilerden kurtarılan yerlerden savaşın yol açtığı yıkım ve insani felaketin haber ve görüntüleri dünyaya servis edilmeye başlamıştı. Bu durumun insan hakları ile ilgili adımların atılmasında etkili olduğuna dair bir inanış olsa da BM Şartı ve insan haklarının Şart kapsamına alınması ile ilgili görüşmeler halihazırda sürmekte idi. İnsan haklarının BM Şartına dahil edilmesi ile ilgili belirleyici adımlar Nazi vahşeti ile ilgili haberler servis edilmeye başlamadan önce atılmıştı.³³ Ayrıca Almanya'nın İkinci Dünya Savaşında neden olduğu insani felaketin boyutlarının dünya tarafından biliniyor hale gelmesi savaşın bitmesinden yıllar sonrasına tekabül etmekteydi.³⁴ İnsan hakları meselesinin BM Şartı'nda yer alması savaşta yaşanan dehşet karşısında duyulan insani bir sempatiden ziyade insan hakları konusunda kendilerini herhangi bir anlaşmayla bağlamak istemeyen güçlü devletler ile sivil toplum örgütleri ve kamu vicdanının desteğini arkasına alan diğer devletlerin bir dizi diplomatik görüşmeler sonucunda verdikleri tavizler sayesinde.

26 Haziran 1945'te San Francisco'da anlaşmaya varıldı ve Birleşmiş Milletler Şartı imzalandı.

2.1.3. İnsan Hakları Açısından Birleşmiş Milletler Şartı

Birleşmiş Milletler Şartı'nda ilk olarak başlangıç bölümünde ve sonra altı maddede yedi kez insan haklarına yer verilmiştir. Şartta yer alan insan hakları atıfları genel olarak üye devletlere açıkça bir yükümlülük yüklemeyen, muğlak ifadelerle kaleme alınmıştır.³⁵ İnsan hakları ve temel özgürlüklerden bahsederken bu hak ve özgürlüklerin neler

³² LAUREN, s. 183.

³³ BURGERS, s. 448.

³⁴ BURGERS, s. 477.

³⁵ PATHAK, s. 153; SCHLÜTER, Bernhard. The Domestic Status of the Human Rights Clauses of the United Nations Charter. 1973. California Law Review. Vol. 61, No. 1. S. 112

olduğuna değinilmemiş, herhangi bir sıralama ya da tanımlama yapılmamış ve hukuki metinlerde görülen zorlayıcı ifadelerdense “saygının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi”, “kolaylaştırılması”, “tavsiyede bulunulması” gibi daha genel ifadelere yer verilmiştir.³⁶ Şart’ta ye devletlere insan hakları ile ilgili açık ve somut yükümlülükler yüklenmemiştir.³⁷

Şartın başlangıç bölümünde;

“Biz Birleşmiş Milletler halkları, ... temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla kk ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye ... karar verdik.” şeklinde insan haklarına değinilmiştir.

Şart içerisindeki maddelerde ise “ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gzetsiz herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine” saygının geliştirilip güçlendirilmesinden ve bu haklardan faydalanmanın kolaylaştırılmasından bahsedilmiştir.

Örgütün amaçlarını sıralayan 1. maddenin 3. fıkrasında ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gzetsiz herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak Birleşmiş Milletlerin amaçlarından biri olarak sayılmıştır. Genel Kurul’un görevlerinden bazılarının sayıldığı 13. maddede "herkesin insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanmasını kolaylaştırmak için araştırmalar yapılmasına önayak olmak" ve "bu amaçla tavsiyelerde bulunmak" şeklinde Genel Kurul’a insan haklarına dair görevler verilmiştir. 55. maddede "ayrım gzetsiz herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesinin” kolaylaştırılacağına ve 56. maddede üyelerin bir önceki maddede sayılan amaçlara ulaşmak adına işbirliği yapma yükümlülüğüne yer verilmiştir. 55 ve 56. maddeler insan haklarına yapılan diğer atıflardan farklı olarak ye devletlere; şartta bahsedilen hak ve özgürlükleri sağlamaları noktasındaki sorumluluklarını açıkça

³⁶ AYBAY, s. 49; PATHAK, s. 152.; SCHLÜTER S. 112

³⁷ BUERGENTHAL, s. 786

ortaya koymaktadır.³⁸ 62. madde ile Ekonomik ve Sosyal Konsey'e "herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine etkin bir biçimde saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde bulunma" yetkisi verilmiştir. Vesayet rejimlerini konu alan 76. maddede ise hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesinin teşvik edilmesi gerekliliği yinelenmiştir.³⁹

Bu haliyle Birleşmiş Milletler Şartı insan hakları ajandasını ileriye taşımak isteyen devletlerin, sivil toplum örgütlerinin ve uluslararası toplumun beklentilerini karşılayamamıştır.⁴⁰ (Burada ayrıca değinmek gerekir ki; insan haklarına dair maddelerin BM Şartı'nda yer almış olması Batılı devletlerin batılı olan insan hakları geleneğini dünyaya empoze etmesi ile değil, neredeyse aksine bu devletlerin isteksizliğine rağmen "küçük" devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çabası ile olmuştur.⁴¹ Bu durumda devletlerin genel olarak kendilerine insan hakları ile ilgili herhangi bir yükümlülük yüklemek istemiyor olması ve insan hakları ihlallerinin uluslararası bir müdahaleye yol açmasının ulusal egemenliğe müdahale olarak değerlendirilmesinin etkisi olmuştur. Zira uluslararası bir örgüte insan hakları alanında hareket yetkisi tanımak geleneksel egemenlik anlayışıyla çatışan bir durumdur.⁴² İnsan hakları Şart'ta ulusal barış ve güvenliğin korunması ile olan ilişkisi oranında ve geleneksel egemenlik anlayışının izin verdiği ölçüde kendisine yer bulabilmiştir.

38 SCHLÜTER, s.139; SAMNOY, Ashild. Human Rights as International Consensus: The Making of the Universal Declaration of Human Rights 1945-1948.1993. Chr. Michelsen Institute, s. 68; BOZKURT, s. 75.

39 BM Şartı'nda insan haklarını ilgilendiren maddeler: Madde 1/3, Madde 13, Madde 55, Madde 56, Madde 62 ve Madde 76'dır.

Şartın Türkçe metnine https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc027/kanuntbmmc027/kanuntbmmc02704801.pdf web adresinden, İngilizce orijinal metnine ise <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> adresinden ulaşılabilir.

40 BUERGENTHAL, Thomas, "The Evolving International Human Rights System," The American Journal of International Law, vol. 100, no. 4, 2006, s. 786.

41 JAMES, s. 117

42 DOĞAN, s. 61 GÖÇER, Mahmut. Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması.2002. Seçkin Yayıncılık. s.158

Şarttaki insan hakları düzenlemelerinin hukuk normları değil de daha ziyade bir prensipler bütünü ya da amaç ve hedef belirtme amaçlı beyanlar olarak değerlendiren görüşler olmakla birlikte; Birleşmiş Milletlerin kurucu belgesi olan Şart'ın bağlayıcı olması sebebiyle bu maddelerin de bağlayıcı olduğunu kabul etmek gerekmektedir.⁴³ İnsan hakları ile ilgili maddelerin belirsizliği, açık olmaması, spesifik olarak hakları belirtmemiş ve tanımlamamış olması ve kullanılan dilin zorlayıcı değil yumuşak olması bu maddelerin hukuk normu olarak değerlendirilmesini zorlaştırıyor olsa da, Şart'ta yer alan bu maddelerin bağlayıcılığı ileride insan hakları alanındaki kodifikasyon çalışmalarının temelini oluşturmuştur.⁴⁴

Her ne kadar üye devletlere açıkça yükümlülük yüklenmemiş olsa da, Şart'ta insan haklarına değinen maddelerin yer almış olması üye devletlerin insan hakları ile ilgili uluslararası yükümlülükleri olabileceğini kabul ettiklerinin bir göstergesi olmuş ve zamanla Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde insan hakları hukukunun gelişmesinin yolu açılmıştır.⁴⁵ İnsan haklarının yalnızca iç hukuku değil uluslararası hukuku da ilgilendiren bir konu olduğu böylece ilk kez uluslararası bir belge ile ortaya konmuştur.⁴⁶ Modern uluslararası insan hakları hukukunun temelleri 1945'te Birleşmiş Milletler Şartı ile atılmıştır demek mümkündür.⁴⁷

43 SCHLÜTER, s. 118; YIU, Mike Mying-Kun. CHARTER PROVISIONS CONCERNING HUMAN RIGHTS. 1972. India Quarterly , January-March. Vol. 28, No. 1. s. 55.

44 BAYRAKTAR, Tuğba, İnsan Haklarının Uluslararası Hukuk Düzeninde Korunması, İnsan Hakları Hukuku (ed. Tuğba Bayraktar & Ufuk Ramazan Çakmak), Adalet Yayınevi, 2022, s. 191.

45 BUERGENTHAL, Thomas. The Normative... s. 708.

46 BOZKURT, E. & KANAT, S. & BEKTAŞ, S. (2021). Uluslararası İnsan Hakları Hukuku. Yetkin Yayınları. S. 73.; BUERGENTHAL, Thomas. The Normative and Institutional s. 708.

47 RAMCHARAN, s. 2.

2.2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

2.2.1. İnsan Hakları Komisyonu ve Beyannamenin Hazırlanış Süreci

Ekonomik ve Sosyal Konsey, BM Şartı'nın 68. Maddesi ile kendisine verilmiş olan yetkiye dayanarak İnsan Hakları Komisyonunu kurmuş ve Komisyon'u bir insan hakları bildirisi hazırlamakla görevlendirmiştir. İnsan Hakları Komisyonu çalışmalarına başlarken, hazırlanacak bildirin evrensel olarak kabul görmesi gerektiğinin bilincinde olmuş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Bu sebeple bağlayıcı bir sözleşme hazırlamaktansa, uluslararası yapıdaki Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul edebileceği bir belge hazırlamayı tercih etmişlerdir.⁴⁸ İnsan Hakları Komisyonu, Birleşmiş Milletler Şartında değinilmiş olan insan hakları kavramını açıklamaya ve insan hakları şemsiye terimiyle kastedilen hakları saymaya, sıralamaya ve bunları ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu dönemde sömürgecilik pratikleri halen devam ediyor olduğu için pek çok topluluk ve kültür temsil edilmiyor olsa da BM bünyesinde farklı kültür ve dinlerden gelen devletler bir arada bulunmaktadır.⁴⁹ Hazırlanacak olan belgenin farklı felsefeler, kültürler ve hayat tarzlarını temsil eden devletlerin üzerinde uzlaşmaya varacağı bir metin olması gereklidir. Bu konuda ortak bir anlayış bulmak için UNESCO tarafından insan haklarının felsefi prensipleri ile ilgili çalışmalar yapılmış,⁵⁰ taslağın hazırlanmasına geçilmeden önce faydalanılacak kaynaklar derlenirken Afrika, Asya, Latin Amerika, Doğu Avrupa ve Batı Avrupa ülkelerinden 55 farklı ülkenin yasalarından yararlanılmış⁵¹ ve taslağın hazırlanması sürecinde farklı kaynaklardan faydalanmaya özen gösterilmiştir.⁵² Aynı zamanda bildiriye hazırlayacak olan konseyde görev alacak adaylar belirlenirken bu

48 DOĞAN, s. 70; DOLINGER S. 188

49 BİRİNCİ, s. 69.

50 LAUREN, s. 211; DOĞAN, s. 68

51 RAMCHARAN, s. 38

52 BİRİNCİ, s. 70-71.

kimselerin kalifiye olup olmasının yanında coğrafi dağılım da göz önünde bulundurulmuştur.⁵³

Bu noktada göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus ise, İnsan Hakları Komisyonu bir İnsan Hakları Bildirisi hazırlamak için faaliyetlerine başladığında devam eden soğuk savaş ve yarattığı kutuplaşma ortamının etkileridir. Evrensel kabul sağlaması hedeflenen insan hakları bildirisi iki global gücün rekabetinin ortasında hazırlanmak zorunda kalmıştır. ABD ve etki alanındaki batı bloğu kişisel ve politik haklara önem verirken, Sovyetler Birliği ve etki alanındaki doğu bloğu ekonomik ve sosyal haklara önem vermiştir ve hazırlanacak belgede kendi ideolojileri doğrultusunda önemsedikleri hakların daha geniş yer bulabilmesi için birbirleriyle rekabet etmiştir. Aynı zamanda hem ABD hem de Sovyetler Birliği, kendi ülkelerindeki insan hakları ihlallerinin incelenmesi olasılığını en aza indirmek amacıyla göz önünde bulundurularak hareket etmiştir.⁵⁴

İnsan Hakları Komisyonu çalışmalarını birbirinden tamamen farklı iki ideolojik ve politik sisteme sahip olan iki güçlü devletin fikir ayrılıkları içerisinde bulunduğu bir ortamda; Birleşmiş Milletler içerisindeki devletlerin bağlı oldukları farklı felsefe, kültür ve hayat tarzlarını da göz önünde bulundurarak ve hiçbir felsefe ya da kültürün diğerine üstün gelmemesine çalışarak⁵⁵ yürütmüş ve üzerinde hemfikir olunabilecek bir haklar bütünü ortaya koyma görevini üstlenmiştir.

Komisyonun zorluk çıkararak bir diğer unsur ise devletlerin insan haklarının egemenliklerine karşı bir silah olarak kullanılacağı korkusu⁵⁶ ve ulusal egemenliklerini ve kendi

53 Bildiriyi hazırlayacak komisyona Avustralya, Belçika, Belarus Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Şili, Çin, Mısır, Fransa, Hindistan, İran, Lübnan, Panama, Filipinler, Birleşik Krallık, ABD, Sovyetler Birliği, Uruguay ve Yugoslavya atanmıştır. Morsink, J. The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting & Intent. 1999. University of Pennsylvania Press. S. 4, 37,

54 RAMCHARAN, s. 12.

55 LAUREN, s. 207; RAMCHARAN, s. 131; DOĞAN, İlyas. "BM'nin Kuruluş Aşamasında Barışı ve İnsan Haklarını Korumaya Yönelik Belgeler Işığında Güncel Bir Saptama". 2005. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 1. s. 68, 69, 70.

56 DOLINGER'in Rene Cassin'in biyografisinden aktardığına göre ise; "Evrensel Bildirinin en büyük muhalifleri arasında dönemin emperyal güçleri olan Büyük Britanya, Fransa, Hollanda, Portekiz ve Belçika

çıkarlarını uluslararası insan hakları normlarının oluşturulmasına yeğlemeleri olmuştur.⁵⁷ Başlangıçta ECOSOC İnsan Hakları Komisyonunu bir bildiri taslağı, bir antlaşma metni taslağı ve bu metinlerdeki haklar için bir uygulama mekanizması öngören hükümler hazırlamakla görevlendirmiştir.⁵⁸ Devletler genel olarak kendilerini bağlayıcı yükümlülüklerle tâbi kılma konusunda isteksiz davrandıkları için bir uygulama mekanizmasından bu dönemde bahsedilmesi mümkün olmamıştır.⁵⁹ Belgenin hazırlanması sürecinde bağlayıcı bir belge hazırlamanın ya da bir uygulama mekanizması düzenlemenin neredeyse imkansız olduğu anlaşılmış ve teşvik edici, etik bir belgenin üzerinde anlaşmanın daha kolay olacağını kabulüyle hareket edilmiştir.⁶⁰ Özellikle dönemin süper güçleri ABD ve SSCB konseyin görevini herhangi bir yaptırım gücüne sahip olmayan ve yalnızca insan hakları prensiplerini ortaya koyan bir manifesto açıklaması olarak görmüşlerdir ve sonuç olarak İnsan Hakları Komisyonu yalnızca bir bildiri hazırlayıp Genel Kurul'a sunmuştur.⁶¹

vardı. Bu devletlerin kolonilerindeki insanlara Evrensel Bildiriyi kendilerine karşı kullanılacak bir silaha dönüştürmeleri için yardım etmeye hiç niyetleri yoktu." JAY WINTER & ANTOINE PROST, René Cassin and Human Rights: From the Great War to the Universal Declaration. 349 (2013). Aktaran: Dolinger, Jacob. The Failure of the Universal Declaration of Human Rights. The University of Miami Inter-American Law Review, Vol. 47, No. 2 (Summer 2016), S. 189.

57 LAUREN'ın ABD resmî belgelerinde aktardığına göre Eleanor Roosevelt'e ABD hükümeti tarafından "sadece bağlayıcı olmayan insan hakları prensiplerinin açıklanmasına odaklanma" talimatı verilmiştir. (U.S., NARA, RG 84, Box 103, File "IO: ECOSOC, Human Rights 1946-1949," instructions from Durward Sandifer to Eleanor Roosevelt, 5 February 1947. See also Eleanor Roosevelt, "Statement Regarding Order of Work," copy on file in Britain, PRO/FO, 371/67606.); MORSINK, s. 73; RAMCHARAN, s. 15.

58 BOZKURT, s.78; MORSINK, s. 17.

59 WEISS, T.G. & DAWS, S. (2018) The Oxford Handbook on the United Nations: Second Edition. Oxford University Press. S. 627.

60 DOLINGER, s. 184; MORSINK s. 10; BUERGENTHAL, s. 47.

61 MORSINK 15, 20

İnsan Hakları Komisyonu Ocak 1947’de başladığı çalışmalarının sonucunda hazırladığı taslağı 10 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunmuş ve genel kurulca 48 olumlu oya karşı 8 çekimser oyla kabul edilmiştir.⁶²

2.2.2. İnsan Hakları Evrensel Beyanname Metni

İnsan Hakları Evrensel Beyanname bir giriş bölümü ve bunu izleyen 30 maddeden oluşmaktadır. Beyanname ilk olarak kişisel ve siyasi hak ve özgürlüklere (m. 3 - m. 21) , daha sonra ekonomik, sosyal ve kültürel haklara (m. 22 - m. 27), son olarak da bu sayılan insan haklarından yararlanmanın sınırları ile ilgili bir çerçeveye yer verilmiştir.

Beyanname Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 217 (III) A sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Bu kararın 217 (III) B kısmında ise ECOSOC’tan İnsan Hakları Komisyonunu, insan hakları ve uygulama yollarıyla ilgili sözleşmeyi hazırlarken; başvuru yolu problemini çözmek için görevlendirmesini talep etmiştir.⁶³ Böylece başlangıçta yapılması istenmiş olan insan hakları ve uygulama yollarını içeren sözleşmeye dair plandan vazgeçilmediği gösterilmiştir.⁶⁴

İnsan Hakları Evrensel Beyanname; Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda yapılan bir oylama ile kabul edilmesi yönüyle bir BM Genel Kurulu kararıdır. Beyanname’deki maddeler kendi başlarına hukuki bağlayıcılığı olan maddeler değildir. Beyanname bireylere verilen haklar ilan edilirken devletlerin insan hakları alanındaki hareket özgürlüğüne herhangi bir kısıtlama getirilmemiş ve devletlere bu konuda görev veya yükümlülükler verilmemiştir.⁶⁵ Bu yönüyle beyannameyi yalnızca moral bir belge olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Beyannamenin hazırlanışı sürecinde de değindiğimiz

⁶²

[https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F217\(III\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F217(III)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False)

⁶³

[https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F217\(III\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F217(III)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False)

⁶⁴ BOZKURT, s. 78.

⁶⁵ DOLINGER; s. 188.

gibi bağlayıcı bir uluslararası metindense uluslararası insan haklarına ilişkin genel prensipleri ortaya koyan bir ilke beyanı hazırlanması amacıyla hareket edilmiştir. Buna karşın Beyannamenin ortaya koyduğu haklar, kendisinden sonra gelen pek çok uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmesinde, ulusal anayasalarda ve çeşitli kanunlarda kendisine yer bulmuş ve bu enstrümanlar aracılığıyla detaylandırılmıştır.⁶⁶ Bu haklar kendilerine bağlayıcı hukuk düzenlemeleri olan bu tür belgelerde yer bulmakla birlikte dolaylı bir bağlayıcılığa erişmiştir demek mümkündür. Beyannamenin bazı kısımları uluslararası teamül hukukunun⁶⁷ bir parçası haline gelecek şekilde gelişmiştir.

Beyannamenin tek başına hukuki bağlayıcılığı olmaması bir dezavantaj olsa da bunun aslında bir avantaj sağlayan yönleri olduğu savunulabilir. Yalnızca bir ilke açıklaması ya da etik bir beyan olarak görülen metnin; kendilerini uluslararası insan hakları normlarıyla bağlamaktan kaçınma eğiliminde olan devletlerin desteğini alması çok daha kolay olmuştur. Gördüğü bu destek sayesinde uluslararası insan hakları noktasında kendine önemli bir yer edinen Beyanname, kendisinden sonra yapılan insan hakları anlaşmalarını ve normlarını büyük ölçüde etkilemiş ve zamanla kendi ayakları üzerinde durabilen temel bir belge konumuna erişmiştir. Şunu söylemek mümkündür ki, İHEB uluslararası insan hakları hukukunun omurgası ve kurucu belgesidir.⁶⁸

Beyanname içerik açısından incelendiğinde; kişisel hak ve özgürlüklere, bireylerin grup içinde kullanabileceği haklara, siyasal ve sosyal haklara yer vermiştir. Belgenin son kısmında ise (28. Madde- 30. Madde); belirtilen bu hakların kullanılmasını düzenleyen hükümler vardır. Bu hükümler; Beyannamede belirtilen hakların sınırlarını ve meşru sınırlamanın ne ölçüde ve hangi durumlarda yapılabileceğini ortaya koymaktadır.

Beyannamede insan haklarının doğuştan, insan olmakla kazanılmasının belirtilmesi; bu hakların hükümetlerce bahşedilen ya da belirli kimseler tarafından verilen haklar

⁶⁶ RAMCHARAN, s. 5; LAUREN, s. 225; MORSINK, s. 20.

⁶⁷ WEISS & DAWS, s. 633

⁶⁸ BOZKURT, s. 79; GEMALMAZ, Mehmet Semih. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 1. 2012. Legal Yayıncılık., s. 59; MORSINK, s. 20.

olmadığını göstermek adına bilinçli bir şekilde yer almıştır ve insan haklarının doğrudan insan olmakla kazanıldığı görüşünü pekiştirmiştir.⁶⁹ Aynı zamanda “bütün insanlar” tamlaması hem kadınların hem de erkeklerin dahil edilebilmesi için özellikle kullanılmıştır.⁷⁰

Beyannamede sayılan haklardan “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin” herkes faydalanacaktır.

İHEB sonrasında gerek Birleşmiş Milletler bünyesinde gerekse harici pek çok uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmesi yapılmış, bu sözleşmelerde uygulamaya dair hükümler yer almış ve denetim mekanizmaları öngörülmüştür. Beyanname kendi başına bağlayıcı olmasa da birçok bağlayıcı insan hakları sözleşmesinin oluşturulmasına öncülük etmiş, uluslararası anlamda insan haklarının korunmasının temelini atmıştır. BM Şartı ve İHEB’den alınan ilhamla BM Sistemi içerisinde taraf olan devletlere yasal yükümlülük yükleyen ve denetim mekanizmaları öngören pek çok sözleşme yapılmıştır. Günümüzde, BM sistemi içerisinde, birey ve devlet arasındaki ilişkilerin uluslararası insan hakları normlarına konu edilmemiş bir alanı neredeyse kalmamıştır.⁷¹

Her madde farklı kaynaklardan yararlanarak, farklı görüş ve felsefeler tabii üyelerin katkısı ile hazırlanmış; her aşamada oylanmış ve tüm süreçte gerek devletlerin gerekse sivil toplum örgütlerinin tartışılan maddelerle ilgili görüş, öneri ve talepte bulunma imkanı olmuştur.⁷² Buna rağmen sayısız toplantı ve oylama⁷³ sonucunda hazırlanan ve 8 çekimser oya karşı 48 olumlu oyla kabul edilen bildiri “Batılı” olma eleştirilerinden kurtulamamıştır.⁷⁴ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kapsayıcılık konusunda

⁶⁹ LAUREN, s. 221 ; JAMES, s. 139.

⁷⁰ BİRİNCİ, s. 162, 163.

⁷¹ RAMCHARAN, s. 4.

⁷² MORSINK, s. 10,11.

⁷³ LAUREN’in aktardığına göre yalnızca Üçüncü Komite aşamasında yaklaşık doksant toplantı ve 1400 ayrı oylama yapılmıştır. s. 219.

⁷⁴ Bu noktada "Batılı değerler" ifadesi ile anlatılmak istenenin ne olduğu ya da bunun ne kadar "geçerli" bir kriter olduğunun değerlendirilmesi gerekir. Zira batılı olduğu iddia edilen bireysel hak ve özgürlükler uzun

eleştirilebileceği noktalar vardır; örneğin yapıldığı dönemin siyasi atmosferinin izlerini taşıması, liberal ve sosyalist görüşler arasındaki fikir uyuşmazlıklarının etkilerini yansıtması, devam eden sömürgeci pratikler nedeniyle pek çok halk ve topluluğun söz hakkı olmadan kaleme alınması gibi; fakat bu Beyanname'nin “batılı” olmasından ziyade “evrensel olmadığı” şeklinde bir eleştiri yapılmasını gerektirmektedir.

2.3. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile başlayan insan haklarının uluslararası korunmasına dair normların oluşturulması süreci Birleşmiş Milletler Sistemi içerisinde bir dizi sözleşmenin yapılması ile devam etmiştir. Bu sözleşmeler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1948'de kabul edilmesinden bu yana devam eden çalışmaların ürünüdür. İHEB ile başlayan uluslararası insan haklarının kodifikasyonu süreci, momentum kaybedilmeden BM bünyesinde yapılan sözleşmelerle devam etmiştir.

Sözleşmeler aracılığıyla insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için uluslararası standartlar belirlenmiştir. Devletler bu sözleşmeleri taraf olmak suretiyle kabul edebilirler. Sözleşmeye taraf olan her devlet, kendi sınırları içerisindeki herkesin sözleşme ile öngörülen haklardan yararlanmasını sağlamak adına gerekli adımları atmakla yükümlüdür. Söz konusu sözleşmelerin her biri, taraf devletlerin sözleşmeyi uygulamasını denetlemek adına sözleşme organları öngörmüştür. Bu sözleşme organları;

yıllar batı dünyasında da muhalefetle karşılaşmış ve uzun mücadeleler sonucunda kabul edilmiştir. Bu haklar özü itibarıyla batılı değildir. Ancak çeşitli uygulamalara tepki olarak doğup gelişimine batıda başlaması itibarıyla batıya atfedilebilirler. Kaldı ki bu hakların batıda doğmuş ve entelektüel gelişimini batıda tamamlamış olması, ortaya koyulan prensiplerin değerine zarar veren bir unsur değildir. Hakların batılı olduğu gerekçesiyle eleştirilmesi ise son derece kısır bir eleştiri olacaktır. Zira kapsayıcılık adına her kültür, ideoloji ve inanç sisteminin farklılıklarından ziyade uzlaşılabilir bir ortak zemin aranmıştır. ERDOĞAN, Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitabevi, 2011. s. 61-62-63. Bu konuda daha geniş bilgi için genel olarak; ZECHENTER, Elizabeth M., “In the Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of the Individual” Journal of Anthropological Research, Vol. 53, No. 3, Universal Human Rights versus Cultural Relativity (Autumn, 1997), pp. 319-347; DONNELLY, Jack, Universal Human Rights in Theory and Practice, Second Edition (Ithaca: Cornell University Press, 2003); BADERIN, Mashood, “Islam and the Realization of Human Rights in the Muslim World: A Reflection on Two Essential Approaches and Two Divergent Perspectives.”, Muslim World Journal of Human Rights., January 2007.

genel olarak, devletlerin sözleşmede belirtilen hakların korunması ve bu haklardan yararlanılması adına attığı adımları inceler ve taraflara bu konuda tavsiyelerde bulunabilir.

Birleşmiş Milletler sözleşmeler sistemi içerisinde dokuz çekirdek insan hakları sözleşmesi yer almaktadır. Bu sözleşmelerin hepsi birbirinden bağımsız hukuki enstrümanlardır ve her sözleşmenin ayrı bir uzmanlar komitesi (sözleşme organı) vardır. Bu çekirdek sözleşmelerle oluşturulmuş olan insan hakları koruma sistemi; BM sözleşmeler sistemi ya da sözleşme içi/sözleşmeye dayalı denetim sistemi şeklinde anılmaktadır. Fakat bu durum, sözleşmelerin ve sözleşme mekanizmalarının sistematik bir şekilde birlikte çalıştığı anlamına gelmez.⁷⁵ Zira sözleşmelere taraf olmak tamamen devletlerin inisiyatifindedir ve her devlet hangi sözleşmeye taraf olacağını kendisi belirlemektedir.⁷⁶ Dolayısıyla her devlet yalnızca taraf olduğu sözleşmenin içerdiği hükümlerle bağlı olacaktır. Sözleşme sistemi ya da sözleşme içi denetim sistemi; öncelikle bir sözleşmenin taraf devletçe onaylanmış olmasını ve söz konusu sözleşmenin öngördüğü özel denetim organının yetkisinin tanınmış olmasını gerektirir. Devletler, sözleşmeyi onaylamakla sözleşmedeki hükümlerle bağlı olurlar ve özel denetim organının yetkisini tanımakla bu organın öngörülen denetim yetkisini kabul etmiş olurlar. Sözleşme içi denetim sistemi ile bu durum ifade edilmektedir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, tüm insan haklarının bölünemez ve birbiriyle ilişkili olduğunu ve her hakka eşit önem verilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Tüm Devletler, Beyanname'de belirtilen hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye ve bunların evrensel ve etkili bir şekilde tanınmasını ve gözetilmesini sağlamak için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önlemler almalıdır. Dokuz uluslararası insan hakları

⁷⁵ BM çekirdek sözleşmeleri ve sözleşme organlarından fonksiyonel bir sistem olarak bahsedebilmemiz için öncelikle devletlerin her bir sözleşmeye ayrı ayrı taraf olması ve bu sözleşmeleri yürürlüğe koyması ve buna ek olarak sözleşme organlarının koordine bir şekilde ve sistematik olarak birlikte çalışıyor olması gerekmektedir. UN FACT SHEET No.7/Rev.1, Complaints Procedure

⁷⁶ UN FACT SHEET No.7/Rev.1, Complaints Procedure

sözleşmesi, Devletlerin antlaşma organlarının desteğiyle bu taahhüdü yerine getirebilecekleri kapsamlı bir yasal çerçeve oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler insan hakları sisteminin dokuz çekirdek sözleşmesi şunlardır;

- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
- Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
- Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

2.3.1. Birleşmiş Milletler Sözleşme Sistemi Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulünün ardından, 217 (III) B sayılı Genel Kurul kararında da teşvik edildiği üzere bağlayıcı bir insan hakları sözleşmesi yapmak için derhal çalışmalara başlanmıştır. Daha önce de değindiğimiz gibi ECOSOC esasen bir adet insan hakları bildirisi, bir sözleşme ve uygulanma ile ilgili bir mekanizma içeren bir enstrüman hazırlamakla görevlendirilmiştir. Fakat hazırlık aşamasında süren tartışmalar neticesinde süreci uzatmamak ve uluslararası insan hakları fikrinin Şart ile kazandığı momentumu kaybetmemek adına öncelikle bir bildiri hazırlanması ve bağlayıcı sözleşme ve uygulama enstrümanının daha sonra yapılması uygun bulunmuştur. Bildirinin kabulü

ile bağlayıcı, icrası mümkün olacak ve uygulama mekanizmasına sahip bir sözleşmenin hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır.⁷⁷

İnsan Hakları Komisyonu bir sözleşme hazırlamak üzere çalışmalarına 1948’de başlamış; İHEB’in yapılış dönemini de etkilemiş olan siyasi ortam ve soğuk savaşın yarattığı kutuplaşmanın etkileri ile hayli uzun süren bir hazırlık dönemi geçirmiştir.⁷⁸ Batılı devletler; ekonomik ve sosyal hakların bağlayıcı olacak sözleşme içerisinde yer almasına sıcak bakmamıştır.⁷⁹ Medeni ve siyasi hakları içeren bir sözleşme yapılmasını savunanlar; bu hakların mutlak, uygulanabilir, yargılanabilir olan "bireyin devlete karşı haklarına" odaklandığını; buna karşın sosyal ve ekonomik hakların ikincil, uygulanamaz, devlete pozitif yükümlülük yükleyen haklarla ilgili olduğunu belirtmişlerdir.⁸⁰ Uzun süren tartışmalar sonucunda; mevcut şartlar ve fikir ayrılıkları içerisinde üzerinde anlaşılabilir bir metin ortaya çıkarmanın neredeyse imkansız bir hal alması üzerine BM Genel Kurulu İnsan Hakları Komisyonu’ndan birisi medeni ve siyasi hakları diğeri ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içeren iki ayrı sözleşme yapmasını istemiştir.⁸¹ Yapılacak sözleşmeleri birlikte kabul edip imzaya açmayı planlayan Genel Kurul ayrıca İnsan Hakları Komisyonundan “amaç birliğini vurgulamak ve insan haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların gözetilmesini sağlamak için” sözleşmelerde mümkün olduğu kadar çok benzer maddeler bulunmasını talep etmiştir.⁸²

Aldığı yeni direktifler doğrultusunda iki ayrı sözleşme taslağı hazırlayan İnsan Hakları Komisyonu, hazırladığı sözleşmeleri 1954’te BM Genel Kuruluna sunmuştur. Sözleşmelerin hazırlanış sürecini uzatan doğu ve batı arası kutuplaşma; kabul sürecini de

⁷⁷ A/RES/543(VI)

⁷⁸ WEISS & DAWS, s. 634.

⁷⁹ WEISS & DAWS, s. 634.

⁸⁰ JAMES s. 181; WEISS & DAWS s. 634

⁸¹ UNGA Resolution 543(VI) (February 5, 1952) <https://digitallibrary.un.org/record/210793>

⁸² UNGA Resolution 543(VI) (February 5, 1952) <https://digitallibrary.un.org/record/210793>

uzatmıştır ve 1954'te Genel Kurula sunulan sözleşmeler ancak 1966 yılında kabul edilebilmiştir.⁸³

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun talebine de uygun olarak benzer maddeler içeren ve birlikte kabul edilip onaya sunulan sözleşmeler; sözleşmelerin birbirinden ayrı tutulmaması gerekliliği de göz önünde bulundurularak “ikiz sözleşmeler” şeklinde anılmaktadır. İkiz sözleşmeler; Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmeleridir.

Uzun süren aşamalardan geçip imzaya sunulan sözleşmelerin yürürlüğe girmesi noktasında da uzun bekleyiş geleneği bozulmamış ve her iki sözleşmede de yer alan yürürlük maddelerinde belirtilen şartların sağlanması ile sözleşmelerin yürürlüğe girmesi 1976'da olmuştur. Sözleşme metinleri incelendiğinde yapılarının benzer olduğu, yer yer benzer maddelere yer verildiği ve benzer bir dilin kullandığı görülecektir. İki sözleşme de başlangıç kısmında insan haklarının birbiriyle bağlantılı olduğuna değinmiştir. İHEB tarafından hedeflenen vizyona ancak herkesin hem medeni ve siyasi haklar hem de ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan bir bütün olarak yararlandığında ulaşılabileceği vurgulanmıştır.⁸⁴

Her ne kadar İkiz Sözleşmelerin çalışmalarına daha önce başlanmış olsa da Güney Afrika'daki apartheid rejimine karşı oluşan uluslararası tepkinin de etkisiyle; İHEB sonrası kabul edilen ilk sözleşme Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme olmuştur. Daha sonra sırasıyla Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme, İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair

83

A/RES/2200(XXI)

[https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F2200\(XXI\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F2200(XXI)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False) BOZKURT, s. 84.

84 Sözleşmelerin orijinal metinlerine <https://2covenants.ohchr.org/> web adresinden ulaşılabilir. Sözleşmelerin Türkçe metinleri için: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093210bm_04.pdf

Uluslararası Sözleşme, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmeleri hazırlanmış ve kabul edilmiştir.

Bu sözleşmelerden Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Diğer sözleşmelerin yapılış aşamaları ve içerikleri çalışma kapsamı dışında olmaları dolayısıyla incelenmeyecek olmakla birlikte; bir karşılaştırma yapılabilmesi adına bu sözleşmelerin öngördükleri denetim ve koruma mekanizmalarına genel olarak değinilecektir.

2.3.1.1. Sözleşme Sisteminde Düzenlenmiş Denetim Yöntemleri

Taraf devletler, Birleşmiş Milletler insan hakları sözleşmelerinden herhangi birine taraf olmakla bazı yükümlülükler üstlenirler. Bu yükümlülüklerin en başında taraf olunan sözleşmede düzenlenmiş olan hak ve özgürlüklerin; taraf devlet yargı yetkisi alanında bulunan herkese tanınması ve bu hak ve özgürlüklerden faydalanabilmenin taraf devletçe mümkün kılınması gelir. Taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin denetlenmesi amacıyla bahsettiğimiz çekirdek insan hakları sözleşmeleri birer sözleşme organı kurulmasını uygun görmüştür.⁸⁵ Böylece sözleşme organı vasıtasıyla taraf devletlerin sözleşmeye uygun davranıp davranmadıkları denetlenebilecektir. Sözleşme organlarının hukuki dayanağı kendilerini kuran sözleşmelerdir.⁸⁶

Söz konusu insan hakları sözleşmeleri uluslararası hukuk sistemi içerisinde yer alan devletlerarası karşılıklı ilişkileri düzenleyen klasik anlamdaki sözleşmelerden farklı oldukları için; bu sözleşmelere uyulmaması durumunda bir uluslararası sözleşmenin ihlali halinde devreye girebilecek geleneksel uluslararası denetim yöntemlerini kullanmak zor olacaktır.⁸⁷ Taraf devletlerden birinin, taraf olduğu insan hakları sözleşmesinden doğan

⁸⁵ MERTUS, s. 64

⁸⁶ ALGAN, B. & TİRYAKI R. Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Organizasyonlar ve İnsan Haklarının Korunması: Birleşmiş Milletler Örneği. 2002. Avrasya Dosyası, BM Özel, İlkbahar, Cilt 8.

⁸⁷ KELLER & ULFSTEIN, s. 2.

yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir anlaşmada olabileceği gibi bir uyuşmazlık çözümü yoluna başvurmak mümkün olmayacaktır. Bu sebeple insan haklarının uluslararası korumasının kendine has özellikleri göz önünde bulundurularak bir denetim sistemi geliştirmek gerekmiştir.

Sözleşme organlarının her birinin denetim işlevinin kapsamı kendilerini kuran insan hakları sözleşmesinde belirtilmiştir. Bu organların genel işlevi taraf devletlerin sözleşmeden doğan insan hakları yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemektir. Sözleşme organlarının bir diğer önemli işlevi, sözleşme maddelerini yorumlayarak “genel yorum”lar ortaya koymaktır.

Sözleşme organları denetim işlevlerini gerçekleştirirken çeşitli yöntemler kullanırlar. Bu yöntemlerin başında taraf devletlerin sözleşmeden doğan yükümlülükleriyle ilgili olarak sundukları raporların incelenmesi vardır. Rapor sunma usulü çekirdek insan hakları sözleşmeleri olarak sınıflandırdığımız sözleşmelerin tamamında yer almaktadır. Bazı sözleşme organlarının, sözleşme tarafından korunan bir hakkın taraf devletçe ihlal edildiğine dair yapılabilecek bireysel şikayetleri değerlendirme yetkisi vardır. Kimi sözleşme organları eğer ciddi insan hakları ihlallerinin gerçekleştiğine inanmalarını gerektiren sebepler varsa; bu konuda soruşturma yapma yetkisine sahiptirler. Bir diğer denetim yöntemi devletlerarası şikâyet yöntemidir. Taraf devletlerden biri, başka bir taraf devletin sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ettiğini düşünüyorsa bu yöntemle başvurarak ihlali gerçekleştiren devleti komiteye şikâyet edebilmektedir. Yalnızca İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin ihtiyari protokolünde yer alan ve önleyici bir sistem olması amaçlanan düzenli ziyaret sistemi de kullanılan denetim yöntemlerinin sonuncusudur.

Sözleşme organlarının denetim işlevini yerine getirirken kullanabilecekleri yöntemlere genel hatlarıyla değinmek gerekirse,⁸⁸

⁸⁸ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme'nin organı olan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin yetkisi olan usullere ilgili başlıkta ayrıntılı şekilde değinilecektir.

a. Rapor usulü

Rapor usulü; Birleşmiş Milletler çekirdek insan hakları sözleşmelerinin tamamında yer almaktadır. Bu usule göre taraf devletler bir başlangıç raporu ve bu başlangıç raporunun ardından sözleşmede belirtilen aralıklarla düzenli raporlar sunarlar. Sözleşme organı tarafından acil raporlar ya da tamamlayıcı raporlar sunulması da istenebilmektedir. Rapor usulünde taraf devletler, sözleşme kapsamındaki hak ve özgürlüklerden yararlanılması konusunda atılan adımlar, taraf devletçe alınan önlemler ve eğer varsa sözleşmenin uygulanması konusunda karşılaştıkları zorluklar ve bu durumu etkileyen faktörleri raporlarında belirterek sözleşme organına sunarlar.⁸⁹ Sözleşme organları, bu raporlarla ilgili çalışmalarını yapmakta ve bu çalışmalar sonucunda nihai gözlemlerini yayınlamaktadır.⁹⁰ Rapor sistemi pek çok problemle karşılaşmaktadır. Taraf devletlerin raporları geç sunması ya da hiç sunmaması bu problemlerin başında gelmektedir zira sözleşme organlarının taraf devleti rapor sunmaya zorlama konusunda herhangi bir yaptırım yolu yoktur.⁹¹ Devletlerin sundukları raporların tarafsız olmaması, birden çok çekirdek insan hakları sözleşmesine taraf olan devletler açısından rapor sunumunun bir yük olması ve sözleşme organlarının kendilerine sunulan raporları inceleme noktasında yeterli kaynakları olmamasından kaynaklanan bir birikme yaşanması da rapor usulünde karşılaşılan diğer temel problemler olarak sayılabilir.⁹²

b. Bireysel şikâyet usulü

Bireysel şikâyet usulü; sözleşmede yer alan bir hakkın ya da hakların taraf devletçe ihlal edildiğini iddia eden bir bireyin sözleşme organına yaptığı başvurunun bu organ tarafından incelemesi yöntemidir. Bu usul çekirdek insan hakları sözleşmeleri

⁸⁹ MERTUS, s. 66.

⁹⁰ GEMALMAZ, s. 74; KALIN, Walter. Examination of State Reports. UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy. 2012. (Ed. Keller Ulfstein). s. 31.

⁹¹ ALGAN & TİRYAKİ, s. 121.

⁹² KALIN, s. 32; MERTUS, s. 65.

organlarından beş tanesinde uygulanmaktadır.⁹³ Bir devlete karşı bireysel şikâyet usulüne başvurulabilmesi için iki şartın sağlanmış olması gereklidir. İlk olarak söz konusu devletin şikâyet usulünü işletebilecek bir sözleşme organına sahip olan sözleşmelerden birine taraf olması gerekmektedir. İkinci şart ise taraf devletin sözleşme organının bireysel şikâyet başvurularını değerlendirme yetkisini tanımış olmasıdır.⁹⁴ Bu iki şartın varlığı halinde sözleşme organına sözleşmeden kaynaklanan hak ya da hakları ihlal edilen bireyler şikâyet usulüyle başvuru yapabileceklerdir. Sözleşme organlarının işleyişleri farklılık gösterebilmekle birlikte; bu tür bir başvurunun varlığı halinde sözleşme organı öncelikle başvurunun kabul edilebilirlik şartlarını taşıyıp taşımadığını incelemekte ve kabul edilebilirlik şartlarını taşıyan başvuruları esas açısından inceleme aşamasına geçmektedirler. Sözleşme organları sözleşmenin uygulanışını denetlemek amacıyla kurulmuş ve uzmanlardan oluşan komitelerdir; yargı yetkisi bulunan kimselerin oluşturduğu birer yargı mercii değildir. İncelemelerini herhangi bir duruşma yapmadan, tanık dinlemeden ya da harici incelemelerde bulunmadan yazılı beyanlar üzerinden yaparlar. Verdikleri kararlar bağlayıcı yargısal kararlar değildir.⁹⁵ Bununla birlikte komitelerin aldıkları kararlar aracılığıyla ilgili devlete verdikleri önerilerin pek çok durumda uygulandığı da görülmektedir.⁹⁶

c. Devletlerarası Şikâyet Usulü

Devletlerarası şikâyet usulü, bu usulü düzenlemiş olan insan hakları enstrümanlarından birine taraf olan bir devletin; sözleşmeyi ihlal ettiği iddiasının başka bir devlet tarafından ilgili sözleşme organı önüne getirmesidir.⁹⁷ Bu usul çekirdek insan hakları

⁹³ ATAK, s. 94, İnsan Hakları Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi, İşkenceye Karşı Komite, Irk Ayrımcılığına Karşı Komite ve Göçmen İşçilerin Korunması Komitesi.

⁹⁴ Fact Sheet No.7/Rev.1; MERTUS, s. 73.

⁹⁵ ULFSTEIN, Geir. Individual Complaints. UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy. 2012. (Ed. Keller Ulfstein), s. 74.

⁹⁶ FOTTRELL, akt. ATAK, s. 95.

⁹⁷ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/human-rights-bodies-complaints-procedures/inter-state-complaints>

sözleşmelerinden dört tanesinde düzenlenmiştir.⁹⁸ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme dışında kalan sözleşme organlarına böyle bir şikayette bulunulabilmesi için; başvuruyu yapan devletin ve hakkında şikayet usulüne başvurulmuş devletin sözleşmeye taraf olması ve sözleşme organının devletlerarası şikayetleri inceleme yetkisini ayrıca kabul etmiş olması gerekmektedir. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi'nin devletlerarası şikayetleri inceleme yetkisi konusunda bu yetkinin ayrıca tanınması ya da kabul edilmesi ile ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Devletlerarası şikâyet usulü şimdiye dek yalnızca üç kez Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme çerçevesinde işletilmiştir.⁹⁹

d. Soruşturma Prosedürü

Soruşturma prosedürüne yer veren bir sözleşmenin denetim organı; sözleşme ile düzenlenmiş olan hakların bir taraf devletçe sistematik bir şekilde ihlal ettiğini gösteren güvenilir bilgiler alırsa bu devlete karşı soruşturma prosedürünü işletebilecektir.¹⁰⁰ Bu prosedüre yalnızca Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme ve İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmede yer verilmiştir. Sözleşme organının soruşturma prosedürü başlatabilmesi için bu yetkisinin hakkında soruşturma başlatılacak devlet tarafından kabul edilmiş olması gerekmektedir.¹⁰¹ Soruşturma prosedürünün işletilebilmesi için bu

⁹⁸ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme.

⁹⁹ Devletlerarası şikayet usulünün işletildiği üç durum; 8 Mart 2018'de Katar'ın Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliklerine karşı yaptığı iki şikayet ve 23 Nisan 2018'de Filistin Devleti'nin İsrail'e karşı yaptığı şikayetlerdir. Bu konudaki belgelere ulaşmak için <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cerd/inter-state-communications> Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için; TAMADA, D. Inter-State Communication under ICERD: From ad hoc Conciliation to Collective Enforcement? Journal of International Dispute Settlement, 2021, 12, 405–426.

¹⁰⁰ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd/inquiry-procedure> MERTUS, s.78.

¹⁰¹ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd/inquiry-procedure>

yetkinin kabul edilmesi tek başına yeterli değildir. Sözleşme organına iletilen bilginin güvenilir olması, ihlalin sistematik olması ve sözleşmelerde yer verilmiş olan diğer bazı özellikleri taşıması gerekmektedir.¹⁰² Böyle bir bilginin varlığı halinde komite herhangi bir başvuruya gerek kalmaksızın resen bir inceleme başlatabilecektir.¹⁰³

e. Düzenli ziyaret sistemi

Düzenli ziyaret sistemi yalnızca İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşmenin ihtiyari protokolünde yer alan bir denetim mekanizmasıdır. Bu sistemin amacı “uluslararası ve ulusal bağımsız kuruluşların, kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler gerçekleştirilmesi”¹⁰⁴ ile bu yerlerde meydana gelebilecek işkence, zalimane, insanlık dışı yahut aşağılayıcı muameleyi önlemeyi sağlamaktır.

2.3.2. Sözleşme Dışı Sistem Çerçevesinde İnsan Haklarının Korunması

Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde insan haklarını korumak amacıyla yapılmış sözleşmelerin dışında, Şart’ın verdiği yetkilere dayanarak insan hakları alanında çalışmalar yapabilen birtakım organlar vardır. Bu organlar aracılığıyla insan haklarının korunması mekanizması sözleşme dışı usullerle ya da şarta dayalı (*charter-based*) usuller olarak adlandırılmaktadır. Sözleşme organlarının insan hakları ile ilgili denetim yetkilerinin hukuki dayanağını söz konusu organı kuran sözleşmeye taraf olup, sözleşme organının denetim yetkisini kabul etmekten alırken; sözleşme dışı denetim mekanizmaları kaynağını Birleşmiş Milletler organlarına yetkilerini veren ve BM örgütünün kuruluş belgesi olan Birleşmiş Milletler Şartı’nın onaylanmış olmasından alır.¹⁰⁵ Bir devlete karşı insan hakları ihlaline bağlı olarak bir sözleşmeden doğan denetimin işletilebilmesi için söz konusu sözleşmelere taraf olması gerekmektedir, sözleşme dışı mekanizmaların işletilebilmesi için devletin BM üyesi olması yeterlidir.

¹⁰² GEMALMAZ, s. 707 – 818; MERTUS, s. 77.

¹⁰³ ÇALIK, s. 105.

¹⁰⁴ Ek protokol metni <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110705M1-17-1.pdf>

¹⁰⁵ TERZİ, Mahir. İnsan Haklarının Sözleşme Dışı Koruma Usullerinin Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Eritre Örneği Çerçevesinde 5/1 Usulü. 2018. Bölgesel Araştırmalar Dergisi. C: 2 S: 1 s. 64-65.

Dayanağını Şart'tan alarak insan hakları alanında faaliyetler yürüten organların bazıları farklı işlevlerinin yanısıra insan hakları konusunda da faaliyet göstermektedir.¹⁰⁶ Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Sekreteryaya, Uluslararası Adalet Divanı gibi temel amacı insan haklarının geliştirilmesi olmayan organlar gerektiğinde ve sahip oldukları yetkiyle sınırlı olmak üzere insan hakları ile ilgili konularda çalışmaktadır.¹⁰⁷ Bazı organlar ise yalnızca insan hakları alanında faaliyet göstermekte ve ya genel olarak insan hakları üzerine çalışmakta ya da spesifik bir insan haklarını konu edinmektedir.¹⁰⁸ BM organları organik fonksiyonlarını işletmek suretiyle insan hakları alanında faaliyet gösterebilirler. Örneğin Birleşmiş Milletler Genel Kurul'u, Şart'ın 10 ve 13(1). maddelerinden¹⁰⁹ aldığı yetkiye dayanarak insan hakları alanında bildirimlerde bulunup, kararlar alabilmektedir. Kimi organlarsa insan hakları ihlalleriyle ilgili özel bazı usullere başvurabilmektedir.¹¹⁰ Örneğin İnsan Hakları Komisyonu, insan haklarına yönelik çalışmalarını yürütürken raporlar hazırlanması ya da Komisyon'a tavsiyelerde bulunabilmesi adına uzman kimseleri görevlendirmek suretiyle çalışma grupları kurabilmekte, özel raportörler ya da temsilciler atayabilmektedir.¹¹¹

¹⁰⁶ ALGAN & TİRYAKİ, s. 110.

¹⁰⁷ KIZILSÜMER & ÖZER, s. 210.

¹⁰⁸ ALGAN & TİRYAKİ, s.110.)

¹⁰⁹ Madde 10 "Genel Kurul, işbu Antlaşma kapsamına giren ya da işbu Antlaşma'da öngörülmuş organlardan herhangi birinin yetki ve görevlerine ilişkin bütün sorunları ya da iflleri görüşebilir ve 12. madde hükümleri saklı kalmak koşuluyla, bu tür sorun ya da işler konusunda Birleşmiş Milletler üyelerine veya Güvenlik Konseyi'ne veya hem örgüt üyelerine, hem de Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunabilir."

Madde 13(1)

¹¹⁰ MERTUS, s. 39.

¹¹¹ MERTUS, s. 43 ; SEVİNDİK, s.582 ; <https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council#:~:text=The%20special%20procedures%20of%20the,thematic%20or%20country%2Dspecific%20perspective.>

3. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ ÇERÇEVESİNDE KADININ İNSAN HAKLARI

3.1. Genel Olarak

Birleşmiş Milletler çerçevesinde kadın hakları¹¹² söylemi, daha geniş çerçevedeki insan hakları ile birlikte, Birleşmiş Milletler Şartı'yla başlamıştır. Şart, insan haklarına değinirken cinsiyetler arası eşitliğe spesifik olarak yer vermiştir ve bunu yapan ilk uluslararası belge olması özelliği ile önemlidir.¹¹³ Cinsiyetler arası eşitlik gerek şartın çeşitli maddelerinde gerekse daha sonra BM tarafından hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve ECOSOC belgelerinde de kendine yer bulmuştur.

Kadın hakları meseleleri tartışılırken karşılaşılan ilk soru şudur: Kadın haklarına göre daha geniş ve kapsayıcı bir noktadan tüm hakları ele alan bir hareket varken ayrıca bir kadın hakları kategorisine gerek var mıdır?¹¹⁴ İnsan haklarının kadın haklarını da kapsayan bir şemsiye olduğu gerçeği tartışmasıdır. Herhangi bir ayırım gözetmeksizin bütün insanların sahip olduğu, herkesin eşit bir şekilde yararlanması gereken bu haklardan bahsederken elbette kadın yahut erkek gibi bir ayırım yapılması ideal toplum düzenin sağlanabildiği bir dünyada lüzumsuz bir çeşitlendirme olarak görülecektir. Fakat şu göz önünde bulundurulmalıdır ki kültürel inanışlar, kalıplaşmış gelenekler, dini inanışlar gibi pek çok faktör insan haklarının kadınları da kapsayacak şekilde yorumlanmasının ya da bu kodifiye edilmiş haklardan kadınların yararlanmasının önüne geçmektedir. Ancak kadınların yüzyıllar boyunca aileden bağımsız olarak düşünülmediği, yalnızca izin verilen alanlarda izin verildiği ölçüde var olabildiği, sömürülen, insan olmasından kaynaklı haklarının bile otoriteler tarafından elde tutulduğu düşünüldüğünde en azından

¹¹² “Kadın Hakları” terimi yerine “kadınların insan hakları” terimini tercih eden yazarlar da vardır. Kaldı ki kadınlar açısından özel olarak vurgulanan insan hakları, kadınların sırf kadın oldukları için istedikleri ayrıcalıklı imtiyazlar değil, birey olmanın getirdiği, aslen erkeklere kendiliğinden verilen bazı yetkilerin kadınlar için de tanımlanması yönünde yapılan çalışmalardır.

¹¹³ REANDA, Laura. Human Rights and Women's Rights: The United Nations Approach. 1981. Human Rights Quarterly, Sprin. Vol: 3 No: 2, s. 11.

¹¹⁴ Kadın hakları yerine kadının insan hakları terimini tercih edenler mevcut, örn. REANDA, s. 5.

mevcut dünya düzeninde bu ayrımın kesin çizgilerle belirlenmesi ve güvence altına alınması elzemdir. Her devlette ya da kültürde “herkes”in eşitliği cinsiyet ayrımı yapılmaksızın her bireyin eşitliği anlamına gelmemektedir.¹¹⁵ Bu sebeple kadınların mevcut belgeler ışığında sahip olması gereken haklardan yararlanabilmelerini sağlamak için; kodifiye edilmiş hukuki belgeler yorumlanırken bu hakların kadınların da faydalanması sağlanacak şekilde yorumlanabilmesi için bu konuda çalışan özel bir mekanizma kurulmasına ve prosedürler oluşturulmasına gerek vardır.¹¹⁶ Zira ayrımcı pratikler ve kadınları ikinci sınıf vatandaş konumunda tutan yerleşmiş uygulamalar genelde insan haklarının ya da temel özgürlüklerin ihlali olarak yorumlanmamaktadır. Nesiller boyu dini dogmaların sorgusuz sualsiz kabulü ve geleneksel ataerkil bakış açısı sebebiyle kadınlar, müşterek bir hayatta erkeklerin birkaç adım gerisinde durmaya zorlanan ötekileştirilmiş bir varlık sürdürmüştür. Bu dayatmalar yüzyılların birikimiyle kadınların sindirilmesi için gerekli sosyal, siyasal, kamusal mahrumiyetlerle kendine yer bulmuş; kadınların geri planda tutulması çoğu zaman menfi ve zorlayıcı tutumlarla yerleştirilmiş bazen de kadınlara toplumsal ahlaki ya da dini yönden bir kutsiyet atfetmek suretiyle daha ikna edici ve korumacı tutumlarla meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Kadınların karşılaştığı bu ayrımcı muamele ve eşitsizlik; kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri ve yerleşmiş kültürel uygulamalar sebebiyle toplumlarda kabul edilebilir hal almış ve hak ihlalleri çoğu zaman görmezden gelinmiş hatta olağan karşılanmıştır. Bu uygulamalar kadınların insan haklarından faydalanabilmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.¹¹⁷

Kadınlar, yalnızca cinsiyetleri sebebiyle spesifik ayrımcı muamelelere maruz kalmakta ve bunun bir sonucu olarak bazı insan hakları ihlalleriyle karşılaşmaktadırlar. Cinsiyete dayalı şiddet; eğitim, sağlık, adalet hizmetlerinde eşit erişim imkânına sahip olmama; siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerine kısıtlı katılım bu ayrımcılık ve hak ihlallerine

¹¹⁵ Minerva Bernardino Aktaran PIETILA p. 17, BERKTAY, s. 353.

¹¹⁶ REANDA, s. 12.

¹¹⁷ REANDA, s. 13.

örnek olarak verilebilir. Kadınlar dünya nüfusunun yarısına yakınına oluşturmalarına rağmen, neredeyse hiçbir kamusal alanda erkeklerle eşit oranda var olamamışlardır. Erkek egemen kamu düzeninin faydasına olacak şekilde kadınlar tam bir kuşatılmışlıkla ev işleri ile uğraşmak, çocuk bakmak gibi kendisine verilen toplumsal rolleri içselleştirmesi noktasında dayatmalara maruz bırakılmıştır. Ayrıca kadınlar, dahil oldukları grubun ya da içinde yaşadıkları topluluğun maruz kaldığı insan hakları ihlallerine herkesle birlikte maruz kalırken bunun yanında yalnızca cinsiyetleri sebebiyle birtakım hak ihlallerine ve ayrımcı muameleye maruz kalmaktadırlar. Örneğin mülteci bir kadın hem mülteci olmasından kaynaklanan ayrımcılık ve hak ihlallerine hem de kadın olmasından kaynaklanan ayrımcılık ve hak ihlallerine maruz kalmaktadır.¹¹⁸ İnsan hakları tartışmaları kadınların cinsiyetleri sebebiyle maruz kaldığı baskıcı uygulamaları, insan haklarını ihlal eden bir unsur olarak değerlendirmemesi yönüyle sınıfta kaldığı için¹¹⁹ kadın haklarının; ya da kadınların insan haklarının ayrıca ele alınmasına yönelik bir ihtiyaç doğmuştur.

Cinsiyetler arası eşitlik ilkesi insan hakları belgelerinde yazılı olarak kendine yer bulmuştur. Ahlaki bir etkiye sahip olan İHEB ve bağlayıcı sözleşmeler olan ikiz sözleşmelerle kodifiye edilmiş tüm temel hak ve özgürlükler cinsiyet de dahil olmak üzere hiçbir ayırım gözetilmeksizin uygulanmalıdır. Hatta spesifik maddelerde bilahare kadın ve erkeklerin eşitliğine değinilmiştir. Yani bu belgelerde belirtilen hakların tamamından kadınlar da faydalanacaktır. Fakat yazılı hukuki metinlerde bu haklara yer verilmiş olması kadınların otomatik olarak bu haklardan faydalanabildiği anlamına gelmez. Bu sebeple söz konusu haklardan faydalanmanın sağlanabilmesi için çeşitli mekanizmalara ve prosedürlere ihtiyaç vardır. İnsan haklarının uygulanmasını sağlamaya

¹¹⁸ Örnekteki mülteci kadının deneyimleri ve maruz kaldığı ayrımcılık ve hak ihlalleri hem mülteci bir erkekte hem de bulunduğu ülkenin vatandaşı olan bir kadından farklıdır. Profesör Kimberlé Crenshaw bu durumu “intersectionality” (kesişimsellik) olarak adlandırır. Crenshaw’a göre ırk, sınıf, cinsiyet gibi sosyal sınıflandırmalar doğaları gereği birbiriyle bağlantılıdır ve bu kimlikler kesiştikleri takdirde bu gruplardan yalnızca birine tabii olanların karşılaştığından çok daha farklı ayrımcılık ve baskı deneyimleri ortaya çıkmaktadır.

¹¹⁹ O’HARE, Ursula A. Realizing Human Rights for Women. Human Rights Quarterly. May. Vol: 21 No: 2, 1990. s. 364.

yönelik kurulan mekanizmaların ise insan haklarından kadınların faydalanmasını sağlama konusunda yetersiz kaldığını söylemek doğru olacaktır.¹²⁰ Çeşitli kırılğan grupların tasnif edilip haklardan yararlanabilmeleri için farklı ihtiyaçlarının olabileceğinin düşünüldüğü gibi kadınların da baskı altında, ikincil statüde tutulan bir grup olduğu düşünülerek hareket edilmemiştir.

Kadınların insan haklarının ele alınması için ayrıca belgeler kabul edilmesi ve özel mekanizmalar kurulması olumlu görünen gelişmeler olsa da bu durumun yol açtığı dezavantajlar da olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Bu durum öncelikle kadın sorunlarının “gettolaştırılmasına”¹²¹ yol açmıştır. Bunun bir sonucu olarak kadınların insan haklarına ilişkin sorunları ve kadının statüsüne dair sorunlar çok daha az kaynağı ve kısıtlı yetkileri olan organların yetki alanıyla sınırlandırılmıştır. Kadınların insan hakları genel insan hakları yapıları içerisinde değerlendirildiğinde daha fazla yetkisi ve kaynağı bulunan bir yapılanmanın içinde daha somut sonuçlara ulaşılabilecek olsa da; daha fazla yetkisi olan İnsan Hakları Komitesinin çalışma alanının genişliği nedeniyle gündeme getirilmek istenen her meselenin kendine yer bulamayacağı da bir gerçektir. Her halükârda çeşitli dezavantajlı durumlarla karşılaşacak olan kadınlar, bu iki seçenekten birini seçmeye mecbur bırakılmıştır. Daha az kaynak ve yetki olmasına karşın spesifik olarak kadınların sorunlarına değinen ve gündemini kendilerinin belirleyebileceği Kadının Statüsü Komisyonu’nu ve daha fazla kaynağı ve yetkisi bulunmasına karşın geniş gündemi içerisinde kadın sorunlarının kaybolacağından endişe ettikleri İnsan Hakları Komitesi’ne tercih etmişlerdir.

3.2. Kadının Statüsü Komisyonu

BM Şartında değinilmiş olan “kadın ve erkeklerin eşit hakları” ve cinsiyet temelindeki ayrımcılığın önlenmesi ilkeleri doğrultusunda çalışmalar yapması için, BM Şartı’nın 68.

¹²⁰ REANDA, s. 12.

¹²¹ Toplumdaki belirli bir gruba, sanki toplumun diğer kesimlerinden farklıymış ve onların faaliyetleri ve çıkarları diğer insanlar için önemli değilmiş gibi davranmak:izole edilmiş ya da ayrılmış bir yere (gruba ya da duruma) koyarak kısıtlamak anlamına gelen bir terimdir. (Cambridge Dictionary) <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/ghettoize>

maddesine dayanılarak Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Komisyon ilk olarak ECOSOC'un kurduğu İnsan Hakları Komisyonu'nun bir alt komisyonu olarak kurulmuştur. Bu durum STK'ların ve BM içerisinde kadın haklarının geliştirilmesi arzusunda olan delegelerin isteklerini karşılamamıştır. Kadınlarla ilgili konularda uzman olan alt komisyon üyeleri, İnsan Hakları Komisyonu'nun görev ve yetki alanında ele alacağı geniş haklar yelpazesinde kadın haklarına dair konuların marjinalize olabileceğini ya da bu konuda sağlanabilecek ilerlemelerin yeterince hızlı olmayacağı fikrindedir.¹²² Bu sebeple Kadının Statüsü Alt Komisyonu'nun İnsan Hakları Komisyonundan ayrı, tek başına bir oluşum olarak kurulmasını ve doğrudan ECOSOC'a bağlı olmasını istemişlerdir.¹²³ ECOSOC'un ikinci toplantısında bu istek doğrultusunda bir karar alınmış ve Kadının Statüsü Komisyonu doğrudan ECOSOC'a bağlı bir komisyon olarak yeniden düzenlenmiştir.¹²⁴ Kadının Statüsü Komisyonu'nun bu statüyü elde etmesinde STK'ların ve BM bünyesinde çalışan kadınların rolü büyük olmuştur.

Kadının Statüsü Komisyonu'nun İnsan Hakları Konseyi'nden bağımsız bir komisyon olarak çalışmasının istenmesindeki nedenler şunlardır:

- İnsan Hakları Komisyonunun ilgilenmesi gereken çok geniş çerçevedeki insan hakları ihlalleri içerisinde Kadının Statüsü Komisyonu'nun istek ve talepleri beklemek zorunda kalacak/sıraya girecek ve bu sorunların gündeme alınması uzun zaman alacaktır,
- Komisyon başka bir komisyonun temposu ve çalışma şekline bağlı kalmadan kadın hakları alanında çalışmalar yapabilmek istemiştir. (Kadın hareketi

¹²² FARRIOR, Stephanie. United Nations Commission on the Status of Women. Oxford Encyclopedia of Human Rights. 2009. s.8.

¹²³ PIETILA, Pietila, Hilka. The Unfinished Story of Women and the United Nations. UN Non-Governmental Liaison Service (NGLS), 2007. s. 13; FARRIOR, s. 13

¹²⁴ ECOSOC resolution 11(II) of 21 June 1946
https://www.un.org/womenwatch/daw/csw/pdf/CSW_founding_resolution_1946.pdf

sayesinde kadın haklarının yakalamış olduğu ivmeyi kullanmak ve bir an önce çalışmalara başlayıp acil sorunları ele almak istemişlerdir.)¹²⁵

Kadının Statüsü Komisyonu kurulduğunda 15 üyeden oluşması kararlaştırılmış ve görevi “siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitim alanlarında kadın haklarının geliştirilmesi konusunda ECOSOC'a tavsiyeler ve raporlar hazırlamak” olarak tanımlanmıştır.¹²⁶

Kadının Statüsü Komisyonu bağımsız bir komisyon olarak kurulunca İnsan Hakları Konseyi'nin aracılığına ihtiyaç duymadan doğrudan ECOSOC'a rapor sunma ve önerilerde bulunma imkanına sahip olmuştur.¹²⁷ Ayrıca gerekli gördükleri hallerde “kadın hakları alanında derhal ilgilenilmesi gereken acil sorunlar hakkında” İnsan Hakları Konseyi'ne tavsiyeler sunma ve tekliflerde bulunmaları da mümkündür. Kadının Statüsü Komisyonu'nun bağımsız bir komisyon olmasının en önemli sonucu kendi gündemini kendisinin belirleyecek olması ve başka bir komisyona bağlı olmadan diledikleri tempoda çalışmak imkanına sahip olmalarıdır.¹²⁸

Komisyon başlangıçta yasal anlamda bir hak eşitliğine odaklanmış ve kadınların bireyler olarak sahip olmaları gereken eşit haklar üzerine yoğunlaşmıştır.¹²⁹ Kadınların statüsü ile ilgili ulusal mevzuatları inceleme yönünde çalışmalar yapmış, uluslararası normlar oluşturmaya çalışmıştır.¹³⁰ 1970'li yıllara gelindiğinde ise BM'nin değişen çehresi, odaklandığı konular ve küresel kadın hareketinin de etkisi ile Kadının Statüsü Komisyonu'nun odağı da değişmiştir. Bu yıllarda Komisyon, hak eşitliğine dayalı yaklaşımından uzaklaşmış ve kadınların ekonomik, sosyal ve kalkınma alanlarındaki katılımlarını teşvik etmeye yönelmiştir.¹³¹ Komisyon aynı zamanda kadınların barış ve

¹²⁵ PIETILA, *The Unfinished*, s. 13; REANDA, s. 18.

¹²⁶ ECOSOC resolution 11(II) of 21 June 1946

¹²⁷ PIETILA, *The Unfinished*, s. 14.

¹²⁸ PIETILA, s. 14.

¹²⁹ REANDA, s. 19-20; PIETILA, *The Unfinished*, s. 15.

¹³⁰ REANDA, s. 20.

¹³¹ PIETILA & VICKERS, s. xxiv

self-determinasyon çalışmalarına da katılımının önemini vurgulamıştır. Komisyondaki bu değişim, Doğu Avrupa ve bağımsızlığını kazanarak BM'ye sonradan dahil olmuş devletlerin ve gelişmekte olan ülkelerin kadınların sorunlarına doğrudan değinilmesi isteklerini yansıtmaktadır.¹³² Komisyon 1990'lı yıllardan sonra bu iki yaklaşımı birleştirerek çalışmalarına devam etmiştir.

Kadının Statüsü Komisyonu, kadınların statüsü hakkında farkındalık yaratma, toplumsal cinsiyet perspektifini destekleme ve bu perspektifi BM organlarına entegre etme ve kadınların haklarından faydalanmalarını sağlayacak yasal normlar geliştirmede önemli bir rol üstlenmiştir. Komisyon, BM sistemi içinde olduğu gibi hükümetler ve sivil toplum kuruluşları için de önemli bir eğitim aracı olmuştur. Kadınların statüsü, hakları ve sorunları üzerinde pek çok araştırma ve eğitim çalışmasının yapılmasına öncülük etmiştir. Ayrıca, kadınların erkeklere özgü sayılan birçok alanda karşılaştıkları sorunlara dikkat çekmiştir. Komisyon, önemli sözleşmeler hazırlayarak, kadın haklarına ilişkin küresel standartların belirlenmesine de katkıda bulunmuştur.

Kadının Statüsü Komisyonu delegeleri İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin hazırlanması sürecine katkıda bulunmuştur. Beyannamenin cinsiyetçi söylemler içermeyecek bir şekilde kaleme alınması bu delegeler sayesinde olmuştur.¹³³ Sovyet delegasyonu ve Komisyon'un ısrarlı lobi faaliyetleri sayesinde Beyanname'nin dili kadını dışlamayacak şekilde geliştirilmiştir. Beyanname'de eşitlik ilkesinin açıkça belirtilmesi; "herkes" teriminin her zaman ve her ülkede cinsiyet ayrımı olmaksızın kadını da kapsayacak şekilde yorumlanmadığı gerekçesiyle istenmiş ve bu konuda bir boşluk olması halinde bunun kasıtlı olarak aleyhe yorumlanabileceği ve kadına karşı ayrımcılığın önünün açılacağı belirtilmiştir.¹³⁴ Türkçe'de karşımıza çıkmayan fakat Beyanname'nin hazırlandığı dilde kullanılan eril dil tartışma konusu olmuş "*mankind*" (ademoğlu/adam) terimi yerine "*humankind*" (insanoğlu/insan) kullanılması ve belgenin cinsiyet

¹³² FARRIOR, s. 2.

¹³³ MORSINK, Women's Rights, s. 231.

¹³⁴ MORSINK, Women's Rights, s. 232.

belirtmeyecek ve herkesi kapsayacak şekilde yazılması için çaba harcanmıştır.¹³⁵ Aileye dair yapılan tanımların kadının bireyselliğini göz ardı eden ve kadını aile birimi içine hapseden bir şekilde kaleme alınmaması¹³⁶ ve evlilik konusunda tarafların "özgür" ve "tam" iradesinin olması gerekliliğinin eklenmesi¹³⁷ de bazı delegasyonların ve kadınların özel çabası sayesinde edinilmiş kazanımlardır.

Kadının Statüsü Komisyonu'nun en önemli katkılarından biri, dünya kadınlarının hak arama davalarında referans olarak kullanabilecekleri yasal standartlar geliştirmesi olmuştur. Komisyon'un çalışmaları ile BM sistemi çerçevesinde kadının statüsü ile ilgili kademeli bir şekilde gerçekleşen bir uluslararası hukuk yaratma süreci başlamıştır.¹³⁸ Komisyon, kadının statüsünün geliştirilmesi ve kadınların insan haklarından yararlanabilmesi için hukuki standartlar geliştirmek istemiş ve bu alandaki çalışmalar başından beri Komisyon gündeminin önemli bir bölümünü oluşturmuştur.¹³⁹ Komisyon, yasal standartlar geliştirmenin yanı sıra bir çok alanda araştırmalar yürütülmesi ve çalışmalar yapılmasını sağlamıştır. İlk yıllarında sosyal, ekonomik ve medeni alanlarda araştırmalar yapıp çalışmalar yürüten Komisyon, 1950'li ve 1960'lı yıllarda kadınlar için eşitlik amacına ulaşmak adına üç tane sözleşme hazırlamıştır. Bu sözleşmeler 1952 Kadının Politik Hakları Sözleşmesi, 1957 Evli Kadının Vatandaşlığı Sözleşmesi ve 1962 Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşmedir. Komisyonun erken döneminde hazırladığı bu sözleşmeler herhangi bir uygulama ya da yaptırım mekanizması öngörmemiş olması yönüyle sınırlıdır.¹⁴⁰ Buna rağmen, yapılan sözleşmeler sayesinde birçok ülkede sözleşmelerin üzerinde durduğu alanlarda yasal düzenlemeler yapılmıştır.¹⁴¹ Bu dönemde Komisyon ayrıca ECOSOC'a kadınların

¹³⁵ MORSINK, Women's Rights, s. 231.

¹³⁶ MORSINK, Women's Rights, s. 237, 241, 242.

¹³⁷ MORSINK, Women's Rights, s. 246-247.

¹³⁸ GALEY, Margaret E. "Forerunners in Women's Quest for Partnership." In Women, Politics, and the United Nations, edited by Anne Winslow. Greenwood Press: Westport, Connecticut, 1995. s. 280.

¹³⁹ FARRIOR, s. 10.

¹⁴⁰ REANDA, s. 19.

¹⁴¹ FARRIOR, s. 10.

medeni ve siyasi hakları ile ilgili önerilerde bulunmuş, kadınların ekonomik haklarına dair çalışmalar yapmış, 1951’de ILO’nun hazırladığı “Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkında Sözleşme”nin yapılmasına önemli katkılarda bulunmuş ve UNESCO ile kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimi konusunda işbirliği yapmıştır.¹⁴² Komisyon ayrıca kadınların ekonomik ve sosyal haklarını da desteklemiştir ve eşit işe eşit ücret hakkı, tarımda, el sanatlarında ve mesleki eğitimde eşit istihdam fırsatlarının yanı sıra sosyal sigorta, emekli maaşı hakları ve emeklilik gibi konularda çalışmalar yürütmüştür.¹⁴³

1970’li yıllardan itibaren kadın haklarına bakış açısının değişmesiyle birlikte Komisyon’un çalışmalarının da kapsamı genişlemiştir. Uluslararası Kadın Yılı’nda düzenlenen Meksika Kadın Konferansı ve sonrasında ilan edilen Kadın On Yılı’nda Komisyon önemli çalışmalara imza atmıştır. Kadın On Yılı’nda yapılan konferanslar ve konferanslar sonrasında kabul edilen belgeler ve 1967’de hazırlanmış olan Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Deklarasyonu’nda dile getirilen ilkeleri bağlayıcı kılmak adına hazırlanan CEDAW sözleşmesinin BM Genel Kurulu’nda kabul edilerek imzaya açılması bu çalışmaların en önemlileridir.

Komisyon dünya kadınlarının statüsünü iyileştirmek ve kadınların da erkeklerle birlikte eşit haklardan faydalanmasını sağlamak için çalışmalarını yürütürken; Komisyon’un tabii olduğu BM sisteminde dahi kadınların erkeklerle eşit haklardan ve imkanlardan faydalanamıyor oluşu da Komisyon’un çalışmalarına konu olmuştur. BM sistemi içerisinde çalışan kadın sayısının az olması gibi konularda araştırmalar yapıp, ECOSOC’a önerilerde bulunmuş ancak 1970’li yıllara kadar bu önerileri dikkate alınmamış ya da reddedilmiştir.¹⁴⁴ Ancak 1971’e gelindiğinde BM sistemi içerisindeki ayrımcılığa neden

¹⁴² GALEY, s. 278; FARRIOR, s. 11.

¹⁴³ GALEY, Promoting, s. 278.

¹⁴⁴ FARRIOR, s. 11.

olan kurallarda değişikliğe gidilmiş ve maaş, emeklilik gibi konular yeniden düzenlenmiştir.¹⁴⁵

Bu konuda değinilmesi gereken diğer bir önemli konu da Kadının Statüsü Komisyonu'nun BM Sistemi içerisindeki Statüsü'dür. Kadının Statüsü Komisyonu, diğer BM İnsan Hakları organları ile kıyaslandığında, çalışmalarını diğer organlarla eşit şartlarda sürdürmesine olanak verilmeyen marjinal bir mevkidedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları misyonları Cenevre'deyken Kadının Statüsü Komisyonu New York'tadır. Komisyonun bulunduğu fiziki konumun marjinalizasyonunda etkili olduğu görüşü hakimdir.¹⁴⁶ Bu algının yanı sıra Kadının Statüsü Komisyonu'nun diğer İnsan Hakları organlarına uzak olması, olumsuz pratik sorunlara da yol açmaktadır. Cenevre'deki İnsan Hakları organları UNHCHR personeline desteklenmekte iken Kadının Statüsü Komisyonu Ekonomik ve Sosyal İlişkiler Departmanına bağlı Kadının Geliştirilmesi Bölümü tarafından sekreteryaya hizmetlerini ve personel desteğini almaktadır.¹⁴⁷ Bütçesi çok kısıtlı olan Komisyon yıllık toplantılarını 10 günlük bir sürede yürütmektedir. İnsan Hakları Komitesi'nin toplantı süresi ise 6 haftadır. ECOSOC tarafından komisyonun yetkisine, bütçesine ve toplantılarının sıklığı ve süresine getirilen sınırlar, özellikle İnsan Hakları Komisyonu'na verilenle karşılaştırıldığında, Kadının Statüsü Komisyonu'nu BM insan hakları sistemi içerisindeki marjinal konumu görülecektir.

İnsan Hakları Komitesi'nin kapsamının genişliği göz önünde bulundurulduğunda bütçe ve toplantı sürelerine ilişkin durum makul karşılanabilecek olsa da Kadının Statüsü Komisyonu'nun Komite'nin çalıştığı her alanda cinsiyet eşitliği ve kadınların hakları perspektifinden çalışmalar yapabileceği düşünülüğünde Kadının Statüsü Komisyonu'nun kapsamının da geniş olduğu sonucuna varmak gerekir. Zira İnsan Hakları Komitesi'nin yetkili olduğu herhangi bir alanda kadına karşı ayrımcılık yapılması ya da kadın haklarının inkârı mümkündür. Kaldı ki, İnsan Hakları Komitesi "kadının

¹⁴⁵ FARRIOR, s. 11.

¹⁴⁶ FARRIOR, s. 16.

¹⁴⁷ GALEY, Promoting, s. 296; FARRIOR, s. 13.

statüsü”, “azınlıkların korunması” ve “ayrımcılığın önlenmesi” gibi konularda yetkilidir ve bu yetkisinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.¹⁴⁸ Bu durumda İnsan Hakları Komitesi sahip olduğu daha etkili araç ve usulleri kullanmak suretiyle ayrımcılığa maruz kalan bir sosyal grup olan kadınların hakları ile ilgili sorunlarla da ilgilenmelidir. Fakat İnsan Hakları Komitesi kadınları ayrımcılığa maruz kalan bir grup olarak ele alıp sorunlarına değinmemektedir.¹⁴⁹ Örneğin İngiliz otoriteleri tarafından göçmen kadınlardan istenen bekaret testi sorunu bir insan hakları ihlali olarak Komite’nin önünde getirildiğinde komite bunu “ırk ayrımcılığı” bağlamında incelemiş ve “beyaz olmayan göçmenlerin maruz kaldığı aşağılamalar ve zorluklar” olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁰ Komite, yalnızca kadınları olumsuz etkilediği açık olan ya da aynı kategorideki erkeklere oranla kadınları sırf kadın oldukları için daha olumsuz etkileyen durumları ve koşulları dahi farklı gündem maddelerinin içinde değerlendirmiştir. Bu durum insan haklarını korumak amacıyla ortaya çıkmış olan mekanizmaların kadın haklarını koruma konusunda işlememesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır zira Kadının Statüsü Komisyonu İnsan Hakları Komitesi’nin sahip olduğu koruma ve denetleme mekanizmalarına sahip değildir. İnsan Hakları Komitesi bireysel başvuru usulü ile gelen şikayetleri inceleme yetkisine sahipken, Kadının Statüsü Komisyonu’nun böyle bir yetkisi yoktur.¹⁵¹ Kadının Statüsü Komisyonu’nun geliştirdiği yasal normlara uyulmasını sağlaması tamamen işbirliği yapma konusundaki istekliliğe ve Komisyon’un sahip olduğu politik nüfuza bağlıdır.¹⁵² İnsan Hakları Komitesi de her ne kadar Kadının Statüsü Komisyonu kadar bağlayıcılık ve tavsiyelerine uyma konusunda zorlayıcı bir güce sahip değilse de, yasal çerçevesi itibariyle üye devletlerin uyumu ve hesap verme sorumluluğu göz önünde bulundurulduğunda daha güçlü bir konumdadır. İnsan Hakları Komitesi’nin

¹⁴⁸ REANDA, s. 23.

¹⁴⁹ REANDA, s. 26.

¹⁵⁰ United Nations, Economic and Social Council, Official Records, Suppl. 6 (E/1979/36), ch. 15; Commission on Human Rights, Resolution 7 (XXXV), 5 March. REANDA, s. 26.

¹⁵¹ UN Women. (n.d.). Commission on the Status of Women: Mandate. Retrieved from <https://www.unwomen.org/en/csw/mandate>

¹⁵² GALEY, Promoting, s. 285.

sözleşmelere bağlı birtakım usullerle donatılmış olması Komite'yi devletleri eylemlerinden sorumlu tutma konusunda daha önemli bir noktaya koyar.

Komisyon'un geliştirdiği yasal normlara uymaya zorlayıcı bir mekanizmaya sahip olmaması tamamen etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Komisyon kadının statüsünün geliştirilmesi adına pek çok çalışma yapmış birçok devleti ürettiği belgeleri kabul etmeye ve imzalamaya ikna ederek politik etkisini göstermiştir. Kadınlara karşı ayrımcılık yapılmaması söyleminin meşrulaştırılmasına yönelik politik sürece önemli katkıları olmuştur.¹⁵³

Komisyon, kadınlara karşı ayrımcılık yapmama normunun meşrulaştırılmasına yönelik siyasi sürece önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Komisyon'un çalışmalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan ayrımcılık karşıtı normlar, Komisyon'un çalışmaları bağlayıcı ya da zorlayıcı olmamasına karşın pek çok hükümetin ayrımcı yasaları ortadan kaldırmak için mevzuatlarında değişiklik yapmasına yol açmıştır. Aynı zamanda kadına karşı ayrımcılık karşıtı söylem dikkat çekmiş ve Komisyon harici organizasyonlar da konunun takipçisi olmaya başlamışlardır.¹⁵⁴

3.3. Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı (1975) Meksika Bildirgesi ve Eylem Planı

BM sistemi içerisinde kadının statüsü ile ilgili meseleler ve kadın hakları başlangıçta dar bir insan hakları bağlamında ele alınmış ve daha ziyade hukuki niteliği temelinde değerlendirilmiştir. 1970'li yıllarda bu durum değişmeye başlamış, bu yıllarda BM gelişim ve kalkınma programları üzerine çalışmaya önem vermiş ve bu noktada da özellikle nüfus ve gıda gibi alanlardaki sorunların çözümü konusunda kadınların önemli bir rolü olduğu fark edilmiştir.¹⁵⁵ Bu dönemde kadınların insan haklarını ilgilendiren sorunlar tek başına bir mesele olarak ele alınmamış bunun yerine kadınların

¹⁵³ GALEY, Promoting, s. 295.

¹⁵⁴ GALEY, Promoting, s. 296.

¹⁵⁵ PIETILA & VICKERS, s. Xxiiiv.

kalkınma/gelişme programlarına entegre edilebilmesi noktasında ele alınmıştır.¹⁵⁶ Kadınlara atfedilen geleneksel annelik rolünün yalnızca çocuk doğurmaktan ibaret olmadığı ve nüfus politikaları, gıda tedarigi ve çocukların eğitimi gibi gelişim/kalkınma hedeflerini de içerdiği görülmeye başlanmıştır.¹⁵⁷ Kadınların durumunu iyileştirmek amacıyla değil; kadınların, statüsü neticesiyle faydalanılamayan önemli kaynaklar olduğu düşüncesinden hareketle kadının durumunu/statüsünü iyileştirme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler neticesinde 1975 yılı BM tarafından Uluslararası Kadın Yılı ilan edilmiş ve Kadının Statüsü Komisyonu'nun gayretleriyle bu yıl içerisinde bir kadın konferansı düzenlemesi kararlaştırılmıştır.

Kadının Statüsü Komisyonu konferansta kadınların sosyal sorunları ile BM'nin daha geniş politik hedeflerinin gerçekleştirilmesi arasındaki bağlantıyı hükümetlere göstermeyi hedeflemiştir.¹⁵⁸ Kadınların insan haklarına erişiminin önünde önemli bir engel teşkil eden kadının sosyal statüsü konusu 1970'li yıllara kadar yalnızca Kadının Statüsü Komisyonunun üzerinde çalıştığı bir konu olmuştur. Komisyon, kadın sorunları ile daha geniş çapta ele alınan BM politikalarını bir araya getirerek kadının statüsünün iyileştirilmesi konusuna ivme kazandırmak istemiştir. Ayrımcı uygulamalar sadece "ayrımcı" olmaları özülüyle karşı çıkılan bir durum olmazken gelişme hedeflerine ulaşılmasını engelleyen ekonomik sonuçları olan uygulamalar olarak görüldüklerinde karşısında durulması çok daha kolay olmuştur.¹⁵⁹ Benzer bir şekilde BM sistemi içerisinde daha sonra katılan ve gelişmekte olan ülkeler de kadınların dezavantajlı statüsünün ortaya konulmasının adil olmayan bir küresel ekonomi sisteminin yol açabileceği eşitsizlik ve ayrımcılığı gösterebileceği görüşüyle konferansın arkasında durmuşlardır.¹⁶⁰

¹⁵⁶ PIETILA & VICKERS, s. Xxiv.

¹⁵⁷ ALLAN & GALEY & PERSINGER, s. 30.

¹⁵⁸ ALLAN & GALEY & PERSINGER, s. 30.

¹⁵⁹ ZINSSER, Judith P. "From Mexico to Copenhagen to Nairobi: The United Nations Decade for Women, 1975-1985." *Journal of World History*, vol. 13, no. 1, 2002, s. 145.

¹⁶⁰ ZINSSER, s. 146.

Kadının Statüsü Komisyonunda hazırlık taslağı tartışılırken neredeyse hiçbir temel soru üzerinde hemfikir olunmamıştır. Batılı temsilciler “eşitlik” üzerinde durmuş ve normatif bir eşitlik tanımı yaparak kadının politik ve ekonomik haklarına odaklanmıştır. Buna karşın Doğu Avrupalı temsilciler silahlanma ve barış konuları üzerinde durmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin temsilcileri ise gelişme, kalkınma ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin desteklenmesi konularına önem vermiştir.¹⁶¹ Konferansın hazırlık aşamasında ve konferans sürecinde de devam edecek bu fikir ayrılıklarının ve tartışmaların sonucunda kadın yılının ve düzenlenecek olan konferansın genel amaçları eşitlik, kalkınma ve barış olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda; tam bir cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması, kadınların kalkınmaya entegre edilmesi ve kalkınma programlarına tam katılımının sağlanması ve dünya barışının kuvvetlendirilmesi noktasında kadınların katkılarının artırılması hedefleri belirlenmiştir.¹⁶²

Dünya Kadın Konferansı 10 Aralık 1974'te BM Genel Kurulu tarafından onaylanmış ve Sekreteryaya'ya danışmanlık yapacak bir danışma komitesi belirlenmiştir.

Konferansın hazırlanması aşaması; zaman ve kaynak sıkıntıları içerisinde gerçekleşmiştir. Dünya Kadın Konferansının hazırlıklarının yapılabilmesi için altı ay gibi kısa bir süre ve 350.000 dolarlık bir bütçe sağlanmıştır. Bu, 1974'teki Dünya Nüfus Konferansı'nın hazırlığı için ayrılan 2 yıllık süre ve 3 milyon dolarlık bütçe ile karşılaştırıldığında ne kadar sınırlı bir süre ve kaynak ayrıldığı daha net bir biçimde görülebilecektir.¹⁶³ Yetersiz bir süre ve bütçenin yanı sıra Kadının Statüsü Komisyonunun iki yılda bir toplanması ve bir sonraki toplantısının 1976'da olacak olması da konferans hazırlıklarını zorlaştıran unsurlardan biri olmuştur. Bu sebeple toplantının hazırlık görevini Sekreteryaya üstlenmiştir. Sekreteryaya BM Genel Kurulu ve ECOSOC

¹⁶¹ ZINSSER, s. 146.

¹⁶² <https://www.un.org/en/conferences/women/mexico-city1975>

¹⁶³ ZINSSER, s. 146.

kararlarının yol göstericiliğinde ve BM organlarının ve bölgesel seminerlerin yardımlarıyla bir eylem planı hazırlamıştır.¹⁶⁴

20 Temmuz 1975'te başlayan toplantılarda daha önce düzenlenmiş olan 65 BM konferansından farklı olarak kadınlar önemli bir çoğunluk oluşturmuştur. Konferansa katılan hükümet temsilcilerinin %73'ü ve delegasyon başkanlarının %85'i kadındır.¹⁶⁵ Bununla birlikte katılım göstermiş olan devlet başkanlarından yalnızca 3 tanesi kadındır, bu durum kadınların siyasi ve sosyal alanlarda eşit temsil edilebilmek adına çok daha fazla çalışmaya gerek duyulduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Toplantılar sonucunda 3 Temmuz 1975'te kadınlar konusunda yapılmış olan ilk kapsamlı küresel politika¹⁶⁶ olan Dünya Eylem Planı ve 34 karardan oluşan Meksiko Beyanı onaylanmıştır. Eylem Planı ve Beyan daha sonra BMGK tarafından da onaylanmış¹⁶⁷ ve 1976-1985 "Dünya Kadın On Yılı" olarak ilan edilmiştir.

Meksika'da düzenlenen konferansta dünya kadınlarının büyük bir çoğunluğunun dezavantajlı koşullar altında yaşadığı ve kendilerine gerek ulusal gerek uluslararası belgelerle verilmiş olan insan haklarından eşit şekilde yararlanamadığı konusunda bir fikir birliği olmasına karşın bu dezavantajlı durumun sebepleri ve çözüm yolları hususunda farklı görüşler ortaya atılmıştır.¹⁶⁸ Gelişmekte olan ülkeler bir kalkınma ajandası çerçevesinde hareket etmiş ve kadınların dezavantajlı durumunun, adil olmayan bir küresel ekonomik sistemin sonucu olduğu fikri etrafında birleşmişlerdir. Batılı ülke temsilcileri kadınların siyasi ve sosyal yaşama katılmasının önündeki hukuki engelleri sorun görüp bunların çözüme kavuşturulmasının kadının statüsü için önemli olduğuna inanırken Doğu Avrupa ülkeleri temsilcileri ise sömürgeciliğin ortadan kaldırılması, silahsızlanmanın hızlandırılması/silahlanma yarışına son verilmesi ve askeri bütçelerin

¹⁶⁴ ALLAN & GALEY & PERSINGER, s. 32.

¹⁶⁵ ALLAN & GALEY & PERSINGER, s. 33.

¹⁶⁶ ALLAN & GALEY & PERSINGER, s. 33.

¹⁶⁷ A/RES/3520 (XXX), 15 December 1975

¹⁶⁸ ZINSSER, s. 147.

kısılması gibi dünya barışına ve dolayısıyla kadınların içinde buldukları müşkül durumu olumsuz etkileyen hususlara dikkat çekmiştir. Meksiko Beyanı incelendiğinde cinsiyet eşitliği, kalkınma ve barış amaçları çerçevesinde ve her delegasyon tarafından ortaya konmuş sorunlara değinen kararlar ve beyanlara yer verilmiş olduğu görülecektir.

Konferans sonrasında kabul edilen belgeler “kadınların haklarından faydalanmasının sağlanabilmesi için yapılması gerekenlerden” ziyade “kalkınmaya kadınların da entegre edilmesi için yapılması gerekenler”e odaklanmıştır. Kadınların statüsünün iyileştirilmesi ve erkeklerle eşit haklardan ve imkanlardan yararlanmasının sağlanması, kadınlar da birer birey olduğu için değil; kalkınma ve ekonomik dönüşüm adına kadınlardan da faydalanılabilmesi için gerekli görülmüştür. Kadınların hakları ve sorunları, kadınların kalkınmaya katılımının sağlanması için çözülmesi gereken dolaylı meselelermiş gibi ele alınmıştır. Bu sonucu konferansta kabul edilmiş olan belgelerin metinlerinden çıkarmak mümkündür: Cinsiyet eşitsizliği sorununun temeli “adil olmayan bir küresel ekonomik sistemden kaynaklanan geri kalmışlık sorunu” ile bağlantılandırılmış (Madde 14) ve tüm insani ve maddi potansiyelin daha verimli kullanılmasının önünde de bir engel olan bu ekonomik ilişkilerin düzeltilmesinin kalkınmayı hızlandıracağı dile getirilmiştir.¹⁶⁹ Kadınların erkeklerle eşit bir statüde yer almasının önünde engel teşkil durumların ortadan kaldırılması “kadınların ulusal kalkınma ve uluslararası barışın korunması amaçlarına entegre edilebilmeleri için” gereklidir.¹⁷⁰ Kadınlar sosyal hayata entegre olurken çocuklarının bakımı görevinin aksamaması için devlet kolaylıklar sağlamalıdır ya da erkekler aile hayatında daha fazla sorumluluk almalıdır.¹⁷¹ Kadınlar için ulusal kalkınma planları doğrultusunda meslek ve roller yaratılmalıdır ve bu doğrultuda eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğine yönelik politikalar geliştirilmelidir.¹⁷² Kadınların da en az erkekler kadar hayatın her alanına katılması “bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınması için”

¹⁶⁹ Meksiko Beyanı Madde 18

¹⁷⁰ Meksiko Beyanı Madde 2

¹⁷¹ Meksiko Beyanı Madde 3, Madde 5

¹⁷² Meksiko Beyanı, Madde 6

gereklidir.¹⁷³ Devletler “kadınların kalkınmaya katılımının sağlanabilmesi için” ekonomik ve sosyal politikalarında değişiklikler yapmalıdır.¹⁷⁴ Kadınların insan oldukları için sahip olmaları gereken haklardan yararlanması fikri yerine kadınlar kalkınma programlarında yeterince yararlanılamayan kaynaklar olarak görülmüşler¹⁷⁵ ve bu iktisadi olmayan durumun nedeni kadınların statüsü ve haklarından yararlanamaması olduğu için kadınların statüsünün iyileştirilmesi gerektiği fikri benimsenmiştir. Eylem planında da benzer bir eğilim söz konusudur; kadın hakları ekonomik gündemin yanında ikinci planda kalmıştır ve kalkınmadaki rolü oranında ele alınmıştır.¹⁷⁶

Konferansta kadın haklarının gerçekleştirilmesinin ve kadının statüsünün iyileştirilmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması için özel önlemler alınması gerektiği hususu kabul edilmiştir.¹⁷⁷ Kadınların çalışma hakkı, eşit işe eşit ücret hakkı, iş yerinde eşit şartlara ve fırsatlara erişim hakkı ve mesleki ilerlemede eşit fırsatlara sahip olmasının sağlanması¹⁷⁸, kadınların ulusal ve uluslararası siyasi yaşama katılabilmesi için gereken kaynakların sağlanması¹⁷⁹ ve iletişim araçlarının ve medyanın kadınların gelişiminin önünde halen engel teşkil eden davranışsal ve kültürel faktörlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olması gerekliliği ayrıca kadınların değişen ve genişleyen rollerini topluma olumlu bir dille yansıtma sorumluluğu¹⁸⁰ bu noktada belirtilmiştir.

Kadınlara ayrıca (erkeklerle birlikte) sömürgecilik, yeni sömürgecilik, emperyalizm, yabancı hakimiyeti ve işgali, Siyonizm, apartheid, ırk ayrımcılığı ve güç kullanarak toprak edinilmesi ve bu toprak edinmenin tanınmasını ortadan kaldırma görevi

¹⁷³ Meksiko Beyanı Madde 15

¹⁷⁴ Meksiko Beyanı Madde 17

¹⁷⁵ Meksiko Beyanı 15. Maddesinde açıkça “dünya nüfusunun yaklaşık yarısının potansiyelinden yeterince yararlanamaması, sosyal ve ekonomik kalkınmanın önünde ciddi bir engeldir.” diyerek kadınların yeterince faydalanılmayan kaynaklar olarak görüldüğü fikrini doğrular niteliktedir.

¹⁷⁶ ZINSSER, s.147-148.

¹⁷⁷ Meksiko Beyanı Madde 20

¹⁷⁸ Meksiko Beyanı Madde 7

¹⁷⁹ Meksiko Beyanı Madde 9

¹⁸⁰ Meksiko Beyanı Madde 8

yüklenmiş¹⁸¹ ve kadının barışın sağlanması noktasında önemli bir rolü olduğu belirtilmiştir.¹⁸² Meksiko Beyanı ve Eylem Planında eğitime erişmeleri “sağlanması gereken”, sosyal hayata “entegre edilmesi” gereken, siyasi hayata katılımlarına “izin verilmesi” gereken¹⁸³; kendi hayatlarındaki herhangi bir durumu değiştirme noktasında dahi pasif bir süje olan kadınların bu konuda neler yapabileceği muallaktır. Bununla birlikte G-77, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği’nin görüşlerini yansıtan özellikle 26. Madde “provokatif” bulunmuş¹⁸⁴; özellikle Siyonizm referansının kadınların başarısına gölge düşürdüğü fikrini benimseyenler olmuştur.¹⁸⁵ Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’nın görüşlerini yansıtan barış konusundaki görüşler ise elitist bir vatandaş imajı çizmekle itham edilmiştir.¹⁸⁶

Eylem Planı; barışın güçlendirilmesi için uluslararası işbirliği, siyasi katılım, eğitim ve öğrenim, iş hayatına katılım, sağlık ve beslenme, aile hayatı, nüfus planlaması ve birtakım diğer sosyal sorunlara değinmiştir.¹⁸⁷ Eylem planı kadınların eğitim, istihdam, sağlık, barınma ve temel haklara erişiminin artırılmasını; kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta temsilinin artırılmasını; kadınlara karşı ayrımcı uygulamalar, şiddet ve sömürünün önlenmesini; toplumsal cinsiyet rollerinin kadını güçlendirecek şekilde yeniden tanımlanmasını ve bu amaçlara ulaşmak için uluslararası işbirliğini amaçlamaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için bir zaman dilimi de öngörülmüş ve 1980 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedeflenen bir minimum amaçlar listesi yapılmıştır.¹⁸⁸ Bu amaçlar kadın nüfusun okuryazarlık oranının artırılması, kadınların eğitimin her alanına ve teknik ve mesleki eğitime katılımının sağlanması, kadınlar için

¹⁸¹ Meksiko Beyanı Madde 26

¹⁸² Meksiko Beyanı Madde 25

¹⁸³ ZINSSER, s. 143-144.

¹⁸⁴ ZINSSER, s. 151.

¹⁸⁵ ALLAN & GALEY & PERSINGER, s. 40.

¹⁸⁶ ZINSSER, s. 151.

¹⁸⁷ UN, 1976, Report of the World Conference of the International Women’s Year s.8

¹⁸⁸ ZINSSER, s. 144.

daha çok istihdam yaratılması, kadınların erkeklerle eşit seçme ve seçilme haklarına sahip olması noktasında yasal düzenlemeler yapılması, kadının evdeki çalışmasının ekonomik değerinin tanınması şeklinde özetlenebilir.¹⁸⁹ Zinsser'e göre eylem planının kullandığı dil, kadını geleneksel ataerkil yapılar ve ideolojiler çerçevesinde tanımlamış ve kadınlar arasındaki sınıf, ırk, etnik kimlik gibi farklılıkları yok sayarak tüm kadınları “ana, işçi, yurttaş” potasında eritmiştir.¹⁹⁰ Meksika Konferansında kabul edilmiş belgeler incelendiğinde gerçekten de kadın; kendi durumuna pasif, kendisine haklar verilmesini ve imkanlar sağlanmasını beklemesi gereken, hayatı ailesi ekseninde dönen ve eğitime çocuklarını daha iyi eğitebilmek için erişmesi gereken, nüfus planlaması konusunda bilinçlenmesine ne sıklıkta kaç tane çocuk doğurmasının daha uygun olduğunu bilmesi için ihtiyaç duyan, sosyal hayata katılımı eşinin aile hayatında sorumluluk alma ya da devletin çocuk bakımı sorumluluğunun bir kısmını üstlenmesi inisiyatifinde olan ve insan olduğu için sahip olduğu varsayılan hakları yalnızca ekonomik bir değer yaratması kaydıyla savunulacak olan etkisiz bir birey olarak görülmektedir.

Meksika Konferansında ve sonrasında kabul edilen belgelerde kadınların içinde bulunduğu dezavantajlı durum kabul edilmiş, kadınların temel sorunlarına değinilmiş, bu sorunların bazılarının çözümü için özel önlemler alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Bununla birlikte Uluslararası Kadın Yılı'nda düzenlenen Kadın Konferansı, Birleşmiş Milletler Kalkınma On Yılı'nın gölgesinde kalmış ve kadınların statüsünün iyileştirilmesi ve kadınların haklarına erişiminin sağlanmasından ziyade “kadınların kalkınmaya yapabileceği katkıların artırılması yolunda kadınların statüsünün iyileştirilmesi” konferansın teması olmuştur.

¹⁸⁹ Meksiko Eylem Planı paragraf 46.

¹⁹⁰ ZINSSER 143-144

3.4. Birleşmiş Milletler 2. Dünya Kadın Konferansı (1980) Kopenhag

BM Kadın On Yılı'nın ikinci konferansı 1980'de Kopenhag'da yapılmıştır. BM Genel Kurulu'nun 1976-1985 yılları arasını Kadın On Yılı ilan ettiği 31/136 sayılı kararında 1980 senesinde bir On Yıl Ortası Konferansı düzenlenmesi kararı verilmiştir. Bu konferansta Kadın On Yılı'nın ilk yarısında yapılmış olan çalışmaların ve kaydedilen ilerlemelerin bir değerlendirmesinin yapılması ve Meksiko'da kabul edilmiş olan belgelerde yeni araştırmalar ve veriler ışığında gerekli olması halinde değişiklikler yapmak amaçlanmıştır.¹⁹¹ Genel Kurulun bu kararı üzerine ECOSOC önce Kadının Statüsü Komisyonu'na hazırlık çalışmalarına başlaması görevini vermiş fakat 1977'de yaptığı bir değişiklikle 23 devletten oluşan bir hazırlık komitesi oluşturmuştur.¹⁹²

Kopenhag Konferansı, Kadın On Yılında düzenlenen konferansların en tartışmalısı olmuştur. Konferans fazla politize olması yönüyle eleştiriler almıştır.¹⁹³ Meksiko'da olduğu gibi bloklar arası görüş ayrılıkları ve her bloğun kendi politik hedeflerine uygun olan programları desteklemesi eğilimi Kopenhag'da da devam etmiştir. Bu dönemde BMGK geliştirmekte olan ülkelerin sayısal üstünlüğü sebebiyle bu ülkelerin sorunlarının çok daha fazla kendisine yer bulduğu bir forum olmuştur. Sömürgecilik pratiklerine karşı bağımsızlıklarını kazanarak BM üyesi olmuş Asya ve Afrika ülkelerinin ortak ajandası sömürgecilik karşıtlığı ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin uygulanmasıdır. Geliştirmekte olan ülkelerin koalisyonu olan G77 Doğu Avrupa bloğunun da desteğiyle Siyonizm karşıtlığını da desteklemiştir. 1979'da BMGK 34/159 sayılı kararıyla Kopenhag Konferansı ajandasına iki yeni konu eklemiştir. Bunlardan ilki "İsrail işgalinin Filistinli kadınlar üzerindeki etkisi"nin incelenmesidir. BMGK kararında Filistinli kadınların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının incelenmesi ve Filistinli kadınlara yardım

¹⁹¹ A/RES/31/136

¹⁹² JAQUETTE, Jane S., "Losing the Battle, Winning the War: The Political Dynamics of the UN Mid-Decade Conference," (Anne Winslow, ed.), Women, Politics and the United Nations, Greenwood Press, 1995, s. 49.

¹⁹³ ZINSSER, s. 151.

amacıyla alınabilecek özel önlemlerin değerlendirilmesini önermiştir.¹⁹⁴ Genel Kurulun eklediği ikinci konu ise Kadın Mültecilerin durumudur. Genel Kurul bu kararında UNHCR'a Konferansın Hazırlık Komitesine sunulmak üzere bir rapor hazırlaması görevini vermiştir.¹⁹⁵ Raporda UNHCR'ın ele aldığı mültecilerin genel sorunları çerçevesinde kadın mültecilerin durumunun gözden geçirilmesi ve kadın mültecilere yardımcı olmak için üye devletler, BM sistemi ve STK'lar tarafından alınabilecek tedbirlere ilişkin tavsiyelerde bulunulması istenmiştir. BMGK kararı ile konferans gündemine alınan Filistinli kadınların sorunları konusu Siyonizm etrafında şekillenen politik tartışmalara yol açmış; Doğu Avrupalı delegelerin desteklediği G77 metnin pek çok yerine bir Siyonizm kınaması yerleştirmek için çabalamış¹⁹⁶; bu durum ABD ve kimi Batı Avrupa ve Kuzey Amerika delegelerinin İsrail ile birlikte hazırlanan metne karşı oy kullanmasına sebep olmuştur. Kopenhag Konferansı da Meksiko Konferansında olduğu gibi katılan “blok”ların siyasi hedeflerinin ve ideolojilerinin tartışmalarına sahne olmuştur. Kadın sorunlarının, bu sorunlar apolitik olmadığı ve diğer küresel sorunlarla iç içe geçmiş olduğu için öncelikle bu sorunların çözülmesi ile ortadan kalkacağını savunan yapısalcı görüş ile konferansı çıkmaza sokan politik ve ideolojik tartışmalar yerine kadınların spesifik sorunlarının çözümüne odaklanılması gerektiğini düşünen feminist görüş arasında da tartışmalar yaşanmıştır. Kadınların statüsünün iyileştirilmesi ve sorunlarının çözümü noktasında her delegasyon kendi politik gündemine uygun olan yöntemi desteklemiştir.

Kopenhag Konferansı tartışmalı geçmesine, politizasyonuna ve sınırlarına rağmen kadınların sorunlarına ilişkin gündemi birkaç adım ileriye taşımayı başarmıştır. Meksiko'da olduğu gibi Kopenhag'da da ana gündem kalkınma olmasına rağmen, Kopenhag'da kullanılan dil, kadınların kalkınma planlarına davet edilen yan unsurlar olmasının ötesindedir ve kadınları kalkınma planlarının bir parçası ve aktif bir katılımcısı

¹⁹⁴ A/RES/34/160

¹⁹⁵ A/RES/34/160

¹⁹⁶ ZINSSER, s.152.

olarak görmektedir.¹⁹⁷ Meksiko Eylem Planında gördüğümüz kadını pasif ve başkalarına muhtaç bir konumda tanımlayan yaklaşımlar değişmiş; kadın yalnızca doğurganlığı ve aile birliğinin bir parçası olarak değil gerek sosyal yaşamda gerekse aile içerisinde otonom bir birey olarak yansıtılmıştır.

Konferansta kadınların kendilerine gerek ulusal gerek uluslararası belgelerle verilmiş olan haklarla bu haklardan yararlanma kapasiteleri arasında bir orantısızlık olduğu kabul edilmiştir.¹⁹⁸ Bu doğrultuda konferans için belirlenen alt temalar kadınlar için eğitime, istihdam fırsatlarına ve sağlık hizmetlerine eşit erişim olmuştur. Kadınların eğitim, istihdam ve sağlık alanlarındaki erişiminin artırılmasının bir sonucu olarak ulusal kalkınmanın da hızlanacağından bahsedilerek Meksiko’da yaygın bir şekilde gördüğümüz “kalkınma için kadının durumunun iyileştirilmesi” fikri yerine “kadının durumunun iyileştirilmesinin bir sonucu olarak kalkınma” tutumu benimsenmiştir.

Eğitim konusu Meksiko Eylem Planında da ele alınmış fakat eğitimin kapsamı sınırlı tutulmuştur. Yetişkin kadınlar için daha çok okuryazarlık konusuna odaklanılmış ve kız çocuklarına verilecek eğitimin kapsamından bahsederken kadınlara yönelik yaratılacak meslek ve rollerden ve bunlara yönelik olarak verilmesi gereken eğitimden bahsedilmiştir.¹⁹⁹ Kopenhag’da ise eğitim konusundaki kararlar kadınlar arasında okuryazarlığın artırılması gerekliliğini yinelerken; kadınların da eğitimin her seviyesine katılımının sağlanması, geleneksel olarak erkek egemenliğinde olan alanlarla ilgili eğitime kadınların da erişimine izin verilmesi, özellikle teknik konularda ve yeni teknolojilere ilişkin konularda kadınların da eğitim almasının sağlanması, cinsiyete dayalı klişelerin eğitim materyallerinden çıkarılması ve yetişkin kadınların eğitimine erişimini

¹⁹⁷ ZINSSER, s. 153-154.

¹⁹⁸ <https://www.un.org/en/conferences/women/copenhagen1980>

¹⁹⁹ Meksiko Eylem Planı Madde 6

sağlamak ya da artırmak için eğitim sisteminde özel önlemler alınması gibi daha progresif adımlar atılması çağrısı yapılmıştır.²⁰⁰

Kadınların aile birliği içerisindeki rolünden bahsederken belirlenmiş olan ilk hedef “ailenin refahı ve çocukların bakımı kadın ve erkeğin ortak sorumluluğu” olmuştur. Kadınların toplumsal yaşama, sosyal hayata ve gelir getiren ekonomik faaliyetlere katılımının önündeki en önemli engellerden biri kadının ev ve aile hayatındaki ücretlendirilmeyen emeğidir. Aile içinde iş bölümünün sağlanması, kadını eve hapseden tutumları değiştirmek adına önemlidir. Konferans bu doğrultuda toplumun da bu sorumluluğun bir parçası olması gerektiğini belirtmiş ve her ebeveyn için faydalı olacak bir “devlet destekli bir çocuk bakım sistemi” geliştirilmesinin faydalı olacağını belirtmiştir.²⁰¹

Meksiko'daki tüm kadınları tek bir potada eriten tutumdan vazgeçilmiş ve bütün kadınların erkekler karşısında dezavantajlı bir statüde bulunmasının yanı sıra kimi kadınların diğer kadınlara oranla da daha dezavantajlı bir konumda olduğu kabul edilmiştir. Yalnızca erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizlikler değil ayrıca kentli kadınlarla kırsal kesimde yaşayan kadınlar arasındaki eşitsizliklere de değinilmiştir.²⁰² Eşitsizliğin sadece kadınlar ve erkekler arasında olmadığı; kadınların halihazırda erkeklere göre ikincil kalan statüleri içinde de farklı statülere tabii oldukları kabul edilmiş ve bu konuda çalışılması gerektiği dile getirilmiştir.

Konferansın en önemli başarılarından biri CEDAW'ın 60 ülke tarafından imzalanması olmuştur. CEDAW'ın imzalanmasının yanı sıra kadınların daha önce dile getirilmemiş sorunlarına da değinilmiş olması konferansın elde ettiği başarılarından biridir.²⁰³ Kadına karşı şiddet sorununun tanınması, kadınlar arasında da eşitsizlikler olmasına yol açan

²⁰⁰ UN, Report of the World Conference of the United Nations Decade For Women: Equality, Development and Peace s. 91-93

²⁰¹ UN, Report of the World Conference of the United Nations Decade For Women: Equality, Development and Peace, s. 201-203.

²⁰² ZINSSER, s. 155.

²⁰³ JAQUETTE, s. 57.

ırkçılık sorunu, mülteci kadınların spesifik sorunları ve kadının ev reisi olduğu aileler gibi daha önce değinilmemiş pek çok sorun ilk kez gündeme getirilmiştir.

3.5. Birleşmiş Milletler 3. Dünya Kadın Konferansı (1985) Nairobi

Kadın On Yılında elde edilen kazanımları gözden geçirmek, bu on yıllık süreçte yapılmış olan çalışmaları değerlendirmek ve Kadın On Yılı'nın teması olan "Eşitlik, Kalkınma, Barış" konularında hedeflenen ideallere 2000 senesine kadar ulaşılması adına yol gösterici olacak bir belgeyi konsensüs temelinde kabul etmek adına 1985 senesinde Kadın On Yılı'nın son konferansı olan Nairobi Konferansı gerçekleştirilmiştir.

Konferansın gerçekleştirilmesine dair Kopenhag'da alınmış karar BMGK tarafından 1981'de onaylanmış ve bu kararda Kadının Statüsü Komisyonu'ndan konferans hazırlıklarının öncelik haline getirilmesi istenmiştir.²⁰⁴ Komisyon bunun üzerine 1982'deki toplantıları esnasında çalışmalarına başlamış ve Kadının Statüsü Komisyonu'nun konferansın hazırlık komitesi olmasını talep etmiştir. Daha sonra BM Genel Kurulu'nun onayladığı²⁰⁵ ECOSOC kararı ile Kadının Statüsü Komisyonu konferansın Hazırlık Komitesi olarak belirlenmiştir.²⁰⁶ Aynı kararla iki yılda bir toplanmakta olan Kadının Statüsü Komisyonu'na konferans hazırlıklarını yapabilmesi amacıyla ek toplantılar yapma ve 1984'teki olağan toplantısını yine konferans hazırlıkları amacıyla uzatma izni verilmiştir. Konferansta görüşülecek olan Nairobi İleri Dönük Stratejileri taslağı ise Kadının Statüsü Komisyonu'nun sekreteryaya faaliyetlerini yürüten Kadının Geliştirilmesi bölümü tarafından hazırlanmıştır.²⁰⁷

Konferansın iki temel amacı vardır; BM Kadın On Yılı'nın amaç ve hedeflerine ulaşmak için kaydedilen ilerlemelerin ve karşılaşılan zorlukların kritik bir şekilde analiz edilerek değerlendirilmesi ve 2000 senesine kadar uzanan dönemde kadının statüsünün

²⁰⁴ A/RES/36/126

²⁰⁵ A/RES/37/60

²⁰⁶ ECOSOC 4 Nisan 1982 1982/26 Kararı

²⁰⁷ PATTON, Charlotte G. "Women and Power: The Nairobi Conference, 1985" (Anne Winslow, ed.). Women, Politics and the United Nations. Greenwood Press. 1995. s. 62.

gelişmesini sağlamaya yönelik ileri dönük stratejileri içeren belgeyi kabul etmektedir.²⁰⁸ Kadın On Yılı sürecinde elde edilen kazanımların neler olduğu, hangi konularda neden başarısız olduğunun gözden geçirilmesinin yanı sıra belirlenmiş olan kimi hedeflere ulaşma konusunda edinilen deneyimler ve karşılaşılan engellerden sonuçlar çıkarmak da konferans gündeminin bir parçasıdır.

Meksiko ve Kopenhag Konferanslarında olduğu gibi küresel sorunlar ve blok politikaları Nairobi’de de etkili olmaya devam etmiştir. Doğu Avrupa ve Kuzey Amerika’nın endüstrileşmiş zengin hükümetleri ve Güney’in ekonomik anlamda güçsüz devletleri kalkınma ve ekonomik problemler konularında anlaşmazlıklar yaşamış, soğuk savaş söylemi ve blok politikaları tartışmaların odak noktası olmuş ve ırkçılık, apartheid ve Siyonizm kavramının ırkçılıkla ilişkili kullanımı çalışmaları çıkmaza sokmaya Nairobi’de de devam etmiştir.²⁰⁹ Müzakereler bloklar aracılığıyla yürütülmüş; apartheid dolayısıyla Güney Afrika ile ilişkilerin kesilmesini Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’nın itirazlarına karşın G-77 ve Sosyalist Doğu Devletleri savunmuş; Siyonizm’in ırkçılıkla ilişkilendirilmesi ABD’nin keskin muhalefetiyle karşılaşmış, Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen ile ilgili anlaşmazlıklar devam etmiştir.²¹⁰ Belgenin %20’sine tekabül eden 76 paragraf tamamen ya da kısmen tartışmalı olmakla birlikte her delegasyonun çeşitli yerlerde tavizler vermesi ile belge üzerinde konsensüse varılmıştır.²¹¹ Tavizlerin verilmesinde delegelerin kadınların küresel dayanışmasını ortaya koyacak bir belge ortaya çıkarma isteği²¹² ile hükümetlerin kendi gündemleri doğrultusunda toplantı aralarında vardıkları karşılıklı taviz anlaşmaları (*quid pro quo*)²¹³ etkili olmuştur. Müzakereler sonucunda konferansa götürülecek belgeye kalkınma teması hâkim

²⁰⁸ PIETILA, s. 5; PATTON, s. 61.

²⁰⁹ ZINSSER, s. 152, PATTON, s. 63-64.

²¹⁰ PATTON, s. 68.

²¹¹ ZINSSER, s. 165; PATTON, s. 64.

²¹² ZINSSER, s. 163.

²¹³ PATTON, s. 69.

olmasına karşın önceki belgelere kıyasla kadının merkezde olduğu kalkınmanın ikinci planda kaldığı bir taslak ortaya çıkmıştır.

İleri Dönük Stratejiler beş bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölüm 1975'te açıklanmış olan Kadın On Yılı'nın hedefleriyle paralel olarak Eşitlik, Kalkınma ve Barış ile ilgili bölümlerdir. Bu bölümleri Özel İlgi Alanları ve Uluslararası ve Bölgesel İş birliği bölümleri takip etmektedir. Her bir bölüm Engeller, Temel Stratejiler ve Temel Stratejilerin Ulusal Düzeyde Uygulanması için Önlemler başlıklı üç bölüme ayrılmış bir formatta kaleme alınmıştır. Belgeyi hazırlayanlar, iyiniyet açıklamaları içeren bir belgenin ötesinde pratik önlemler ve eylemleri de içeren bir yol haritası hazırlamışlardır. Belge kadınların gündemine odaklanmış ve ele alınan konuları spesifik olarak kadınların ekseninde ve kadınların perspektifinden değerlendirmiştir.²¹⁴ Yalnızca bu durum bile Kadın On Yılı'nın katettiği ilerlemenin bir göstergesidir zira Meksiko Eylem Planı'nda görmüş olduğumuz uluslararası sorunların çözümü çerçevesinde ele alınan kadın imajının yerini kadınların sorunlarının çözülmesi için uluslararası toplum neler yapabilir bakış açısı almıştır. Dezavantajlı bir grup olan kadınların grup içerisindeki farklılıkları kabul edilmiş ve farklı gruplara tabi kadınların farklı sorunları ve çözümleri olabileceği şiarıyla hareket edilmiştir.

İleri Dönük Stratejiler belgesi kadın tanımı yaparken de önceki konferans belgelerinin bir adım ötesine geçmiş ve kadınları “kalkınma hedeflerinde merkezi bir rolü olan entelektüeller, karar vericiler, katılımcılar ve faydalanıcılar” olarak tanımlamıştır.²¹⁵ Kadınları iş gücü ve kaynak olarak tanımlayarak kalkınmaya entegre eden Meksiko Eylem Planına kıyasla Nairobi'de kadın, bir birey olarak kalkınmaya dilediği ölçüde katılabilecek bir özne olarak tanımlanmıştır.

İleri Dönük Stratejiler'de toplumsal cinsiyet rollerine ve bu yerleşik rollerin kadının statüsüne verdiği zarara da değinilmiştir. Kadınların doğurma kapasitelerinin onları fizyolojik olarak ev ve aile alanında kalmaya daha uygun hale getirmediği, bu inanın

²¹⁴ PATTON, s. 64; ZINSSER, s. 158.

²¹⁵ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Giriş Bölümü, paragraf 15

tamamen basmakalıp toplumsal cinsiyet rollerinden ileri geldiği ve bu inanın kadını erkeğe göre ikincil bir konumda bıraktığı gerçeği kadının ilerlemesinin önündeki engellerden biri olarak kabul edilmiştir. Giriş Bölümünde “Kadınların üretkenliğinin ve üreme rolünün değersizleştirilmesi ve bunun sonucu olarak kadınların statüsünün erkeklerinkine göre ikincil olarak görülmeye devam etmesi ile kadınların kalkınmaya katılımını teşvik etmeye verilen düşük öncelik; kadınların istihdam, sağlık ve eğitimin yanı sıra diğer sektörel kaynaklara erişimini sınırlayan ve bununla birlikte kadınların karar alma süreçlerine etkin entegrasyonunu engelleyen tarihsel faktörlerdir.”²¹⁶ denilerek toplumsal cinsiyet rollerine dayanan bir cinsiyet ayrımcılığının kadının dezavantajlı statüsünün temel nedenlerinden biri olduğu kabul edilmiştir. Eşitlik başlığı altında bu konuya yeniden değinilmiş ve fizyolojik hiçbir temeli olmamasına karşın ev ve aileyi kadınların alanı olarak gören ve kadınların bu alandaki faaliyetlerini değersizleştiren düşünce kalıplarının kadınları erkeklerden aşağı gören bir inanış yarattığına ve bu inanın bir sonucu olarak cinsiyet eşitsizliklerinin sürdüğüne dikkat çekilmiştir.²¹⁷ Bu tür bir eşitsizliği ortadan kaldırmak için yapılması gereken değişikliklerin başarılı olabilmesi için toplumsal cinsiyet rollerine dayanan bu tür inanışların değiştirilmesi gerekliliği yinelenmiştir.

Eşitlik bölümünde, Kadın On Yılı'nın amacı olan cinsiyetler arası eşitliğin tam olarak sağlanabilmesi için *de jure* ayrımcılığın yanı sıra *de facto* ayrımcılığın da ortadan kaldırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde *de facto* ayrımcılığın devam ettiği hatta pek çok yerde artarak devam ettiği dile getirilerek "yasal düzenlemelerin eşitlik mücadelesinin yalnızca bir elementi olduğu" belirtilmiş ve *de facto* eşitlik de sağlanmadığı sürece tam bir eşitlikten bahsedilemeyeceğine dikkat çekilmiştir. Yasal düzenlemeler ayrımcı pratiklerin ortadan kaldırılması ve eşitlik mücadelesi için meşru bir temel oluşturmaktadır fakat bir konuda kanunların var olması her kadının bu kanunlardan eşit şekilde faydalanabildiği anlamına

²¹⁶ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Giriş Bölümü, paragraf 18

²¹⁷ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Eşitlik Bölümü, paragraf 45

gelmemektedir.²¹⁸Ulusal ve uluslararası düzenlemeler bu anlamda önemlidir. Fakat yalnızca yasal düzenlemelerin yapılması toplumların hamuruna katılmış inanışlarından ileri gelen *de facto* ayrımcılığı engellemez. *De facto* ayrımcılığın ortadan kaldırılması için İleri Dönük Stratejiler belgesi öncelikle kadınların da karar alma mekanizmalarına katılmak suretiyle politik gücü erkeklerle paylaşmasının önemini vurgulamıştır.²¹⁹ Kadının eğitime erişiminin sağlanması ve kadınlara yönelik ayrımcı düşünce kalıpları ve inanışların değiştirilmesi için eğitim verilmesi de *de facto* ayrımcılığı elimine etmek için kullanılması gereken stratejilerden sayılmıştır. Belgede ayrıca *de facto* eşitsizlikleri daha hızlı bir biçimde ortadan kaldırmak adına kadınlara yönelik “özel önlemler” alınabileceğine değinilmiş, bu önlemlerin kadınların çağlar boyu ikinci planda bırakılmasına sebep olan ayrımcılığın ortadan daha hızlı bir şekilde kaldırılabilmesi adına alınabileceği ve yalnızca süreci hızlandırmak adına alınacak geçici önlemler olacakları belirtilmiştir.²²⁰ Bu durum “pozitif ayrımcılık” (*positive discrimination*) olarak görülebilecek olsa da, toplumsal yapı ve kurumlara derin bir şekilde işlemiş olan ayrımcılığın yarattığı adaletsizliğin, hızlandırılmış bir şekilde giderilebilmesi adına önerilmiş bu tutum, uygulanış şekline göre “geçici özel önlem” (*affirmative action*) olarak da değerlendirilebilir.

İleri Dönük Stratejiler, kendinden önce gelen belgelerden farklı olarak kadına karşı şiddet konusunu barış ile bağdaştırmış ve barışın önündeki engelin yalnızca uluslararası ilişkilerdeki güç kullanımı değil bireysel, toplumsal ve uluslararası her seviyedeki şiddet olduğunu belirtmiştir. Kadınlar adına bir barıştan söz edilmek isteniyorsa bunun barışçıl bir sosyal çevreyle başlayacağı belirtilmiş ve “Kadın ve barış sorunları ve kadınlar için barışın anlamı, hayatın her alanında ve ailede kadın ve erkek arasındaki ilişkilere ilişkin

²¹⁸ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Eşitlik Bölümü, paragraf 47

²¹⁹ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Eşitlik Bölümü, paragraf 51

²²⁰ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Eşitlik Bölümü, paragraf 84

daha geniş sorundan ayrı düşünülemez.” denerek kadına karşı şiddet sorunu BM’nin ana işlevlerinden olan dünya barışını ve güvenliğini korumakla ilişkilendirilmiştir.²²¹

İleri Dönük Stratejiler, içeriği paragraf paragraf değerlendirilip her biri için ayrı oylamalar yapıldıktan sonra nihai belge konferansa katılmış olan 157 ülkenin oybirliği ile kabul edilmiştir. Nihai belgenin oybirliği ile kabul edilmesi konferansa katılan delegasyonlar tarafından konferansın ve Kadın On Yılı’nın başarısı adına önemsenmiş, bu konuda verilen tavizler neticesinde herkesin üzerinde anlaşabileceği bir belge ortaya çıkarılabilmektedir. Nairobi Konferansı, üzerinde uluslararası fikir birliğinin sağlanacağı bir belge üretmeyi ve ele alınan soruna nasıl yaklaşılması gerektiğini ortaya koyarak amacına ulaşmıştır.

Kadınlar BM hiyerarşisi içerisinde uluslararası konferanslar düzenlemişler; araştırmalar yaparak ve veriler edinerek kadının statüsünün geliştirilmesi ile ilgili sorunlara değinmişler, erkek egemen ulusal ve uluslararası yapıları eleştirmişler ve bireylerden başlayıp uluslararası kurum ve kuruluşlara uzanan bir skalada uygulanması gereken standart belirlemişlerdir. Zinsser’e göre bu durum BM’nin “iyiniyetli ama işe yaramayan sözlerle dolu tomarlarca kâğıt üreten ama somut bir başarı edinemeyen” bir kurum olması eleştirilerine bir cevap olarak verilmelidir zira “her ekonomik, sosyal ve kültürel gruptan kadınlar bir araya gelmiş, BM ve üye devletlerce kabul edilen belgeler oluşturmuş ve burada edindikleri kazanımları ve deneyimlerini kadının statüsünü ileri taşımak adına yaptıkları çalışmalarda kullanmışlardır.”²²²

3.6. Birleşmiş Milletler 4. Dünya Kadın Konferansı (1995) Pekin

4. Dünya Kadın Konferansı Kopenhag’ın üzerinden 10 yıl geçtikten sonra 1995’te Pekin’de düzenlenmiştir. Pekin Konferansı, kadınlarla ilgili BM çerçevesinde düzenlenmiş olan konferansların en önemlisi olarak görülmektedir çünkü kadınlar ve erkekler arasında de jure ve de facto eşitliğin sağlanmasını amaçlayan yasal ilerlemeleri

²²¹ Nairobi İleri Dönük Stratejiler, Barış Bölümü, s. 257.

²²² ZINSSER, s. 168.

güçlendirmiş ve bunu kendinden önce gelen üç konferansta varılan anlaşmaların ve kabul edilen belgelerin oluşturduğu bir temel üzerine inşa etme imkanına sahip olmuştur.²²³

Pekin kadın konusunda düzenlenmiş Birleşmiş Milletler konferanslarının en büyüğüdür. 6.000'i hükümet delegasyonları olmak üzere 17.000'den fazla katılımcı 189 ülkeyi temsil etmiştir.²²⁴ Buna ek olarak konferansa paralel düzenlenen STK forumu da 30.000 katılımcı ile Huairou'da toplanmıştır.²²⁵ Konferans, cinsiyet eşitliği konusunun artan bir ilginin odağı olduğu bir döneme rast gelmiştir.²²⁶ 1992'de Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı, 1994 Kahire Nüfus Konferansı ve 1995 Kopenhag Sosyal Kalkınma Konferansı gibi konferanslarda da kadınların erkeklerle eşitliği konusu gündeme gelmiştir.

Pekin Konferansı, İleri Dönük Stratejiler'in uygulanması konusunda kaydedilen ilerlemenin değerlendirmesini yapmak ve bu ilerlemeyi hızlandırmak adına alınabilecek önlemleri içeren bir platform üzerinde anlaşmaya varmak amacıyla toplanmıştır.²²⁷ Bu amaç doğrultusunda hazırlanan Pekin Eylem Platformu; kadınların sosyal, ekonomik ve politik alanlarda güçlenmesini sağlamak adına kapsamlı bir program belirlemeyi ve bu programın uygulanmasının sağlanması konusunda önlemler almayı amaçlamıştır.²²⁸

Pekin Eylem Platformu, kadınların ilerlemesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için 12 kritik alanda hedefler ve eylemler belirlemiştir. Bu alanlar kadın ve yoksulluk, eğitim, sağlık, kadına karşı şiddet, silahlı çatışmada kadınlar, ekonomi, karar alma süreç ve mekanizmalarında kadınlar, kadının ilerlemesi için kurumsal mekanizmalar, kadının

²²³ <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

²²⁴ <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

²²⁵ <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

²²⁶ ROBERTS, Barbara. "The Beijing Fourth World Conference on Women" *The Canadian Journal of Sociology*. Spring, 1996. Vol. 21, No. 2. 1996. s. 239.

²²⁷ BUNCH, Charlotte & FRIED, Susana. "Beijing '95: Moving Women's Human Rights from Margin to Center". *Signs*, vol. 22, no. 1. 1996. s. 200.

²²⁸ ROBERTS, s. 230; BUNCH & FRIED, s. 200.

insan hakları, kadın ve medya, çevre ve kız çocuklarıdır.²²⁹ Belirlenen kritik alanların her biri bir “Giriş” bölümünde genel hatlarıyla ele alınmış ve daha sonra bu konuda gerçekleştirilmesi gereken eylemlerin bir listesini içeren stratejik hedeflere yer vermiş; bu eylemlerin gerçekleştirilmesinin hangi kurum ve kuruluşların sorumluluğu olduğunu belirtmiş ve kimi hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir zaman aralığı belirlemiştir.

Pekin Eylem Platformu taslağı konferansa sunulduğunda belgenin yaklaşık %40’ına tekabül eden ve üzerinde anlaşmaya varılamamış olan konular parantez içinde bırakılmıştır.²³⁰ Daha önceki konferanslarda hazırlık komitesi tarafından hazırlanan belgeler, hazırlık müzakereleri esnasında büyük ölçüde düzenlenmiş ve tartışmalı kısımların bazıları çıkarılmış şekilde konferansa sunulmuştur. Pekin Eylem Platformu bu yönüyle önceki konferanslardan ayrılmış ve resmi konferans esnasında üzerinde anlaşılması gereken pek çok konuyu içeren bir taslağı konferansa sunmuştur.²³¹ Bu durum olumlu görülebileceği gibi son zamanlarda ortaya çıkan Müslüman ve Hristiyan Köktendinci ittifakının bazı hükümlerin içinin boşaltılmasına sebep olması ya da belgeyi kabul etmemesi gibi sonuçlara yol açabileceği kaygısıyla olumsuz olarak da değerlendirilmiştir.²³² Köktendinci gruplar; kadın haklarının insan hakları olarak kabul edilmesi; sağlık, miras, ebeveynlik sorumluluğu gibi konularda eşitlik; kürtaj; kültür ve din; tecavüzün bir savaş suçu olarak kabul edilmesi; kadının hane içerisindeki ücretsiz çalışması ve cinsel kimlik gibi konuları ele alan maddeleri zayıflatmaya çalışmışlardır.²³³ Daha önce gerçekleştirilmiş konferanslarda da olduğu gibi, Pekin’de de kullanılan dile ve metnin içeriğine yönelik tartışmalar hükümetlerin güttükleri politikalar ve gündemleri

²²⁹ <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

²³⁰ CHEN, M. A. Engendering World Conferences: The International Women’s Movement and the United Nations. *Third World Quarterly*. 1995. 16(3), s. 490; COOK, R. J. *Women’s International Human Rights Law: The Way Forward*. *Human Rights Quarterly*. 1993. s. 310; ROBERTS, s. 240.

²³¹ ROBERTS, s. 240.

²³² BUNCH & FRIED, s. 201; ROBERTS, s. 240.

²³³ ROBERTS, s. 240.

çerçevesinde olmuştur. Buna rağmen kabul edilen nihai belge içeriği ve kullandığı dil bakımından güçlüdür.

Pekin Eylem Platformu'nun önceki kadın konferanslarından ayrıldığı diğer bir nokta ise odağına insan haklarının kadınlara uygulanması konseptini koyması olmuştur. Önceki konferanslarda kadın ve kalkınma konusu konferansın merkezindeyken yer yer de kadın hakları konu edilmiştir. Pekin Eylem Platformu Meksiko'da gördüğümüz kadını kalkınma ve barışa entegre edilmesi gereken kaynaklar olarak gören tutumdan ayrıldığı gibi, Meksiko sonrasında ortaya çıkan "mevcut sistem içerisinde kadının durumunun iyileştirilmesi" görüşünün de bir adım ötesine geçmiştir. Kadınların mevcut sistemlere ve politikalara sonradan akla gelen bir ayrıntı olarak eklenmesini değil; sistemlerin ve politikaların kadınları da merkezine koyarak yapılandırılması gerektiğini belirtmiştir.²³⁴

Pekin Konferansı'nın önemli özelliklerinden biri de dünyanın her yerinden ve kesiminden, gerek endüstrileşmiş birinci dünya ülkelerinden gerekse yoksul üçüncü dünyadan, kadınları uluslararası bir kadın gündemi oluşturmak üzere bir araya getirmiş olmasıdır. Meksiko, Kopenhag ve Nairobi kadın konferanslarında milli politikalar ve hükümet gündemleri sık sık uluslararası hedeflerin önüne geçmiştir. Pekin'de ise, farklılıklar göz ardı edilmeden, kadınların koşullarının nasıl iyileştirilebileceği konusu üzerinde durulmuş ve "İnsan hakları olarak kadın hakları" söylemi üzerinde birleşilmiştir.²³⁵ Kadın haklarını insan hakları olarak tanımlama çabası farklı arka planlardan ve ekonomik statülerden gelen kadınların arasında bir köprü kurmuştur.²³⁶

Pekin Eylem Platformu toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir insan hakları sorunu olduğuna dair net ve somut bir beyanda bulunmuş ve sosyal adaletin sağlanması için toplumsal

²³⁴ BELEK ERŞEN, Umut. Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması. Ankara Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1993. s. 48.

²³⁵ KAPLAN, Temma. "Women's Rights as Human Rights: Grassroots Women Redefine Citizenship in a Global Context." in Women's Rights and Human Rights International Historical Perspectives. Edited by Patricia Grimshaw, Katie Holmes and Marilyn Lake. Palgrave Publishers Ltd 2001, s. 302.

²³⁶ KAPLAN, s. 300.

cinsiyet eşitliğinin gerekli bir koşul olduğunu belirtmiştir.²³⁷ Kadınların karar alma mekanizmaları ve süreçlerine toplumun her düzeyinde katılması gerekliliğini vurgulayan belge bu amaçlara ulaşılması adına uygulanabilirliği olan stratejiler geliştirilmesi çağrısında bulunmuştur. Kadının haklarını insan haklarının bir parçası olarak ele almış ve kadın haklarının tıpkı diğer insan hakları gibi bölünmez, devredilemez ve evrensel olduğunun altını çizmiştir. Kadın haklarının insan hakları olduğu genel kuralıyla hareket eden belgede kadının toplumdaki yeri ve cinsiyet rolleri konusundaki tartışmalar da yansıtılmıştır.

Konferansta “toplumsal cinsiyet” (*gender*) teriminin kullanımı ve kadın haklarının evrenselliğinin belirtilmesi tartışmalara sebep olmuştur. Vatikan ve bazı devletler toplumsal cinsiyet (*gender*) kavramının sözleşmedeki kullanımını yalnızca biyolojik cinsiyet (*sex*) anlamına gelecek şekilde olursa kabul edeceklerini belirtmişlerdir.²³⁸ Kadın haklarının evrenselliği konusunda ise kültürel rölativizm itirazları yapılmıştır. 1990’lı yıllar kültürel, dini ve etnik farklılıklar konusunda savunmacı ve soyutlayıcı bir tutum sergileyerek evrensellik anlayışına karşı çıkan görüşlerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur.²³⁹ Bu tutum insan haklarının evrenselliğine de karşı çıkan bir görüşe evrilmiştir. Kadının insan hakları konusunda yapılan eleştiriler; feminist bir gündem ile din ve kültür gibi değerlere saygısızlık edildiği iddiasından ileri gelmektedir. Bu görüşte olan kimi devletler üreme, kürtaj, miras, sağlık ve cinsellik gibi konularda kadınların hakları olduğu ya da kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu belirten paragraflara karşı çıkmışlar; oybirliği ile kabul edilen belgede karşı çıktıkları maddelere çekince koymuşlardır.²⁴⁰ Kadınların bedensel bütünlüğü ve sağlığı ile ilgili konuların kültürel bağlamın inisiyatifine bırakılması fikrine katılımcı kadınların çoğu karşı çıkmıştır.²⁴¹ Bu

²³⁷ BUNCH & FRIED, s. 201.

²³⁸ Genel olarak BADEN, Sally & GOETZ. Anne Marie. "Who Needs s [Sex] When You Can Have [Gender]? Conflicting Discourses on Gender at Beijing." *Feminist Review*. Summer, 1997. No. 56. *Debating Discourses, Practising Feminisms*. Summer, 1997, s. 10-11 ; BUNCH & FRIED, s. 202.

²³⁹ COOK, s. 315.

²⁴⁰ BUNCH & FRIED, s. 202.

²⁴¹ KAPLAN, s. 301.

görüŖte olan kadınlar, kültürel farklılıklar yerine tüm kadınlar için fayda yaratacak evrensel insan hakları standartlarının belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁴² Din ve kültür argümanları yalnızca kadın hakları değil genel olarak insan hakları konusunda baskıcı uygulama ve politikaları devam ettirebilmek ve bunu yaparken gelebilecek tepkilerden korunmak adına sık sık öne sürülen fakat kendi kültürü ya da dini grubu içerisinde hak ve özgürlükleri ihlal edilen bireyleri herhangi bir savunma mekanizmasından mahrum bırakmaktan başka bir sonuca yol açmayan zarar verici bir söylemdir. Kadın hakları söylemi kültürel farklılıkları bastırmak ya da marjinalleŖtirmek amacı gütmeyen, en basit haliyle kadınların da insan olduğu ve o Ŗekilde muamele görmesi gerektiğini belirten bir söylemdir. Kültür ve benzeri değerler kadınların aleyhine durağan ve değişmez kurallar olarak değil zamanla değişen, toplumla birlikte yaşıyan ve değişen bir olgular olarak yorumlanmalıdır. Pekin Eylem Platformu, herkesin kendi kültürlerini ve dinlerini yaşıama özgürlüklerinin önemine değinmiştir.²⁴³ Bununla birlikte bu konulardaki ekstremizmin kadına karşı Ŗiddet ve ayrımcılığa yol açabileceğinin de altını çizmiştir.

Pekin’de kadınların sorunları ve kadınların insan haklarından yaralanması konuları çok daha sofistike bir Ŗekilde ve farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Kadınlara yönelik ayrımcılığın çok boyutluluğu ilk kez Pekin’de tam olarak ele alınmıştır. Kadınlar yalnızca kadın olmaları dolayısıyla değil, buna ek olarak ırkları, yaşları, dilleri, dinleri, etnik kökenleri veya engellilikleri gibi etmenler nedeniyle de ayrımcı muameleye maruz kalmaktadır. Karşılaşılan bu ayrımcılığın çok boyutluluğunun göz önünde bulundurulmaması kadınların ilerlemesinin ve tam eŖitliğinin önünde önemli bir engeldir.²⁴⁴ Kadının ikincil statüsü ve boyun eğen konumu pek çok etmenin bir araya gelerek kadını güçsüz bırakmasının bir sonucudur ve bu konudaki her türlü ilerleme kadınlara karşı ayrımcılığın çok boyutlu doğasının ele alınmasını gerektirmektedir.

²⁴² KAPLAN, s. 301.

²⁴³ Pekin Eylem Platformu, paragraf 24.

²⁴⁴ COOK, s. 313.

Kadınların edinebileceği güç geleneksel olarak ve çoğunlukla yasalarla da desteklenmiş bir şekilde sınırlandırılmıştır. Devlet politikalarına yön verme gücüne sahip kurum ve kuruluşlardan kadınların sistemik olarak dışlanmış olması kadını ev içine hapsedmiş ve kadın rollerinin erkek egemenliği adına sömürülmesine yol açmıştır.²⁴⁵ Bu tür politikaların bir sonucu olarak kadınların faaliyet alanının bir parçası olarak görülen aktivitelerin çoğu sömürülmüş, kadının emeğinin ekonomik bir karşılığı olmamış ve kadınlar ekonomik getiri elde edilebilecek faaliyetlere ancak ucuz iş gücü olarak katılabılmışlardır. Pekin Eylem Platformu istihdam yaratma stratejilerinin “kadınların ağırlıkta olduğu mesleklere ve sektörlerle yeterince önem vermediğini”²⁴⁶, “kadınların geleneksel olarak erkeklere özgü olarak kabul edilen mesleklere ve sektörlerle erişimini yeterince teşvik edilmediğini”²⁴⁷, iş gücüne katılmayı başarmış kadınların dahi ayrımcı tutumlardan etkilenmeye devam ettiğini ve potansiyelleri seviyesinde terfi alamadıklarını²⁴⁸, iş gücü içindeki pek çok kadının iş yerinde cinsel taciz sorunu ile baş etmek zorunda olduğunu²⁴⁹ belirtmiş ve hükümetlerden bu konular ile ilgili harekete geçmesini istemiştir. Gündüz çocuk bakımevleri, yaşlı bakımevleri ve engellilere yönelik kamu hizmetlerinin ekonomik sebeplerle azaltılması bu durumun bedelini kadınların ödemesine yol açmaktadır. Zira çocukların, yaşlı ya da engelli aile bireylerinin bakımı sağlanmadığında bu sorumluluğu kadınlar üstlenmekte ve bunun bir sonucu olarak kadınlar ekonomik gelir elde ederek gerçekleştirebileceği ekonomik faaliyetlerde bulunamamaktadır. Pekin Eylem Platformu bu tür kamu hizmetlerinin azaltılması ya da kesilmesinin kadınları orantısız bir şekilde etkilediğini belirtmiş ve hükümetleri bu konuda önlemler almaya davet etmiştir.²⁵⁰

²⁴⁵ COOK, s. 316.

²⁴⁶ Pekin Eylem Platformu, paragraf 160.

²⁴⁷ Pekin Eylem Platformu, paragraf 160.

²⁴⁸ Pekin Eylem Platformu, paragraf 161.

²⁴⁹ Pekin Eylem Platformu, paragraf 161.

²⁵⁰ Pekin Eylem Platformu, paragraf 26.

Kız çocuklarının durumunu kritik alanlardan biri olarak ele alan Eylem Platformu, kız çocuklarının erkek çocukların karşılaşmadığı bir ayrımcılığa maruz kalarak büyüdüklerini belirterek “kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığın ve erkek çocuk tercihinin altında yatan nedenlerin ortadan kaldırılmasının” gerekliliğini vurgulamıştır. Zira bu durum “doğum öncesi cinsiyet seçimi ve kız bebeklerin öldürülmesi gibi zararlı ve etik olmayan uygulamalara”²⁵¹ yol açmaktadır. Kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren ayrımcı muamelelere maruz bırakıldığı, erkek çocuklarına göre daha alt bir konumda hissettirilerek yetiştirildikleri, eğitim aşamasında gerek ayrımcı uygulamalara maruz kaldıkları gerekse cinsiyet ayrımcılığı ve rollerini pekiştiren (sınıf içinde yahut öğretmenleriyle) etkileşimlerle eğitildikleri, küçük yaşlardan itibaren cinsel saldırının mağduru oldukları ve erken yaşlarda evlilik ve hamilelik gibi önüne geçilmesi gereken durumlarla karşılaştıkları belirtilmiş ve bu konularda önlemler alınması istenmiş ve bir alınacak önlemler listesi yapmıştır.²⁵²

Pekin Eylem Platformu’nun başarılı olup olmaması tamamen bu belgeyi onaylamış olan hükümetlerin Platforma katılmak suretiyle üstlendikleri taahhütleri yerine getirip getirmeyeceklerine bağlıdır.²⁵³ Nihayetinde konferans belgesi üzerinde oybirliği ile anlaşmaya varılmış olan ve ahlaki, toplumsal ya da etik bir değeri olan politik bir belgedir. Konferans sonunda kabul edilen belge eleştirilere maruz kalmış ve kadının uluslararası hukuk aracılığıyla güçlendirilmesi beklentisinde olanları hayal kırıklığına uğratan tavizler vermiştir.²⁵⁴ Buna rağmen, devletleri önceden benimsemiş oldukları pozisyonun bir adım da olsa ötesine taşıyan zayıf bir belge üzerinde dahi anlaşmak önemlidir zira bu süreç kadını güçlendirmeye yönelik ilerlemelerin daha kolay elde edilebileceği önemli küresel dinamikler yaratmıştır.²⁵⁵

²⁵¹ Pekin Eylem Platformu, paragraf 259.

²⁵² Pekin Eylem Platformu 259 – 285 arasındaki paragraflar.

²⁵³ COOK, s. 316.

²⁵⁴ COOK, s. 316; BUNCH & FRIED, s. 201.

²⁵⁵ COOK, s. 316; BUNCH & FRIED, s. 201.

Pekin Eylem Platformunun bir diğeri önemi de CEDAW'a görünürlük kazandırması olmuştur. Sayıları 4.000'i bulan basın mensubunun 17.000 resmi konferans katılımcısı ve 30.000 STK forumu katılımcısına eklenmesiyle Pekin Konferansı geniş bir kitleye ulaşmayı başarmıştır.²⁵⁶ CEDAW'a konulan çekincelerin niceliğine ve çekincelerin bazılarının sözleşmenin amaç ve hedefleriyle uyuşmadığına dikkat çeken Platform²⁵⁷; “çekincelerin kaldırılması, sözleşmenin amaç ve hedefleriyle bağdaşmayan veya uluslararası anlaşmalar hukukuyla bağdaşmayan çekinceler konmaması, konulacak çekincelerin sözleşmenin amaç ve kapsamına aykırı olmayacak şekilde ve olabildiğince dar bir kapsamda konulması” çağrısında bulunmuştur.²⁵⁸ Pekin Konferansı sonrası CEDAW'a taraf devletlerin, sözleşmeye konmuş çekincelere itirazlarında bir artış gözlemlenmiştir.²⁵⁹

3.7. Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı ve Kadın Konferanslarının Kazanımları

BM Kadın On Yılı, sonrasında Pekin'e uzanan süreç ve Pekin Konferansı uluslararası kadın hakları söyleminin BM sistemi ile ve uluslararası toplumla olan ilişkisini tamamen yeniden şekillendirmiştir. Bu süreç kadın grupları ve STK'ların küresel sahneye çıkmasına yol açmış; küresel anlamda kendilerine yer bulan bu gruplar STK'lar Kadın On Yılı ve konferanslar sayesinde önemli işbirlikleri yapmış ve koalisyonlar oluşturmuş, yeni beceriler kazanmış politika geliştirme gücüne sahip alanlara girme şansı yakalamıştır.²⁶⁰ Bu süreçte gerek BM sistemi içerisindeki kadın hakları söylemi gerekse uluslararası kadın hareketi olgunlaşmış, daha geniş bir etkiye sahip olmuş ve daha çeşitli konularda çalışmalar yürütmeye başlamıştır.

Kadın On Yılında düzenlenen konferanslarının her birinin kadının insan hakları hareketine bir katkısı da, her konferansa paralel toplanan ve zamanla çok geniş bir etki

²⁵⁶ <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

²⁵⁷ Pekin Eylem Platformu, paragraf 219.

²⁵⁸ Pekin Eylem Platformu, paragraf 230/C.

²⁵⁹ BELEK ERŞEN, s. 51-53.

²⁶⁰ CHEN, s. 488.

alanına ulaşan STK konferansları olmuştur. Burada Kadının Statüsü Komisyonu'na tavsiyelerde bulunmak ya da Birleşmiş Milletlerin çeşitli faaliyetlerinde gözlemci olmak gibi işlevleri olan STK'lar global seviyede bir araya gelmiş, normal şartlar altında bir araya gelmesi ya da iş birliği yapması düşünülemeyecek kadın grupları buluşma imkanı bulmuştur. Kadınlar bu sayede kadının dezavantajlı statüsünün kaynaklarını ve çözüm yollarını, kendilerini konferansa gönderen hükümetin gündemine bağlı kalmak zorunda olan delegeler gibi kısıtlı olmayan bir çerçevede tartışabilmişlerdir. Çalışmamızın kapsamı Birleşmiş Milletler Sistemi içerisinde yapılan faaliyetler ve üretilen belgeler olduğu için kadın konferanslarına paralel düzenlenen STK forumlarına değinilmeyecek olsa da önemi vurgulanmalıdır.

Konferansa paralel düzenlenen bu forumların konferanstan çıkacak sonucu forum etkinlikleriyle etkileme olasılıkları düşüktür zira konferansta kabul edilecek belgeler konferans öncesinde kurulan hazırlık komitelerince hazırlanıp hazırlık toplantılarında düzenlenmektedir. STK'lar forumlar sayesinde deneyimler kazanmış ve daha önce sahip olmadıkları iş birliği imkanlarına sahip olmuşlar ve bu sayede etkili çalışmalar yürütebilmişleridir. Daha etkin hale gelen STK'lar, lobi faaliyetleriyle hükümet delegelerini hazırlık aşamalarında etkileme olanağı bulmuştur.²⁶¹ STK'lar ve kadın grupları kadın forumları şeklinde düzenlenen periyodik uluslararası buluşmalar sayesinde, uluslararası iletişim ağları kurmuş ve hükümetleri ve diğer resmi organizasyonları kadına yönelik muamelelerini iyileştirme konusunda baskı uygulamalarına yardımcı olacak teknikler geliştirmelerini sağlamıştır.²⁶² Ayrıca bu forumlara katılımın yoğunluğu ve katılımın her konferansla artması, konferansın ve resmi toplantılar sonucunda kabul edilen belgelerin arkasındaki kamuoyu desteğinin görülmesi açısından önemlidir.²⁶³

²⁶¹ PATTON, s. 62,63; ROBERTS, s. 237.

²⁶² CHEN, s. 450; KAPLAN, s. 293.

²⁶³ ROBERTS, s. 238.

Kadın Konferansları CEDAW'ın kabulü ve imzalanması süreçlerini hızlandırmıştır.²⁶⁴ Kamuoyu ve basının ilgisini çeken konferanslar CEDAW'a görünürlük kazandırdığı gibi hükümetler üzerinde de Sözleşme'yi kabul etme konusunda politik bir baskı oluşturmuştur. Konferanslar sayesinde CEDAW'ı imzalayan üye devlet sayısı artmış ve CEDAW'a koyulmuş çekincelerin kaldırılması konusunda bir baskı oluşmaya başlamıştır.

Kadın On Yılı'nın önemli başarılarında biri bu süreçte dünya kadınlarının içinde bulunduğu durumu çok daha ayrıntılı bir şekilde belgelemiş olmasıdır.²⁶⁵ Çok sayıda araştırma, istatistik ve veri toplama çalışması yapılmış ve bu çalışmalar esnasında kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı veriler toplanmış ve bu sayede kadın erkek eşitsizliğine dair daha somut veriler elde edilmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, nüfus ve gıda gibi bazı konularda kadının daha önce "görünmez" olan rolünün farkına varılmış ve cinsiyetler arası eşitsizlik daha görünür bir hal almıştır.

Kadın On Yılı, kadının statüsünü iyileştirme konusunda istekli olarak çıktığı yolda hedeflerinin pek çoğuna ulaşamamış olsa da On Yıl'ın sonunda hedefleri ve amaçları çok daha iyi belirlenmiş ve bunlara ulaşma konusunda stratejiler geliştirmiş bir kadın hakları söylemi ortaya çıkmıştır.²⁶⁶ Kadın Konferansları süresince kullanılan dilin ve yapılan kadın tanımlarının bile gösterdiği gelişime bakarak cinsiyet eşitliği söyleminin katettiği ilerlemeyi görmek mümkündür. Kadın On Yılı'nın başlangıcında, Meksiko'da, kalkınmaya faydalanılması gereken kaynaklar olarak entegre edilme talebinde bulunan kadınlar Kopenhag'da taleplerinin kapsamını genişletmiş, Nairobi'de sorunlarını daha sofistike şekilde ele almaya başlamış ve Pekin'de mevcut sistemlere ve kurumlara simgesel olarak eklenmesi gereken kimseler değil bu sistem ve kurumların merkezinde yer alması gereken eşit bireyler olduklarını bildirmiştir.

²⁶⁴ PIETILA, s. 6.

²⁶⁵ PIETILA, s. 6.

²⁶⁶ PIETILA, s. 6.

BM sistemi içerisinde üretilen belgelerin, “kimsenin dikkate almadığı sıkıcı ve anlamsız belgeler”²⁶⁷ olarak görüldüğü ya da “iyi niyetli ama herhangi bir şey başaramayan kağıt yığınları”²⁶⁸ şeklinde değerlendirildiği durumlar olmuştur. Fakat BM Kadın On Yılı'nın ürettiği kadın eşitliğine ilişkin belgeler bu duruma kayda değer bir cevap olmuştur²⁶⁹ Bu belgeler ve eylem planları yasal bir statüye sahip olmasalar da²⁷⁰ politik ve ahlaki, toplumsal, etik bir ağırlıkları olmuştur. Kadının statüsü konusunda politik bir etki yaratmayı başarmışlardır.²⁷¹ Kadın Konferanslarında üretilen belgeler, haklarından faydalanmak isteyen ya da eşit muamele görmek isteyen dünya kadınları için bir referans noktası olmuş ve gerek ulusal gerek uluslararası etkide birer kılavuz olarak kullanılmışlardır. BM, üye devletler ve ilgili herkes açısından da yol gösterici bir niteliktedirler.

Konferanslar sonrasında ortaya çıkan belgeler çığır açıcı nitelikte olmamıştır fakat kadının statüsünü ve eşitlik söylemini bir adım dahi olsa ileri götürebilecek bir belge üzerinde oybirliği ile anlaşmaya varılması son derece önemlidir. Kadın Konferansları, BM sisteminin herkesin insan haklarını ileri taşımak adına nasıl kullanılabileceğini göstermişlerdir.

²⁶⁷ ROBERTS, s. 241.

²⁶⁸ ZINSSER, s. 168.

²⁶⁹ ROBERTS, s. 241; ZINSSER, s. 168.

²⁷⁰ BUNCH & FRIED, s. 201.

²⁷¹ ZINSSER, s. 168.

4. KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ VE KADINA KARŞI AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ

4.1. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi

4.1.1. Sözleşmenin Hazırlık Çalışmaları

Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilk maddesinde “ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı” denilerek bir uluslararası anlaşmada cinsiyet eşitliği vurgulanmıştır. Şart'ta dile getirilen cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmamasına yönelik ilke; kadın haklarının geniş insan hakları çerçevesi içerisinde ele alınmasına yönelik önemli bir ifadedir. Her ne kadar Şart'ta yalnızca ilkesel bağlamda eşitliğe değinilmiş olsa da; bu ilkenin BM kurucu belgesinde yer alması BM sistemi içerisinde kadınların insan hakları ve kadınların statüsü ile ilgili pek çok çalışmanın yapılmasına imkan vermiştir. Şart'ın kadın hakları söylemine sağladığı meşruiyete dayanarak BM sistemi içerisinde hazırlanan temel insan hakları sözleşmelerine cinsiyet eşitliği ve cinsiyet ayrımcılığı yapılmaması ilkeleri eklenmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde yinelenen kadın hakları İkiz Sözleşmeler'de de kendisine bulmuş; her iki sözleşme de kadın haklarını hükümlerine dahil etmiştir ve cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması ilkesini yinelemiştir.²⁷² Kadınların haklarına ve cinsiyet temelli ayrımcılık yasağına bu sözleşmelerde yer verilmesi önemli olmakla birlikte; bu enstrümanlar bireysel haklara odaklanmıştır ve sistematik bir seviyede meydana gelen cinsiyet ayrımcılığının geniş kapsamını kavramakta ve yansıtmakta yetersiz kalmıştır.

1949'da yapılan “İnsan Ticaretinin ve Başkalarının Fuhuş Amaçlarının Sömürülmesinin Önlenmesine İlişkin Sözleşme” ve 1956'da kabul edilen “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Ek Sözleşme” kadınların karşılaştığı spesifik hak ihlallerine değinmiştir. 1956 Ek Sözleşmesi kadınların bedel

²⁷² Madde 2, 3, 24 (Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme), Madde 2, 3, 7(Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi)

karşılığı evlendirilmesi ya da evli kadının kocasının ölümü ile miras yoluyla devredilmesi gibi geleneklerin ortadan kaldırılmasını öngörmektedir.²⁷³ Bu dönemde gündeminde kadınların yasal eşitliği olan Kadının Statüsü Komisyonu da Kadının Politik Hakları Sözleşmesi (1952), Evli Kadının Vatandaşlığı Sözleşmesi (1957) ve Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme(1962)'lerinin hazırlanmasını sağlamıştır. Ancak bu sözleşmeler kapsamı sınırlı, uygulamaya yönelik mekanizmalar içermeyen ve cinsiyet eşitsizliğinin sadece belli kısımlarını ele alan sözleşmelerdir. Bunun bir sonucu olarak da kadınların mevcut durumunu etkileme yetenekleri sınırlıdır.²⁷⁴

Mevcut belgelerin yetersizliği ve yarattığı hoşnutsuzluk 1960'lı yılların ortalarında kadınların insan haklarını uluslararası bir çerçevede kavramlaştıracak; ve bu haklara yönelik somut tedbirler ile bir uygulama mekanizması içerecek bir uluslararası belge geliştirmeye yönelik çabanın ortaya çıkmasına yol açmıştır.²⁷⁵ İnsan hakları belgeleri giderek artan bir entelektüelliğe sahip olsalar da kadın hakları söz konusu olduğunda eksik kalmışlardır zira kadınlara karşı ayrımcılık sorununu kapsamlı ve çok yönlü yapısıyla ele almamışlardır. BM Genel Kurulu 5 Aralık 1963'te kabul ettiği kararla ECOSOC'tan Kadının Statüsü Komisyonu'nu "Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirisi" hazırlamaya davet etmesini istemiştir.²⁷⁶ Kadının Statüsü Komisyonunca hazırlanan bildiri BM Genel Kurulu tarafından 1967'de kabul edilmiştir.²⁷⁷ Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirisi bir uluslararası anlaşmanın gücünden yoksun, yalnızca etik bir değeri olan siyasi bir belgedir.²⁷⁸ Kadınlara karşı ayrımcılığa değinen insan hakları belgeleri, toplumsal cinsiyete özgü

²⁷³ REANDA, s. 14.

²⁷⁴ REANDA, s. 21.

²⁷⁵ REANDA, s. 21.

²⁷⁶ UNGA Resolution 1921 (XVIII)

²⁷⁷ UNGA A/RES/2263(XXII)

²⁷⁸ <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

insan hakları kaygıları ile ilgili artan farkındalığını ortaya koymuş ve CEDAW için zemin hazırlamıştır.

1970'li yıllarda kadınların yalnızca cinsiyetleri sebebiyle karşılaştığı ve sadece kadınlara özgü olan zorluklar ve hak ihlallerini göz önünde bulundurmaya yönelik artan küresel mutabakat Uluslararası Kadın Yılı'nın İlan edilmesine, Meksiko Konferansı sonunda 1976-1985 arasının Kadın On Yılı ilan edilmesine ve bu süreçte giderek gelişen ve büyüyen bir kadın hakları söyleminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dönemde kadın hakları ile ilgili savunuculuğun ve farkındalığın artması ve buna paralel olarak küresel feminist hareketin, STK'ların ve BM'nin faaliyetleriyle kadın haklarına yönelik kapsamlı bir sözleşme oluşturulmasının yolu açılmıştır.

Kadın haklarının insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak korunması ve teşvik edilmesi konusunda artan küresel fikir birliği, kadınlara yönelik ayrımcılığı ele alan uluslararası insan hakları belgelerindeki evrime yol açmıştır. Mevcut uluslararası insan hakları belgeleri kadın haklarına yer verse de ya da kadın haklarını çeşitli yönleriyle ele alsada da tam anlamıyla kadın haklarının her yönüne ve her ayrımcılık türüne yer vermemiştir. Bu sebeple kadınlara karşı ayrımcılığın çok boyutlu bir yapısı olduğu anlayışıyla hareket ederek hazırlanacak kapsamlı bir anlaşmaya ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır.

1972'de Kadının Statüsü Komisyonu Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Bildirisine normatif güç kazandıracak bağlayıcı bir anlaşma hazırlama konusunda üye devletleri görüş bildirmeye davet etmiştir.²⁷⁹ Komisyon 1974'te kapsamlı ve yasal bağlayıcılığı olan bir anlaşma taslağı hazırlamaya karar vermiştir.

1976'da BM üyeleri, STK'lar ve kadın hakları uzmanlarının fikir alışverişi ve müzakereleriyle CEDAW taslağının hazırlanması süreci başlamıştır. Bugüne dek yapılmış olan insan hakları belgeleri ve kadın hakları üzerine yapılmış konferanslar ve

²⁷⁹ <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

üretmiş uluslararası belgelerden çıkarılan derslerin ışığında ve dünya kadınlarının karşılaştığı sorunlar çerçevesinde bir belge hazırlanmıştır.

Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) BM Genel Kurulu tarafından 18 Aralık 1979'da onaylanmış ve 3 Eylül 1981'de yürürlük için gerekli koşulun gerçekleşmesi ile yürürlüğe girmiştir.²⁸⁰ Uluslararası kadın hakları beyannamesi olarak kabul edilen CEDAW; medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlar da dahil olmak üzere pek çok alanda cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasal olarak ele alan ilk kapsamlı sözleşmedir. CEDAW, taraf devletleri hayatın her alanında hem doğrudan hem de dolaylı cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri almakla yükümlü kılan yasal bir çerçeve oluşturmuştur.

2023 itibariyle CEDAW'a 189 devlet taraf iken ABD ve Palau imzacı oldukları halde sözleşmeyi onaylamamışlardır.²⁸¹ Vatikan, İran, Niue, Somali, Sudan ve Tonga ise sözleşmeye taraf değildir.²⁸²

CEDAW'ın hazırlık aşaması pek çok tartışmaya sebep olmuş ve Sözleşme bu tartışmaların yarattığı zorluklar altında tamamlanmıştır. Tartışmalar genel olarak sözleşmenin kapsamı ve içeriğinin farklı kültürel bağlamlarda uygulanabilirliği ve etkin bir denetleme mekanizmasının kurulup kurulmaması üzerine yoğunlaşmıştır.

Kültürel rölativizm ve sözleşmenin farklı kültürel, dini ve sosyal normlara uyumluluğu tartışmalı konulardan biri olmuştur. Kanun önünde eşitlik ilkesi kavramsal bir boyutta ve genel olarak ele alındığında herhangi bir muhalefetle karşılaşmazken çok sayıda devlet temsilcisi evlilik ve aile hukuku kapsamında kadınlara erkeklerle eşit yasal kapasite ve genel olarak eşitlik öngören hükümler içeren 15. ve 16. Maddeleri tartışma konusu yapmıştır.²⁸³ Bu iki madde aynı zamanda CEDAW'ın en çok çekince konulmuş

²⁸⁰ UNGA Resolution 34/180, 18 December 1979

²⁸¹ <https://indicators.ohchr.org/> E.T.: 21 Şubat 2023

²⁸² <https://indicators.ohchr.org/> E.T.: 21 Şubat 2023

²⁸³ FRASER, Arvonne S. "The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (The Women's Convention)" (Anne Winslow, ed.). Women, Politics and the United Nations. Greenwood Press. 1995, s. 87.

maddeleridir.²⁸⁴ Bunun önemli sebeplerinden biri kültürel, geleneksel ve dini inançlara bağlı olarak cinsiyet rollerine dayalı klişelerin en çok yer ettiği alanın aile olmasıdır.²⁸⁵ Gerek ulusal hukuki düzenlemeleri gerekse dini ya da kültürel uygulamaları öne sürerek bu alandaki eşitliğe ve eşit yasal kapasite anlayışına karşı çıkmıştır.

Özel hayat ve kamusal alan ayrımı ve bu alanların hangisine müdahale edilebileceği konusu tartışmalı bir diğer konu olmuştur. Özel hayat kültürün, geleneklerin ve inançların yaşandığı bir alan olduğu için uluslararası insan hakları standartlarının bu alana empoze edilemeyeceği görüşünde olanlar özel hayata müdahale olarak gördükleri düzenlemelere karşı çıkmışlardır. Özel hayat ve kamusal alan ayrımı yapılmasının kadınlara yönelik ayrımcılık, şiddet ve zararlı uygulamaların kontrol edilemeyen bir alanda devam etmesi anlamına geldiği görüşünde olanlar ise böyle bir ayrım yapılmaksızın sözleşmenin geçerli olması gerektiği görüşünde olmuşlardır.²⁸⁶ Özel hayat ve kamusal alandaki ayrımın kadınlara karşı ayrımcı muamelelere ve kadına karşı şiddete zemin hazırladığının bilincinde olan Kadının Statüsü Komisyon'u 1. madde'nin "politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve kamusal hayatın diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin" şeklinde kaleme alınmış olan taslaktan "kamusal hayatın diğer alanları" sınırlamasını kaldırmış ve maddeyi "ve diğer alanlardaki" şeklinde düzenlemiştir.²⁸⁷

²⁸⁴ FREEMAN, M. A. (2012). Article 16. In M. A. Freeman, C. Chinkin, & B. Rudolf, *The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. A commentary* Oxford University Press., s. 441.

²⁸⁵ ZWINGEL, Susanne. *Translating International Women's Rights: The CEDAW Convention in Context*. 2015. Palgrave Macmillan., s. 56.

²⁸⁶ BERKTAY, Fatma Gül. *Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım, İnsan Hakları*, (ed. Korkut Tankuter) Yapı Kredi Yayınları. 2000. s. 352. STAMATOPOULOU, Elissavet. *Women's Rights and the United Nations, Women's Rights Human Rights: International Feminist Perspectives*. (Ed. Julie Peters & Andrea Wolper). Routledge. 1995. s. 39.

²⁸⁷ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 1. Madde: "İşbu sözleşmeye göre, «kadınlara karşı ayırım» deyimini kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir." ZWINGEL, s. 52.

Tartışmalı son konu ise anlaşmayla getirilecek denetim mekanizması üzerinedir. Kurulacak denetim mekanizmasının kapsamı, bu denetim için yeni bir organ oluşturulup oluşturulmayacağı gibi konular açıklığa kavuşturulduktan sonra oluşturulacak komitenin devlet temsilcilerinden mi yoksa bağımsız uzmanlardan mı oluşacağı konusu tartışılmıştır. Devletlerin kendi politik çıkarları doğrultusunda hareket ettiğine işaret edenler bağımsız uzmanları yeğlerken, denetim mekanizması üzerindeki kontrolü bırakmak istemeyenler devlet temsilcilerinden oluşan bir komite kurulması görüşünü savunmuşlardır.²⁸⁸

4.1.2. Sözleşmenin Öngördüğü Yükümlülükler

Kadının statüsünü iyileştirmeyi ve sosyal, yasal, toplumsal ve siyasi alanlarda kadına karşı süregelen ayrımcılığı ortadan kaldırmayı hedefleyen CEDAW; yalnızca yasal (*de jure*) değil aynı zamanda kadınların gerçek anlamda yararlanabileceği bir *de facto* eşitliği de sağlamayı amaçlamaktadır. Zira erkeklerin kadınlardan üstün olduğundan hareketle ortaya çıkan kadına karşı ayrımcılık algısı; yalnızca yasalardan kaynaklanan bir problem değil, toplumların gündelik yaşayışına nüfuz etmiş yapısal bir problemdir.²⁸⁹ Dünya genelinde kadınların maruz kaldığı siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayattan mahrumiyet noktasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini önce tanımlayan sonrasında da buna yönelik çözümler getiren sözleşme kadın hakları anlamında bir referans niteliği taşımakta ve kadının insan hakları konusunda bir kılavuz görevi görmektedir. CEDAW hem özel hayat hem de kamusal alanda geçerli olan, insan haklarının bölünmezliğini kabul eden ve bununla birlikte önceki insan hakları sözleşmelerinin kadınların insan hakları noktasında eksik kaldığının da farkında olan bir belgedir.²⁹⁰

²⁸⁸ FRASER, s. 86.

²⁸⁹ BERKTAY, s. 355-356. CHARLESWORTH, Hilary & CHINKIN, Christine and WRIGHT, Shelley. Feminist Approaches to International Law The American Journal of International Law , Oct., 1991, Vol. 85, No. 4, s. 632.

²⁹⁰ HELLUM, Anne & AASEN, Henriette Sinding. Women's Human Rights: CEDAW in International, Regional and National Law. Cambridge University Press, 2013., s. 3.

CEDAW, kadın hakları konusunda kendisinden önce üretilmiş olan uluslararası belgelerden öğrenilenlerin üzerine inşa ederek çok boyutlu olan kadın sorunlarına bütüncül bir şekilde yaklaşmış ve sorunları farklı boyutlarını göz önünde tutarak kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Kadın erkek arasındaki eşitsizliği toplumsal boyutlarıyla neden sonuç ilişkisi içerisinde ele alan Sözleşme, kadına karşı ayrımcılığın sistematik niteliğini de ortaya koymaktadır.²⁹¹ CEDAW genel itibariyle kadınların “ayrımcılığa maruz kalmama” hakkını düzenleyen²⁹² ve varlığı insan hakları belgeleriyle onaylanmış olan insan haklarının kadınlara da uygulanmasını sağlamayı amaçlayan bir sözleşmedir. Sözleşme yalnızca fırsat eşitliği sağlanması gerektiğini öngörmemiştir; gerekirse geçici özel önlemler alınması ve dolaylı ayrımcılığa karşı kadınları korumayı da içeren bazı önlemler alınarak “netice eşitliği”ne ulaşmayı hedeflemektedir.²⁹³

Sözleşme diğer bütün uluslararası sözleşmeler gibi giriş bölümüyle başlamakta ve sözleşmenin yapılış amacını ve ulaşmaya çalıştığı hedefleri açıklayan önsöz niteliğinde bir özet sunarak bize sözleşmenin temel gayesi hakkında fikir vermektedir. Giriş bölümü, ayrımcılık yapılmaması ilkesi ve kadın erkek haklarının eşitliğini vurgulayan insan haklarına ilişkin mevcut pek çok uluslararası sözleşmeye rağmen kadınlara karşı ayrımcılığın devam etmesinin altını çizmektedir.²⁹⁴

Sözleşmenin ilk maddesi “kadınlara karşı ayırım” kavramını tanımlamıştır ve kadınların “insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan” ve “cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama”nın sözleşme bağlamında kadına karşı ayrımcılık olarak değerlendirileceğini bildirmiştir. Bir haktan yararlanmanın engellenmesi ve ortadan kaldırılmasının yanı sıra bunun amaçlanmasının

²⁹¹ GEMALMAZ, s. 663.

²⁹² KOÇ BAŞAR, Cansu. Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadınların Siyasal Hakları. Onikilevha. 2021, s. 129.

²⁹³ CHARLESWORTH & CHİNKİN & WRIGHT, s. 631.

²⁹⁴ HELLUM & AASEN, s. 2.

da ayrımcılık olarak değerlendirileceğini ortaya koyan sözleşme; yalnızca mevcut mevzuatlar ya da uygulamalar kapsamında değil yapılabilecek yasal ya da uygulamaya yönelik düzenlemeleri de sözleşmenin kapsamı içinde tutmuştur. Bu ayrımcılık tanımından anlaşılması gereken kadınların da erkeklerle aynı derecede insan olduğu ve erkeklerin sahip olduğu her haktan kadınların da faydalanmasının önünde duran her tür engelin kaldırılması gerektiğidir. Ayrıca kadınlara karşı ayrımcılık yalnızca Sözleşme’de belirtilmiş haklar ile sınırlı tutulmamış; “politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni” haklar sıralandıktan sonra “ve diğer alanlardaki” denerek geniş bir kapsamda ele alınmıştır.²⁹⁵ Ayrımcılık birinci madde ile geniş ve kapsamlı bir biçimde tanımlanmış ve her yönüyle ele almıştır. Kadınlara karşı ayrımcılıktan bahsederken yalnızca ayrımcı bir tutum gözetme niyetinin varlığı değil somut bir durumda ortaya çıkan sonuç ve etkinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira cinsiyet ve toplumların cinsiyetlere atfettiği roller göz önünde bulundurulmadan yapılan “cinsiyet ayrımı gözetmeyen” pek çok yasal düzenleme ya da izlenen politika ayrımcılığa yol açma gibi bir niyet taşımasa da ayrımcı sonuçlara yol açabilmektedir. Kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi için mevcut eşitsizliklerin ya da ortaya çıkacak eşit olmayan durumların giderilmesi gerekmektedir. Birinci madde “...tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan...” diyerek amacı eşitsizlik yaratmak olmasa dahi eşitsizliğe yol açan durumların giderilmesini talep etmektedir. Yine madde metninde “cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayrım, mahrumiyet veya kısıtlama” denilerek yalnızca açıkça ayrımcı olan eylemlerin değil fark gözeten, hariç tutan ya da kısıtlayan her türlü durumun ayrımcılık olarak kabul edileceğini bildirmiştir.

Sözleşmenin ilk 5 maddesinde, sözleşmenin uygulanabilmesi maksadıyla taraf devletlere yüklenen genel yükümlülükler sıralanmış ve gerçek eşitliğe ulaşılmasının önünde engel teşkil edebilecek bütün durumların ortadan kaldırılması yahut dönüştürülmesi için gerekli adımların atılması gerektiği belirtilmiştir. Bu noktada taraf devletler; kadınların dezavantajlı durumunu yalnızca yasalar önünde dönüştürmekle yetinmemeli; kadınların

²⁹⁵ GEMALMAZ, s. 665.

hayatın her alanında maruz kaldığı sistematik problemleri tespit ederek bu problemleri çözmek için hareket etmelidir. Sözleşmenin 2. Maddesi kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için alınması gereken önlemleri sıralamıştır. Bu maddeye göre taraf devletlerin ayrımcı yasaları kaldırması, eşitlik ilkesini anayasa başta olmak üzere yasal mevzuatına entegre etmesi, cinsiyet temelli ayrımcılığı yasaklaması ve kadın haklarını koruması gerekir. Taraf devletler; kadınlara karşı ayrımcı muamele yapılmaması noktasında yalnızca kamu kurumları ve kamu görevlilerinin değil, “herhangi bir kişi ya da kuruluşun” da ayrımcı hareketini önlemeyi taahhüt etmektedir. Bu madde ile taraf devletlerin yükümlülükleri sıralanırken, madde kapsamında alınan önlemlerin uygulanması konusunun önemle üzerinde durulmuştur. Zira kağıt üzerinde eşitliği sağlayan yasal düzenlemelerin ya da sosyal politikaların varlığı bunların etkili bir biçimde uygulandığı anlamına gelmemektedir. Özellikle 2. Maddenin c bendinde “...yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kuruluşlarla kadının her tür ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde korunması...” ifadesine yer verilerek kadınların yasal düzenlemelerle sahip oldukları haklarından yetkili merciler önünde yararlanamamaları gerçeği kabul edilmiş ve taraf devletlere bu konuda da bir yükümlülük getirilmiştir.

4. Madde ile kadınlarla erkekler arasındaki ayrımcılığı daha hızlı bir şekilde giderebilmek ve eşitlik amacına daha çabuk ulaşabilmek adına geçici özel önlemler alınabileceği belirtilmiş ve bu farklı muamelenin ayrımcılık sonucu doğurmayacağı belirtilmiştir. Madde metninde geçici özel önlemlerin bir tanımı yapılmamış, geçici özel önlemlerin amacı belirtilmiştir. 4. maddeye göre: “Kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlamak için Taraf Devletlerce alınacak geçici ve özel önlemler, işbu Sözleşmede belirtilen türden bir ayırım olarak düşünülmeyecek ve hiçbir şekilde eşitsizlik veya farklı standartların korunması sonucunu doğurmayacaktır. Fırsat ve uygulama eşitliği hedeflerine ulaşıldığı zaman bu önlemlere son verilecektir.”CEDAW Komitesi geçici özel önlemler konusuna 4. maddenin 1. bendini yorumladığı 25 numaralı Genel Tavsiyesinde yer vermiştir. Yalnızca hukuki anlamda bir eşitliğin sağlanması gerçek anlamıyla eşitliğin sağlanmasına yetmeyeceğinden ve kadınlarla erkeklere tamamen aynı muamele yapılması eşit sonuçlara yol açmayacağından ötürü; bahsedilen gerçek eşitliğe bir an önce ulaşmak

amacı ile bazı geçici özel önlemler alınabilecektir. Geçici özel önlemler, ulaşılmak istenen cinsiyet eşitliğine daha çabuk ulaşılmaması amacını taşımamalıdır. Adından da anlaşılabilir gibi geçici özel önlemlerin en önemli özelliklerinden biri “geçici” olmalarıdır. Bu kapsamda alınan önlemler belirli bir amaca hizmet etmesi için alındıklarından bu amaca ulaşılmamasıyla ömürlerini tamamlayacaklardır. Geçici özel önlemler bir lütuf ya da kayırma olarak görülmemelidir zira bu önlemler geçmişten gelen sistemik ya da yapısal ayrımcılıktan kaynaklanan eşitsizlikleri geniş bir çerçevede düzeltmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda alınabilecek önlemler yasal, idari ya da diğer düzenleyici alanlarda yapılacak düzenlemeler, politikalar ve uygulamalar şeklinde ortaya çıkabilecektir. Bu tür önlemlerle amaçlanan eşitsizliğin temelinde yatan sorunları hızla ortadan kaldırmak ve kadınların de facto eşitliğini bir an önce sağlamak olmalıdır.

5. Madde “Her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı ön yargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek” konusunda önlemler alınması gerektiğini bildirir. Kadınlara karşı ayrımcı ve aşağılayıcı muameleler yasal düzenlemelerin bir sonucu olarak ortaya çıkmamıştır; aksine toplumsal inanışların ve kalıplaşmış cinsiyet rollerinin sonucu olarak ortaya çıkmış tutumlar yasalara yansımıştır. Kadınların erkeklerle eşit insanlar olabilmesi ve aynı derecede insan haklarından faydalanabilmesi için bu inanış ve davranışların değişmesi şarttır. Sözleşmede bu maddeye yer verilmiş olması; bu maddenin bir sonucu olarak etkili bir biçimde bu inanış ve davranış kalıplarının değiştirilmesi için çalışmalara başlanacak olması değil; Sözleşme’ye getirilen kültürel rölativizm eleştirilerinin atıl kalmasıdır. Zira kalıplaşmış cinsiyet rollerine dayanan gelenek ve uygulamaların ortadan kaldırılmasını ve sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesini talep eden bir sözleşmenin kadının aşağı konumunu gelenekleri veya kültürünü öne sürerek meşrulaştırma iddialarını kabul etmesi beklenemez.

7-14. maddeler arasında kadınların siyasete ve kamu yaşamına katılım hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı ve vatandaşlık hakkı gibi sosyal ve toplumsal yaşama dair haklar

düzenlenmiştir. 10. Maddede eğitimde fırsat eşitliğinden bahsederken cinsiyet rolleri ile ilgili kalıplaşmış kavramların eğitim hayatından çıkarılması ve ders kitaplarının buna yönelik olarak düzenlenmesi gerekliliğine değinilmiştir. Bu durum daha önce Kadın Konferanslarında düzenlenmiş belgelerde de karşımıza çıkmış olan bir talebin yinelenmesidir. 14. Maddede kırsal kesimde yaşayan kadınların hakları düzenlenmiştir. Bu madde ile Sözleşme'nin her kadının aynı olmadığı ve farklı kesimlerden kadınların farklı sorunları olduğuna yönelik kapsamlı yaklaşımını görmek mümkündür. Kırsal kesimdeki kadınların spesifik sorunları da daha önce Kadın Konferansları esnasında tartışılmış olan ve konferans belgelerinde kendine yer bulmuş olan bir konudur ve maddenin kaleme alınışı bu belgelerdeki önlemlerin yinelenmesidir.²⁹⁶ Kırsal kesimlerde yaşayan kadınların işgücü açısından önemli bir oranda potansiyele sahip oldukları halde ekonomik hayata katılım noktasında görünür olmadıkları ve erkeklerle eşit ücret alamadıkları yine sözleşme maddesinde vurgulanan bir alt metindir. Sözleşmenin hükümlerinin kırsal kesimdeki kadınlara uygulanması konusuna ayrıca değinilmesi önemlidir; böylece kırsal kesimde yaşayan kadınlar için imkân ve fırsatlara erişimin kentli kadınlara oranla daha zor olduğu kabul edilmiş ve bu zorluğu aşmak için önlemler alınması gerekliliği üye devletlere bildirilmiştir.

Beşinci Bölümü oluşturan 17-23. maddeler arasında; CEDAW Komitesinin seçilmesi, taraf devletlerin sunması gereken raporlar, toplantı süresi ve denetime ilişkin prosedürler ele alınmıştır.

23. Maddeden 30. maddeye kadar olan kısımda ise sözleşmenin yorumlanması ve uygulanmasına dair taraf devletlerin görev ve sorumlulukları belirtilmiştir.

4.1.3. Çekinceler

CEDAW 189 devlet tarafından onaylanmıştır. 196 onay ve sözleşmeyi henüz onaylamamış 1 imzacı ile BM'nin en çok onaylanmış insan hakları sözleşmesi olan

²⁹⁶ Kopenhag Konferans Dökümanı paragraf 44, s. 105

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ardından en çok onaylanmış ikinci insan hakları sözleşmesidir.²⁹⁷ Bu durum kadına karşı ayrımcılığı ortadan kaldırma ve eşitliği sağlamak adına küresel bir mutabakat olduğu şeklinde değerlendirilebilecek olsa da CEDAW bu onaylardan bazılarının hukuki anlamda onay sayılıp sayılmayacağını düşündürecek kadar fazla sayıda ve anlaşmanın amacına aykırı olarak değerlendirilebilecek konularda çekince içermektedir. Kültürel pratikler, dini prensipler ya da iç hukukla ilgili kaygılar öne sürülerek pek çok maddeye çekince konmuştur. Çekince konmuş hükümler genel olarak aile, medeni hal, evlilik, vatandaşlık ve miras ile ilgili konular üzerinedir. Çekinceler kapsam ve içerik bakımında farklılıklar göstermektedir. Kimi devletler dini prensipler ya da Şeriat hükümlerine atıfta bulunarak spesifik olmayan ve geniş kapsamlı çekinceler koyarken kimileri daha spesifik ve özel bir amaca yönelik çekinceler koymuşlardır.

Çekinceler konusu CEDAW'ın ve CEDAW Komitesi'nin karşısındaki önemli engellerden biridir. Çekincelerin sözleşmenin konusu ve amacı ile bağdaşması devam eden bir tartışmadır. Sözleşme'nin 28. Maddesi açıkça "Sözleşmenin hedef ve amacına uymayan hiçbir çekinceye müsaade edilmeyecektir." demektedir. Bununla birlikte 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 19 (c) maddesinde "andlaşmanın konu ve amacı ile bağdaşmazlık" çekincenin ileri sürülmesini engelleyen bir durum olarak belirtilmiştir.²⁹⁸ CEDAW'a konulan çekincelerin büyük bir kısmı; uluslararası sözleşmeler için geçerli olan ve CEDAW metninde spesifik olarak belirtilmiş olan "sözleşmenin amaç ve hedefleri ile uyumluluk" şartını taşıyor demek zordur zira sözleşmenin çok temel ilkelerine dair hükümler içeren maddelerde dahi çekinceler bulunmaktadır. Sözleşmede bu uyumluluk kriterine uyum konusunun belirlenmesi için

²⁹⁷ Bu çıkarım <https://indicators.ohchr.org/?dan> alınan verilerle yapılmıştır. Verilere erişim tarihi: 30.03.2023. Onay sayısına göre BM İnsan Hakları sıralaması şu şekildedir: Çocuk Hakları Sözleşmesi (196), CEDAW (189), Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (186), Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (182), Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve İşkenceye Karşı Sözleşme (173), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (171), Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Sözleşme (70), Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme (58).

²⁹⁸ Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969

herhangi bir kriter öngörülmemiştir.²⁹⁹ Bu durum sözleşmenin hazırlık aşamasında tartışılmış fakat sözleşme metninde konu ele alınmamıştır.³⁰⁰ Bu durum sözleşmede çok sayıda çekince olmasına neden olan faktörlerden biri olarak görülmektedir.³⁰¹

Konulmuş çekincelere Sözleşme'ye taraf diğer devletlerce de itiraz edilmektedir.³⁰² Bu itirazlar görece az sayıdadır ve tutarsız bir şekilde yapılmaktadır. Örneğin Kanada; Maldivler'in; "Maldivler'in kanunlarının ve kültürünün dayanağı olan Şeriat'a aykırı olanlar hariç olmak üzere" sözleşme ile bağlı olduklarını bildiren çekincesine karşı çıkarken aynı doğrultuda benzer bir çekince koyan Kuveyt hakkında herhangi bir itirazda bulunmamıştır.³⁰³ Komite, çekincelere itiraz eden taraf devletleri; itiraz ettikleri çekincelerle ilgili çözüme ulaşmak amacıyla "çekincelerine itiraz ettikleri devletlerle diyaloga girmeye" çağırmıştır.³⁰⁴

CEDAW Komitesi sıklıkla taraf devletlere çekincelerini kaldırmaları çağrısında bulunmaktadır. Komite aynı zamanda Genel Tavsiyeler'inde çekincelerle ilgili sorunlara sık sık yer vermiştir. Bu tavsiyelerinde; sözleşmenin amaç ve konusu ile bağdaşmayan çekincelerin kaldırılmasını, çekincelerin kapsamının daraltılmasını ya da daha spesifik konulara yönelik çekinceler konmasını, mevcut çekincelerin sebeplerinin açıklanmasını ve meşru temellere dayandırılmasını istemiştir.³⁰⁵

1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı da CEDAW ile ilgili sorunlara değinmiş ve CEDAW'ın onaylanmasını ve çekincelerin kaldırılmasının teşvik edilmesini

²⁹⁹ CHARLESWORTH & CHINKIN, s. 633.

³⁰⁰ ZWINGEL, s. 58.

³⁰¹ CHARLESWORTH & CHINKIN, s. 633; ZWINGEL, s. 58.

³⁰² GEMALMAZ, s. 671.

³⁰³ Kanada daha sonra 2007'de Bahreyn ve 2017'de Brunei tarafından konulan çekincelere de itiraz etmiştir fakat Şeriat ya da dini prensipleri öne sürerek çekinceler koymuş olan diğer devletlerin çekincelerine itiraz etmemiştir. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtsg_no=IV-8&chapter=4&clang=en#EndDec

³⁰⁴ SCHABAS, William A. Reservations to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and the Convention on the Rights of the Child. William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice. April. 1997. s. 95.

³⁰⁵ 1987 Raporu A/42/38, 1992 Raporu A/47/38 Aktaran: GEMALMAZ, s. 672, 673.

vurgulamış, bu konuda devletlerin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁶ Viyana Bildirisi ve Eylem Planı CEDAW Komitesi'nin Sözleşme'ye konmuş olan çekinceleri incelemeye devam etmesini salık vermiştir.³⁰⁷ Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı'ndan 2 yıl sonra toplanan Pekin 4. Kadın Konferansı'nda da CEDAW'ın çekinceler sorununa dikkat çekilmiş ve “çekincelerin kaldırılması, sözleşmenin amaç ve hedefleriyle bağdaşmayan veya uluslararası anlaşmalar hukukuyla bağdaşmayan çekinceler konmaması, konulacak çekincelerin sözleşmenin amaç ve kapsamına aykırı olmayacak şekilde ve olabildiğince dar bir kapsamda konulması” çağrısında bulunmuştur.³⁰⁸ Komite periyodik raporların hazırlanmasına ilişkin yönergesinde yaptığı değişikliklerle çekinceler konusunun da raporlanmasını istemiştir.³⁰⁹ Buna göre sözleşmeye çekince koymuş olan taraf devletler sundukları raporlarda çekinceler konusuna da değinecek; bu çekincenin neden gerekli olduğunu ve ulusal hukuk ve hükümet politikaları açısından nasıl bir etkisi olduğunu belirtecek aynı zamanda taraf olduğu diğer uluslararası sözleşmelerde aynı hakları içeren maddelere çekince koyup koymadığını bildirerek mevcut tutumunun tutarlılığını gösterecektir.³¹⁰

CEDAW'ın en sorunlu çekinceleri Sözleşme'nin 2. Ve 3. Maddeleri gibi temel hükümlerine karşı konmuş çekincelerdir.³¹¹ Bu çekinceler sözleşmenin amaçlarına uygun bir şekilde etki doğurmasının önünde engel teşkil etmektedir. Sözleşmenin amaç ve hedefleri için son derece önemli olan hükümlerine konulan çekinceler; kadınlara karşı ayrımcılığı sürdürüp uluslararası insan hakları standartlarıyla çelişen kültürel, toplumsal ve dini kalıplaşmış pratikleri desteklemek suretiyle Sözleşme'yle ulaşılmak istenen eşitlik hedefini baltalamaktadır. Sözleşmenin geniş bir onaya sahip olması ancak çok sayıda

³⁰⁶ Vienna Declaration and Programme of Action Metine <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action> web adresi üzerinden ulaşılabilir.

³⁰⁷ Vienna Declaration and Programme of Action paragraf 39

³⁰⁸ Pekin Eylem Platformu 230/C

³⁰⁹ SCHABAS, Reservations..., s. 94.

³¹⁰ Report of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, U.N., 50th Sess., Supp. No. 38, at para. 652, U.N. Doc. A/50/38 (1995)

³¹¹ SCHABAS, s. 84.

çekince içermesi; taraf devletlerin kadınlara karşı ayrımcılık sorununu kâğıt üzerinde kabul etmeye hazır olduklarının fakat bu ayrımcılığı yaratan yerleşik uygulamaları değiştirmeye yanaşmadıklarının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

4.2. Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

4.2.1. Komitenin Özellikleri

CEDAW'a taraf devletlerin sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirip getirmediği yahut hangi ölçüde yerine getirdiği hususlarında bir denetim mekanizması, sözleşmeyi “gönüllülük esasına dayalı bir iş birliği”³¹² çizgisinden çıkartıp yaptırımları ve sonuçları olan bir müesseseye dönüştürmek adına önemli olduğundan CEDAW Komitesi³¹³ oluşturulmuştur. Buradaki amaç CEDAW sözleşmesinin hazırlanmasındaki temel amacın, yani kadınların insan hakları hususunda geri bırakılan haklarının belirlenmesi, iyileştirilmesi ve BM insan hakları standartlarının benimsetilmesidir.

CEDAW Komitesi, 1981'de yürürlüğe giren CEDAW'ın 17. Maddesine dayanarak 1982'de kurulmuştur. CEDAW Komitesi sözleşmenin 17. ve 22. maddeleri arasında, beşinci bölümde düzenlenmiştir. Komite, taraf devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini izlemek için kurulmuş olan ve bağımsız uzmanlardan oluşan bir sözleşme organıdır. Komitenin temel çalışma prensibi taraf devletlerce belirli aralıklarla sunulacak raporların gözden geçirilmesidir. 1999'da kabul edilen İhtiyari Protokol ile Komite taraf devletlerden birince gerçekleştirilen ihlallere ilişkin bireysel başvuruları değerlendirme ve ciddi veya ağır ihlallerle ilgili soruşturma başlatma yetkileriyle de donatılmıştır. İnsan Haklarına ilişkin diğer sözleşmelerin

³¹² BELEK ERŞEN, s. 55.

³¹³ CEDAW kısaltması “Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women” olduğu gibi aynı zamanda tam adı “Committee on the Elimination of Discrimination against Women” (Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi) olan CEDAW Komitesi'nin de kısaltması olarak kullanılabilir. Sözleşmeden CEDAW olarak bahsetmeyi seçtiğimiz için Komite'den “CEDAW Komitesi” olarak bahsedilecektir.

organlarında bireysel başvuruları inceleme yetkisi genellikle en başından itibaren düzenlenmiştir; CEDAW Komitesi'ne bu yetkinin verilmesi kıyasen geç olmuştur.³¹⁴

CEDAW Komitesi ilk yıllarında Kadının Statüsü Komisyonu gibi Cenevre'deki diğer BM İnsan Hakları organlarından uzakta faaliyet göstermektedir.³¹⁵

4.2.2. Komitenin Üyeleri

Komite yapısal olarak Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme'nin sözleşme organlarının yapıları örnek olarak oluşturulmuştur.³¹⁶ CEDAW Komitesi, alanında uzman olan 23 kişiden oluşmaktadır. Komiteye atanacak uzmanlar taraf devletlerce kendi vatandaşları arasından seçilir. Üyeler dört yıllık bir görev süresi için seçilirler, sözleşmede yeniden seçilmenin önünde herhangi bir engel yoktur. Sözleşmeye göre komite oluşturulurken üyelerin dengeli bir coğrafi dağılımı temsil etmesine önem verilmelidir. Bunun yanı sıra farklı hukuk sistemlerinin ve farklı uygarlıkların Komite'de temsili esasına dikkat edilmelidir. Sözleşme'de belirlenen kural bu olmakla birlikte komitenin coğrafi yapısı çeşitli eğilimleri yansıtmaktadır. Örnek vermek gerekirse Sözleşme'nin Doğu Avrupa'da dünyanın kalanına göre hızlı bir şekilde onaylanması Komite'nin ilk yıllarında Doğu Avrupa ağırlıklı olmasına neden olmuş; 1990'lı yıllarda Batı Avrupa hegemonyası görülürken 2010'ların sonlarından itibaren Afrika ve Doğu Avrupa'nın daha baskın temsil edildiği görülmektedir.³¹⁷

Komite üyelerinden taraf devletlerce seçilmiş olsalar da kendilerini seçen hükümet değil, şahısları adına hareket etmeleri beklenmektedir. Bununla birlikte Komite'ye seçilen

³¹⁴ BYRNES, Andrew. "The Committee on the Elimination of Discrimination against Women" in Women's Human Rights CEDAW in International, Regional and National Law. ed. HELLMUM Anne & AASEN Henriette Sinding. 2013. Cambridge University Press., s. 394.

³¹⁵ BUSTELO, Mara R. "The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women at the Crossroads", in, The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring, Philip Alston and James Crawford (ed). Cambridge University Press. Printed in the United Kingdom. 2000. s. 81.

³¹⁶ BYRNES, s. 397.

³¹⁷ BYRNES, s. 398.

üyelerin aynı zamanda hükümet çalışanı kimseler oldukları sık rastlanan bir durumdur. Özellikle diplomatik misyon şeflerinin komiteye seçilmesi, bu kimselerin meslekleri kendi devletlerinin diğer devletlerle olan ilişkilerine bağlı olduğu için tarafsızlık ve bağımsızlık konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır.³¹⁸

CEDAW Komitesi çoğunluğu kadın üyelerden oluşmaktadır. Erkek üyeleri de olmakla birlikte bu çok sınırlı sayıdadır. Erkeklerin komiteye seçilmesinin önünde hiçbir engel bulunmama ile birlikte taraf devletlerin “sözleşmenin kapsadığı konularda yüksek itibar ve ehliyete sahip” üyeleri seçerken kadınlara öncelik verdiği görülmektedir. CEDAW komitesinin dengeli bir cinsiyet dağılımı olmamasına yönelik getirilen eleştirilere karşılık; BM’nin diğer organlarına kıyasla genç olan CEDAW Komitesi’ndeki cinsiyet dağılımı sorununu çözmek için henüz vakit olduğunu, fakat çok daha köklü BM organlarının pek çoğunda hala kadınların tek tük temsil edildiği belirtilerek yanıt verilmiştir.³¹⁹

4.2.3. Komitenin Çalışma Süresi

Komite kendisine taraf devletlerce sunulan periyodik raporları değerlendirmekte ve Genel Tavsiyelerde bulunmaktadır. İhtiyari Protokol’ün yürürlüğe girmesi ile birlikte bireysel başvuruları değerlendirmek ve ciddi ve ağır ihlal durumlarında soruşturma usulüne başvurmak da CEDAW Komitesi’nin görevlerine eklenmiştir.

CEDAW Komitesi’nin çalışma süresi başlangıçta “yıllık olarak 2 haftayı geçmemek üzere” şeklinde belirlenmiştir. Diğer insan hakları sözleşmesi organları için öngörülenden daha kısa olan bu sürenin³²⁰ yetmediği zamanla anlaşılmış ve Komite’nin birikmiş işlerine yetişebilmesi için istisnai olarak Komite’ye ek süreler verilmiştir. Komite’nin çalışma süresi; birikmiş işlerine yanıt verebilmesi için istisnai ek süreler verilmesi, sonrasında bu ek sürelerin pratikte kalıcı hale gelmesi ve daha sonra pratikteki bu sürenin

³¹⁸ BYRNES, s. 400.

³¹⁹ BYRNES, s. 401.

³²⁰ GEMALMAZ, s. 688.

de yetmemesi üzerine yeniden istisnai ek süreler talep edilmesi döngüsü içinde giderek artmıştır.³²¹ 1995'te CEDAW'ın çalışma sürelerini düzenleyen 20. Maddesinde bir değişiklik yapılması yoluna gidilmiş ve madde “sunulan raporları incelemek üzere normal olarak yılda iki kere ve azami üç hafta süre için toplanacaktır.” şeklinde değiştirilmiştir.³²² Bu değişiklik henüz yürürlüğe girmemiştir.³²³ Bununla birlikte, komite uygulamada birikmiş raporları tamamlayabilmesi için istisnai olarak verilen sürelerin giderek artması ve kalıcı bir hal almasının sonucu olarak, 20. maddede öngörülmüş olan değişiklikten dahi daha uzun toplanmaktadır. Komite yılda üç kez üç haftalığına toplanırken Çalışma Grubu her oturum öncesi bir haftalık hazırlık toplantıları yapmakta ve İhtiyari Protokol Çalışma Grubu yılda üç kez toplanmaktadır.³²⁴

4.2.4. Komitenin Fonksiyonları

4.2.4.1. Rapor Sistemi ve Nihai Gözlemler

CEDAW Komitesinin öncelikli işlevi taraf devletlerin sözleşme hükümlerini uygulamada sağladıkları ilerleme hakkında periyodik olarak sundukları raporları incelemek ve değerlendirmektir. CEDAW'ın 18. Maddesinde belirtildiği üzere her taraf devlet Sözleşme'nin kendisi adına yürürlüğe girmesi ile birlikte bir yıl içinde ilk raporunu sunmalı ve takip eden her dört yılda periyodik rapor sunmak suretiyle CEDAW'ın uygulanmasını sağlamak için aldıkları önlemleri ve karşılaştıkları zorlukları Komite'ye bildirmelidir. Raporlar; sözleşmenin hükümlerinin uygulanması adına alınan yasal, yargısal, idari ve diğer çeşitli önlemler hakkında bilgiler içermeli; yalnızca *de jure* değil

³²¹ BYRNES, s. 402.

³²² https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-a&chapter=4&clang=en

³²³ Önerilen değişiklik 22 Aralık 1995'te BM Genel Kurulu'nun A/RES/50/202 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve yürürlüğe girmesi için taraf devletlerin üçte ikisinin onayının sağlanması öngörülmüştür. 2023 itibarıyla değişiklik 80 taraf devletçe onaylanmıştır. Türkiye değişikliği 9 Aralık 1999'da onaylamıştır bu nedenle CEDAW'ın Türkçe çevirilerinde değiştirilmiş olan 20. Maddeye yer verilmektedir. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-a&chapter=4&clang=en

³²⁴ BYRNES, s. 403.

de facto eşitliğin sağlanması amacıyla yapılan faaliyetlere yer vermeli ve sözleşme hükümlerinden herhangi birinin uygulanması noktasında zorluklarla karşılaşılıyorsa bunlardan bahsetmelidir.

Sunulan raporların beklentileri karşılayan bir şekilde hazırlanması adına CEDAW Komitesi çeşitli kılavuzlar yayınlamıştır. Buna göre sunulacak ilk rapor; ileride sunulacak olan raporlarda kaydedilen ilerlemenin değerlendirilebilmesi için bir kıstas niteliği taşıyacaktır. İlk raporda ülkedeki kadınların durumu kapsamlı ve ayrıntılı bir biçimde ele alınmalıdır. Sonrasında sunulacak olan periyodik raporlar bir önceki rapordan itibaren kaydedilen ilerlemeyi gösterme amacı taşımalıdır. Komite'nin raporlardan bir başka beklentisi de kadınların durumunun yalnızca hukuki bir değerlendirmesine değil, fiili durumuna dair bilgilendirmelere de yer vermesidir.

Rapor yöntemi hem devletlerin zamanında rapor sunmaması ya da sunulan raporların beklentileri karşılamaması yönünden hem de Komite'nin sunulan raporları değerlendirme noktasında gerek çalışma süresinin kısalığı gerekse raporların çokluğu nedeniyle geri kalması sebebiyle sorunlarla karşılaşmaktadır. CEDAW Komitesi rapor sunmamış olan devletlere düzenli hatırlatmalar yapmaktadır. Komite'nin daha etkili başka bir adımı ise “istisnai bir temelde ve geçici bir önlem olarak” taraf devletlere bekleyen raporları birleştirerek tek bir rapor sunma izni vermesi olmuştur: pek çok devlet birikmiş raporlarını bu sayede birlikte sunmuştur.³²⁵

CEDAW Komitesi kendisine sunulan raporları ilerleyen oturumlarından birisinde değerlendirmek üzere takvimine alır. Rapor Komite oturumunda görüşülmeden önce oturum öncesi çalışma grubu tarafından raporun ilk incelemesi yapılır. Komite'nin sunulan raporu değerlendirmesi taraf devlet temsilcilerinin de davet edildiği ve katılımının beklendiği açık oturumla yapılmaktadır. Bu süreç yargısal bir süreç değil, Komite'nin “yapıcı diyalog” olarak kavramlaştırdığı; raporu incelenen taraf devlet ile Komite üyelerinin kaydedilen ilerleme ve karşılaşılan engelleri karşılıklı olarak

³²⁵ <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports/21report.pdf>, BYRNES, s. 406.

tartışmasıdır.³²⁶ Komite bu diyalog sonrasında kamuya kapalı bir oturumda Nihai Gözlemlerini belirler ve yayınlar.³²⁷ Komite Nihai Gözlemler ile taraf devlete CEDAW'ın amaç ve hedeflerine ulaşılması ve sözleşmeyle uyumun gerçekleştirilebilmesi adına alabilecekleri önlemleri, öncelik vermesi gereken alanları gösterdiği ve bu konulara ilişkin tavsiyelerde bulunduğu bir belgedir. Nihai Gözlemler tavsiye niteliğindedir ve bu belgeye uyulmamasının herhangi bir yaptırımı yoktur.

4.2.4.2. Genel Tavsiyeler

CEDAW 1970'li yıllarda hazırlanmış ve kabul edilmiş bir belge olduğundan yapıldığı dönemde kadınların öncelikli sorunları olarak değerlendirilmiş olan alanları düzenlemekte olduğunu söyleyebiliriz. Kadınların günümüzde karşılaştığı kimi sorunlar ve ayrımcılık çeşitleri CEDAW hazırlanırken kadın hakları söyleminin gündeminde olmamış olabilir. Veya teknolojik gelişmelerin getirdiği yenilikler ya da bölgesel ve küresel seviyede yaşanan değişimler yeni sorunların ve ayrımcılık türlerinin ortaya çıkmasına yol açmış olabilir. Örneğin günümüzde kadınları etkileyen dijital/online şiddet yahut iklim krizinin yarattığı insan hakları sorunları yakın dönemde ortaya çıkmış problemlerdir. Ayrımcılık özünde aynı olmakla birlikte bu sorunları ele alırken dikkat edilecek hususlar ya da gidermek için alınacak önlemler farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple statik bir belge olan CEDAW'ın, âtil kalmaması ve ortaya çıkan yeni ve farklı sorunları da ele alabilmesi önemlidir. CEDAW Komitesi kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili ortaya çıkan sorunları, eğilimleri ve zorlukları ele almak için temel işlevlerinden biri olarak “Genel Tavsiyeler”i kullanmaktadır.

CEDAW'ın 21. Maddesine göre Komite; “Taraf Devletlerden sağlanan bilgiler ve raporların incelenmesine dayanarak tekliflerde ve genel tavsiyelerde bulunabilecektir.” Genel Tavsiyeler (*general recommendations*)³²⁸ sözleşme organının; sözleşme

³²⁶ GEMALMAZ, s. 696; BYRNES, s. 408.

³²⁷ GEMALMAZ, s. 695.

³²⁸ Diğer insan hakları sözleşmelerinde “Genel Yorumlar” (general comments) olarak geçmektedir.

hükümlerini, tematik bazı konuları ya da çalışma yöntemlerini yorumlamasıdır.³²⁹ Genel Tavsiyeler; bir hakkın maddi hükümlerinin kapsamlı ve detaylı bir şekilde yorumlanması, sözleşme hükümlerinin uygulanmasına yönelik yöntemler önerilmesi, taraf devletlerin belirli hükümlere ilişkin raporlama sorumluluklarının açıklanması, devlet raporlarında sunulması gereken bilgilere ilişkin genel rehberler hazırlanması gibi farklı konu ve kapsamlarda olmaktadır.³³⁰ CEDAW Komitesi sınırlı yorumlama yetkisini geniş bir perspektifte³³¹ kullanarak Sözleşme hükümlerinin hem mevcut hem de zamanla ortaya çıkan yeni ihlallerin değerlendirilmesinde etkili olarak kullanılmasını sağlamıştır. Örneğin CEDAW'da yer almayan evlilik içi cinsel şiddet sorunu Komite'nin 19 numaralı Genel Tavsiyeler belgesinde ele alınmış ve sözleşme kapsamında yer alan kadına karşı ayrımcılığın bir türü olarak tanımlanmak suretiyle CEDAW kapsamına dahil edilmiştir.³³²

CEDAW Komitesi başlangıçta içeriğe ya da usule ilişkin kısa Genel Tavsiyeler belgeleri düzenlerken 1997'de Genel Tavsiyeler için belirlediği prosedürün ardından daha detaylı belgeler hazırlamaya başlamıştır.³³³ Komitenin belirlediği prosedüre göre Genel Tavsiyeler konusunda açık bir diyalog zemini oluşturularak hükümet dışı organizasyonlardan öneriler alınacak, belirlenen Komite üyesi tarafından taslak belge hazırlanacak ve son olarak bu belge Komite tarafından kabul edilecektir.³³⁴

CEDAW Komitesi hazırladığı çok sayıda Genel Tavsiye ile önemli bir içtihat oluşturmuştur. Komitenin Genel Tavsiyeler ile değindiği önemli konular şu şekildedir;

- Kadın karşı şiddeti kadına karşı ayrımcılık tanımının içinde kavramlaştırmak suretiyle CEDAW kapsamına almış olan 19 numaralı Genel Tavsiye (1992)

³²⁹ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/general-comments>

³³⁰ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/general-comments>

³³¹ BYRNES, s. 413.

³³² General recommendation No. 19: Violence against women. Tam metin için: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en

³³³ BYRNES, The Committee, s. 39.

³³⁴ CEDAW Working Methods Overview 2009, para. 35. Aktaran: BYRNES The Committee 39

kadına karşı şiddetin alabileceği pek çok forma değinerek aile içi şiddet ve evlilik içi cinsel şiddet konularına da değinmiş ve taraf devletlerin yalnızca devlet kademelerinde ve devlet çalışanları tarafından değil gerçek kişiler ve özel kurumlarca işlenen kadına karşı şiddeti de durdurmak için gereken önlemleri alması gerektiğini bildirmiştir.³³⁵ Komite 2017’de hazırladığı 35 numaralı ve “Kadına yönelik cinsiyete dayalı şiddet üzerine, 19 No.lu genel tavsiyenin güncellenmesi” başlıklı belge ile 19 numaralı Genel Tavsiye’yi güncellemiştir.

- 25 numaralı Genel Tavsiye ile CEDAW’ın 4. Maddesinde yer alan geçici özel önlemler konusuna değinilmiş, geçmişten gelen günümüzde yaşanmakta olan ayrımcı uygulamaların ve kadınların önünde engel teşkil eden durumların ortadan kaldırılmasının ileride kadınların eşit fırsatlar elde etmesine yardımcı olacağından geçici özel önlemlerin alınmasının desteklendiğini bildirmiş, 4. Maddede geçen kavramlar hangi durumlarda izlenen politikanın “geçici özel önlem” olacağını ayırmasına varılabilmesi için tek tek açıklanmış, özel önlemlerin “geçici”liğinin üzerinde durulmuş ve devletlerden bu madde kapsamında alınan geçici özel önlemler ile kadın ve kız çocuklarına yönelik diğer sosyal politikalar arasındaki farka dikkat etmeleri istenmiştir.³³⁶
- “CEDAW’ın 2. maddesi kapsamında taraf Devletlerin temel yükümlülükleri” başlıklı 28 numaralı Genel Tavsiye ile CEDAW’ın 2. maddesinin kapsamını ve anlamını netleştirmeyi amaçlamıştır. Sözleşmede kadına karşı ayrımcılığın önlenmesinden bahsederken kullanılan “her tür” ve alınması gereken önlemlerden söz ederken kullanılan “her alanda” ifadeleri ile, CEDAW hazırlanırken tanımlanmamış olan ve sonradan ortaya çıkabilecek ayrımcılık türleri de göz önünde bulundurulmuştur. Taraf devletlere eylemleri ya da ihmalleri ile kadına karşı ayrımcılığa sebep olmama yükümlülükleri hatırlatılmış ve gerek devlet

³³⁵ General recommendation No. 19: Violence against women 1992
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en

³³⁶ General recommendation No. 25: Article 4, paragraph 1, of the Convention (temporary special measures)
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en

adına hareket eden gerekse gerçek kişiler ve özel kurumlar tarafından ortaya çıkarılan ayrımcılık konusunda devletlerin pozitif yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir. Uluslararası hukukta kimi durumlarda özel bir aktörün eylemi ya da ihmalinin devlete mal edilebileceğini bildiren Komite, devletlerin gerçek kişiler ve özel kurumların ayrımcı uygulamalarını da önlemek konusunda özen sorumluluğu olduğunu belirtmiştir. CEDAW Komitesi Genel Tavsiyelerinde direkt ya da dolaylı olarak bu özen sorumluluğundan bahsetmektedir.

- Komite aynı zamanda CEDAW'ın eleştirildiği konulardan biri olan kesişimsellik (*intersectionality*) durumuna da hazırladığı Genel Tavsiyeler aracılığıyla değinmiştir. Göçmen kadınlar (26 numaralı Genel Tavsiye), yaşlı kadınlar (27 numaralı Genel Tavsiye), çatışmaya ilişkin durumlarda bulunan kadınlar (30 numaralı Genel Tavsiye), mülteci, sığınmacı ve vatansız kadınlar (32 numaralı Genel Tavsiye) ve iklim değişikliğinin cinsiyetle ilgili boyutları (37 numaralı Genel Tavsiye) gibi konularda Genel Tavsiyeler hazırlanarak; cinsiyet ile birlikte dahil oldukları başka gruplarla da ayrımcılığa maruz kalan kadınların kesişen ayrımcılığın yarattığı sorunları ele alınmıştır.

Genel Tavsiyeler sözleşmenin gerek esasına gerek usulüne dair Komite'nin yaklaşımını ve anlayışını ortaya koyar ve taraf devletlere sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yapması gerekenlerle ilgili tavsiyelerde bulunur. Komiteler, hazırladıkları Genel Tavsiyelerle sözleşme kapsamında düzenlenen hak ve yükümlülüklerle dair bir içtihat oluşturmaktadırlar.³³⁷ Genel tavsiyeler taraf devletler üzerinde hukuki bağlayıcılığı olmayan düzenlemelerdir. Buna rağmen BM insan hakları sistemi içerisinde benimsenmiş olan Genel Tavsiyeler/Yorumlara mahkemeler ve heyetler huzurunda başvurulduğuna rastlanmaktadır.³³⁸ Aynı zamanda Genel Tavsiyeler sayesinde belgelerde ele alınan konular üzerinde farkındalık oluşturulmaktadır. Komite Genel Tavsiyelerle taraf devletlerin CEDAW'ı onaylayarak kabul ettikleri

³³⁷ VIJEYARASA, Ramona. "Quantifying CEDAW: Concrete Tools for Enhancing Accountability for Women's Rights". Harvard Human Rights Journal. Vol. 34. 2021. s. 55.

³³⁸ BYRNES, s. 415.

yükümlülükleri sözleşme metnini yorumlamak ve açıklamak suretiyle genişletmektedir.³³⁹ Genel Tavsiyeler bağlayıcılığı olan belgeler olmadıkları ve devletlerin bu belgeler ışığında pasif kalmaları mümkün olduğu için bu durum bir yetki aşımı olarak görülmemektedir. Hal böyle olmakla birlikte özellikle fazlasıyla politize olmuş üremeye dair haklar gibi konularda Genel Tavsiyelerde yapılan yorumlar eleştirilerle de karşılaşmaktadır.³⁴⁰

CEDAW Komitesi'nin ürettiği Genel Tavsiyelerin sayısı 2023 itibariyle 39'dur.³⁴¹

4.3. İhtiyari Protokol

4.3.1. Hazırlık Çalışmaları

1990'lı yıllarda Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi; İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme gibi BM İnsan Hakları belgeleri, bireysel şikayet usulünü benimseyen ihtiyari protokoller kabul etmişlerdir. Bu ihtiyari protokoller, bireysel mağdurların ilgili sözleşmeler kapsamındaki haklarının ihlaline karşı şikayette bulunmalarına izin vermektedir. CEDAW'da benzer bir mekanizmanın öngörülmemiş olması, kadın haklarının etkin bir şekilde uygulanması ve teşvik edilmesi konusunda bir eksiklik olarak görülmüştür. Bireysel şikayet usulünün CEDAW'ın uygulanmasının denetimi için ek bir araç sağlayarak sözleşmenin etkinliğini artıracığı inancıyla çeşitli STK'lar ve Uluslararası Kadın Hakları Eylem İzleme Örgütü (IWRAP) gibi kadın hakları savunucuları, CEDAW'a isteğe bağlı bir protokol eklenmesi için kampanyalar başlatmıştır.³⁴²

³³⁹ ZWINGEL, s. 88.

³⁴⁰ ZWINGEL, s. 88.

³⁴¹ CEDAW Komitesi'nin 40 numaralı Genel Tavsiyesi "Kadınların Karar Alma Mekanizmalarında Eşit ve Kapsayıcı Tmesili" Mart 2023 itibariyle taslak aşamasındadır. <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/general-comments>
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en

³⁴² IWRAP Asia Pacific, Our Rights are Not Optional: A Resource Guide (IWRAP Asia Pacific, 2005)

Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda Kadının Statüsü Komisyonu ve CEDAW Komitesi'nden "kadının eşitliği ve kadının insan haklarının güçlendirilmesi için yeni prosedürler benimsenmelidir" denilerek bireysel şikayet usulünü içeren bir ihtiyari protokol hazırlanması istenmiştir.³⁴³ Pekin Eylem Programı'nda da bu konuya değinilmiş ve "bireysel şikayet usulünü içeren ihtiyari protokol taslağının hazırlanması amacıyla Kadının Statüsü Komisyonu tarafından başlatılan süreci desteklemek" konusunda hükümetlere çağrı yapılmıştır.³⁴⁴

CEDAW Komitesi'nde 1996-1999 yılları arasında yoğun müzakereler yapılmış ve sonunda kabul edilen metin Ekim 1999'da BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir.³⁴⁵ Yürürlüğe girme şartı olan 10 onay veya katılım belgesi şartının sağlanması ile 22 Aralık 2000'de İhtiyari Protokol yürürlüğe girmiştir.³⁴⁶

İhtiyari Protokol iki prosedür öngörmektedir: bireysel şikayet usulü ve soruşturma prosedürü. Bu prosedürler İhtiyari Protokolün 1 ve 14. Maddeleri arasında düzenlenmiştir.

4.3.2. Bireysel Şikayet Usulü

Bireysel şikâyet usulüne göre CEDAW'da yer alan bir hakkın ya da hakların taraf devletçe ihlal edildiğini iddia eden bir bireyin ya da bireylerden oluşan bir grubun sözleşme organına yaptığı şikayet başvurusunun bu organ tarafından incelemesi yöntemidir. Bu yöntemle başvurulması için iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekmektedir. Bu kriter iç hukuk sürecinin makul olmayan şekilde uzadığı/etkili sonuç verme ihtimalinin zayıf olduğu durumlarda dikkate alınmaz.³⁴⁷ CEDAW Komitesi bir şikayeti aldıktan sonra İhtiyari Protokol'ün 4. Maddesi 2. Bendinde belirtilmiş olan kabul

³⁴³ Vienna Declaration and Programme of Action paragraf 40

³⁴⁴ Pekin Eylem Platformu, paragraf 230 (k)

³⁴⁵ BM Genel Kurulu A/RES/54/4

³⁴⁶ İhtiyari Protokol 16. Madde

³⁴⁷ İhtiyari Protokol 4. Madde

edilebilirlik kriterlerine göre şikayeti değerlendirir ve şikayetin kabul edilebilir olduğu kanısına varırsa esastan inceleme aşamasına geçer. Bu aşamada Komite 5. Madde uyarınca gerekli görürse taraf devletten mağdurun haklarının onarılamaz şekilde zarar görmesini önlemek için geçici tedbirler almasını talep edebilir. Komite şikayet başvurusunu İhtiyari Protokol'ün 6. Maddesi uyarınca gizli olarak taraf devlete sunar ve taraf devlete açıklamalarını yahut varsa almış olduğu düzeltici önlemleri Komite'ye sunması için süre verir. Şikayeti esastan inceleyen Komite, görüş ve tavsiyelerini hem taraf devlete hem de şikayetçiye iletir.³⁴⁸ Taraf devlet, 7. Maddenin 4. Bendi uyarınca tavsiyeler doğrultusunda aldığı veya almayı planladığı her türlü önlemi ayrıntılarıyla açıklayan bir şekilde Komiteye altı ay içinde bir yanıt vermekle yükümlüdür.

4.3.2.1. J.I. v. Finlandiya

CEDAW Komitesi'nin 25 Nisan 2018 tarihinde dolaşımı sağlanmış olan ve 5 Mart 2018'de görüşlerini bildirmek suretiyle benimsediği kararı 103/2016 numaralı bireysel şikayet başvurusuna ilişkindir.³⁴⁹ Başvurucu J.I. kendisi ve mağdur olduğunu belirttiği oğlu E.A. adına başvurmuştur.

Komite'nin bireysel şikayet başvurularına ilişkin kararları, başvurunun milliyetini belirttikten sonra CEDAW ve İhtiyari Protokol'ün söz konusu taraf devlet adına ne zaman yürürlüğe girmiş olduğunu bildiren bir girişle başlar. Söz konusu karar metnine J.I.'nın 1972 doğumlu bir Finlandiya vatandaşı olduğu, başvuruyu kendisi ve yine bir Finlandiya vatandaşı olan 2011 doğumlu oğlu E.A. adına yaptığı belirtilerek başlanmıştır. Finlandiya'da CEDAW 1986 yılında İhtiyari Protokol ise 2000 yılında yürürlüğe girmiştir. J.I.'nın bireysel başvuru şikayeti oğlu E.A.'nın güvenliğini sağlamak amacıyla bir ihtiyati tedbir talebini de içermektedir. CEDAW Komitesi taraf devletten ihtiyati tedbirler almasını ve başvurunun oğlu E.A.'nın maruz kaldığı şiddet iddialarının taraf

³⁴⁸ İhtiyari Protokol 7. Madde

³⁴⁹ CEDAW/C/69/D/103/2016

devletçe araştırılmasını talep etmiş ve bu talebini 17 Ocak ve ikinci kez 30 Mayıs 2017’de taraf devlete iletmıştır. Taraf devlet bu talep doğrultusunda bir adım atmamıştır.

Başvurucu tarafından sunulan vakalar şu şekildedir: J.I. 2010 yılının sonlarında J.A. ile bir ilişkiye başlamış ve kısa bir süre sonra J.A. şiddet uygulamaya başlamıştır. Şiddetin çeşitli türleriyle karşılaşan J.I., hamile kalmış ve J.A.’nın kürtaj konusundaki baskılarına rağmen hamileliğini sürdürmüştür. J.I.’nın hamileliği boyunca da şiddet devam etmiştir. Oğulları E.A.’nın 2011 yılındaki doğumunun ardından J.I.’nın maruz kaldığı şiddetin seviyesi artmıştır. J.A. şiddet konusunu başkalarının öğrenmesi durumunda J.I.’yı öldüreceğine dair tehdit etmekte olduğundan J.I. herhangi bir şikayette bulunmamıştır. 22 Aralık 2011’de maruz kaldığı ev içi şiddet sonucu yaralanan J.I. doktora gitmek durumunda kalmıştır. Çocuk koruma yetkililerinin bu olay üzerine hazırladığı raporda “ebeveynler arası fiziksel kavga” ibaresine yer verilmiştir. Şubat ayı içerisinde J.A. iki kez J.I.’ya saldırmış, bunun üzerine Turku şehri yetkililerin J.A.’yı şiddete eğilimli erkekler için düzenlenen toplantılara gitmeye hükmetmiştir. Bu süreçte J.A. başvuru J.I.’yı bir mental hastalıklar kurumuna iradesi dışında yatırmaya çalışmıştır. Burada J.I.’nın muayenesini yapan doktor başvuru J.I.’nın herhangi bir psikoza olmadığını, geçmişinde herhangi bir mental sorunu olmadığını ve kendisine ya da çevresindekilere zararlı olmadığını belirterek irade dışı bir yatış için uygun olmadığına karar vermiştir. Nisan ayında J.A. başvuru J.I.’ya tekrar saldırmış ve 30 cm uzunluğunda bir matkap ucuyla kafasından yaralamıştır. Başvuru arabasına binerek kaçmış ve ambulans çağırmıştır. Bunun sonucunda J.A. gözaltına alınmış ve çocukları çocuk koruma yetkililerine teslim edilmiştir. Başvuru hastaneden çıktıktan sonra çocuğu kendisine teslim edilmemiş ve bir süre daha yetkililerin gözetiminde tutulmuştur. J.A. verdiği ifadede başvuru J.I.’ya olan saldırısını kabul etmiştir. 2012 yılının Ekim ayında başvuru bir kadın sığınmaevine sığınmış ve Kasım ayında oğlu E.A. yetkililer tarafından yetimhaneye yerleştirilmiştir. Aralık ayında başvuru ve J.A. kalıcı olarak ayrılmış; kendisini ve çocuğunu korumak isteyen J.I. başka bir şehre taşınmıştır. E.A. annesi ile yaşaması için yetkililer tarafından anneye teslim edilmiş ve babaya ziyaret hakkı tanınmıştır. Bu karar doğrultusunda sosyal çalışma uzmanı başvuru J.I.’nın mental sağlığının bir değerlendirmesinin yapılmasını talep

etmiştir. J.A. hakkında benzer bir talepte bulunulmamıştır. Sosyal çalışma uzmanının raporunda babanın şiddet eğilimi, önceki saldırıları ya da mental durumu hakkında herhangi bir ifade yer almamaktadır. 2012'nin sonunda J.A. velayet davası açmış ve Varsinais-Suomi Bölge Mahkemesi 14 Ekim 2013'te E.A.'nın velayetini babasına vermiştir. Mahkeme kararında ebeveynler arasındaki anlaşmazlık konusuna değinilmiş fakat başvuru J.A.'ya karşı olan düşmanca tutumunun çocuğu olumsuz etkileyebileceği üzerinde durmuştur. Mahkeme; tarafların ikisinin de birbirine karşı geçimsizlik konusunda suçlamalarda bulunduğunu, şiddete başvurulmuş olmasına karşın bu şiddetin E.A.'ya yöneldiğine dair bir kanıt olmadığını belirtmiş ve her ne kadar J.I.'nın herhangi bir mental sorunu olmadığına dair doktor raporları olsa da davranışlarının dengesizlik öğeleri içerdiğini söylemiştir. Velayet kararından iki gün sonra, 16 Ekim 2012'te savcılık J.A. hakkında başvurucuya uyguladığı şiddete ilişkin iddianame hazırlamıştır. Bundan iki hafta sonra yetkililer E.A.'yı başvuru evinden alarak babasına teslim etmiştir. J.A.'ya karşı yürütülen ceza yargılaması sonucunda J.A. suçlu bulunmuş ve başvuru 1000 euro ödemesine karar verilmiştir. J.A. bu ödemeyi halen yapmamıştır. Başvuru velayet kararına karşı başvuru yollarını kullanmış fakat yüksek dereceli mahkemeler Bölge Mahkemesi'nin verdiği kararı bozmamıştır. Başvuru, oğlu E.A.'nın babası tarafından şiddet gördüğünü ve kendisiyle yaşamak istediğini sık sık dile getirdiğini belirtmektedir. Başvuru bu konunun araştırılması için suç duyurusunda bulunmuştur fakat bir sonuç alamamıştır.

Başvurucunun şikayeti taraf devletın aile içi şiddet konusunu ciddi ve gerçek bir sorun olarak ele almaması ve uygulamada yargı makamları da dahil olmak üzere kamu kuruluşlarının cinsiyete dayalı şiddet vakaları ve bunun sonuçlarını kabul etmemesi üzerinedir. Başvurucuya göre taraf devlet özen yükümlülüğüne uygun olarak hareket etmemiştir. Ayrılma ve velayet sürecinde çocuğun yüksek yararı gözetilmemiştir. Başvuru, taraf devletın kanunlarının ve yetkili kurumlarının kadına karşı şiddet konusunda tutumlarının bu tür muameleye maruz kalan kadınları olumsuz etkilediği ve bu tür vakaların yetkili mercilere iletilmesinin önünde bir engel olduğunu belirtmektedir. Kendi durumunda maruz kaldığı şiddet yetkililer tarafından sık sık eşler arası anlaşmazlık

olarak değerlendirilmiştir. Şiddet uygulayan tarafın “dengesizliği” ya da akıl sağlığı mesele edilmezken kadın olan tarafın mental durumu ve dengesizliği defalarca gündeme getirilmiş ve başvuru iki kez doktor raporu almış; buna rağmen velayet davasında başvuru kişinin mental sağlığı ve dengesizliği üzerinden hüküm kurulmuştur.

Taraf devlet, başvuru kişinin ortak velayet konusunda açtığı dava devam ettiği için CEDAW’a yapılan başvuru kişinin kabul edilebilirlik kriterlerini taşımadığını ve J.I.’nın oğlu adına ve hesabına başvuruda bulunamayacağını söyleyerek şikayet başvurusunun incelenmemesini talep etmiştir. Başvuru kişinin esas itibarıyla incelenmesi halinde ise başvuru kişinin şikayetlerinin dayanaksız olduğunu ve mahkeme kararı dilediği gibi olmadığı için şikayette bulunduğunu iddia etmiştir.

Komite başvuru kişi ve taraf devletin cevaplarını ve cevaba cevap niteliğindeki beyanlarını aldıktan sonra ilk olarak kabul edilebilirlik kriterleri açısından bir değerlendirme yapmıştır. Komite bu kısma “Usul kurallarınının 64. kuralı uyarınca, Komite, İhtiyari Protokol kapsamında başvuru kişinin kabul edilebilir olup olmadığına karar vermelidir. Kural 72 (4) uyarınca, bunu iletişimin esası dikkate alınmadan önce yapmaktır.” şeklinde başladıktan sonra önündeki somut olayı kabul edilebilirlik şartları çerçevesinde inceler. Komite “aynı konunun başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm prosedürü kapsamında incelenmediği” sonucuna varmıştır, başvuru bu yönüyle kabul edilebilirlik şartını taşımaktadır. Taraf devletin ortak velayet davası konusunda yaptığı itirazı değerlendiren komite; velayetin babaya verilmesi konusundaki karar kesinleştiği ve iç hukuk yolları tüketildiği için kabul edilebilirlik şartlarının varlığına karar vermiştir. Başvuru kişinin ortak velayet konusunda açmış olduğu dava önüne getirilmiş şikayetten ayrı bir konudur ve Komite’nin önündeki şikayeti esastan incelemesinin önünde bir engel oluşturmamaktadır.

Komite başvuru kişinin iddialarının yeterli olduğunu ve kendi oğlu adı ve hesabına da şikayet başvurusunda bulunabileceği kanısındadır.

Başvuru kişinin kabul edilebilir olduğu sonucuna varan Komite, başvuruyu esastan inceleyerek kararını vermiştir. Komitenin esasa dair incelemesinde ele aldığı soru taraf

devletin başvuruçunun maruz kaldığı şiddet konusunu ele alırken CEDAW'dan doğan özen yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğidir. Komite, ulusal makamların yetki alanları dahilinde karar alırken sözleşmeden doğan yükümlülükleri yerine getirip getirmediğini belirlemek amacıyla söz konusu kararları gözden geçirecektir. Komite mevcut başvuruda belirleyici faktörün, yetkililerin özen yükümlülüğü ilkelerini dikkate alıp almadıkları ve cinsiyete dayalı bir ayırım olmaksızın başvuruçuyu ve oğlunun devam eden aile içi şiddetten korunması için gerekli adımları atıp atmadıkları olacağını belirtmiştir.

Komite, talep ettiği ihtiyati tedbir önlemleri konusunda taraf devletçe herhangi bir adım atılmaması konusunu endişeyle dile getirmiştir. Zira bu talepler taraf devletçe bölgesel yetkililere iletilmemiştir bile.

Komite Varsinais-Suomi Bölge Mahkemesi'nin aile içi şiddet kurbanı J.I.'nın içinde bulunduğu mental durumu ve kendisine şiddet uygulayan J.A.'ya karşı tutumunu sorgulamasını fakat kötü muamele eden tarafın psikolojik dengesi ya da mental durumu hakkında herhangi bir soruşturma yapmadan çocuğun tek velisi olarak atanmasında bir beis görmediğini gözlemlemiştir. Velayet kararının hemen ardından J.A. aile içi şiddet konusunda suçlu bulunmuştur. Komite ayrıca annenin hem velayet hem de ziyaret hakları söz konusu olduğunda psikolojik değerlendirmeye tabii tutulduğunu fakat babanın ne velayet ne de ziyaret hakkı konusunda herhangi bir değerlendirmeden geçmediğine dikkat çekmektedir. Komite ayrıca verilmiş olan nihai velayet kararı ile çocuğunun velayetinin anneden alınarak babaya verilmesi konusunda yeterli bir gerekçe gösterilmediğini de gözlemlemiştir. Ayrıca J.A.'nın şiddet uygulayan bir birey olması konusuna da velayet davasında karar verilirken herhangi bir önem atfedilmemiş ve bu davranışın gerekçesi de belirtilmemiştir.

Komite burada 33 numaralı Genel Tavsiyesinin 26 ve 27. Paragraflarına atıf yapmayı gerekli görmüştür; "Çoğu zaman hakimler, kadınlar için uygun olduğunu düşündükleri davranışlar konusunda katı standartlar benimser ve bu kalıp yargılara uymayanları cezalandırır. Bu kalıplar aynı zamanda kadınların seslerine, iddialarına ve ifadelerine

tarafklar ve tanıklar olarak verilen güvenilirliği de etkiler. Bu tür kalıplaşmış yargılar, hakimlerin yasaları yanlış yorumlamasına veya yanlış uygulamasına neden olabilmektedir.” Yargı alanındaki yetkililerin bu tür kalıplaşmış yargılardan etkileniyor olması soruşturma ve kovuşturmayı olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Komite çocuğu ilgilendiren her kararın gerekçelendirilmesi gerektiğini belirtir ve Komite’ye göre bu gerekçeler haklı olmalı ve açıklanmalıdır. Komite taraf devletin polis ve mahkemelerinin çocuğun üstün yararını gözetme konusunda özen yükümlülüğünü yerine getirmediği kanısındadır. Taraf devlet ayrıca devam etmekte olduğunu bildiği bir kadına karşı şiddet durumunda özen yükümlülüğünü yerine getirmemiştir. Komiteye göre cinsiyetlere atfedilmiş kalıp yargılar kadınların tarafsız yargılanma hakkını olumsuz etkilemektedir. Mahkemeler neyin aile içi şiddet olduğuna dair önyargılı fikirlere dayanan katı standartlar uygulamamalıdır. Komite’ye göre taraf devlet mahkemeleri E.A.’nın velayeti davasında bu kalıplaşmış yargılardan etkilenerek ayrımcı tutumlar sergilemiştir. J.A. tarafından tek taraflı olarak uygulanan ve tekrarlanan şiddet “ebeveynler arası anlaşmazlıklar” olarak değerlendirilmiş ve J.A. hakkında verilmiş bir hüküm bulunmasına ve J.I.’nın şiddet uyguladığına dair herhangi bir kanıt olmamasına karşın velayet J.A.’ya verilmiştir.

Komite, taraf devletin CEDAW’ın 2 (a), (c), (d), (e), (f), 15 (a) ve 16 (1) (d), (f) maddeleri altındaki yükümlülüklerine aykırı davrandığını tespit etmiştir.

Komite taraf devlete velayet davasını yeniden açmasını, J.A.’nın detaylı bir değerlendirmeye tabi tutulmasını; başvuruçunun zararlarının uygun bir biçimde telafi edilmesini, J.A.’nın ödemesi gereken ceza bedelinin J.I.’ya ödemesini sağlamasını önermiştir. Ayrıca taraf devlet aile içi şiddet konusuna gerekli önemin verilmesini sağlamalı ve bu konuda yapısal bir sorun olup olmadığını araştırmalı ve ilgili yargı ve idari makamların personellerine cinsiyete dayalı kalıp yargılar ve aile içi şiddet konusunda gereken eğitimleri vermelidir.

4.3.2.2. González Carreño v. İspanya

J.I. v. Finlandiya bireysel Şikayet başvurusunda verilmiş olan karar Komite'nin 2014'te verdiği González Carreño v. İspanya kararı ile aynı doğrultudadır.³⁵⁰ 2003 yılında 7 yaŐındaki Andrea Gonzales, mahkeme emri ile yapılan ebeveyn ziyaretinde babası tarafından öldürölmüŐtür. Bunun üzerine anne Angela Gonzalez İspanyol yetkililere dava açmıştır. Zira kendisi defalarca polise babanın fiziksel Őiddetini bildirmiş ve babaya karşı uzaklaŐtırma emri almaya çalışmıştır. Ayrıca baba, kızıyla olan görüŐmelerinin gözetim altında yapılmasına karşı çıkmıştır. Angela Gonzalez'in açtığı davanın sonucunda 2011'de mahkeme davanın dayanaksız olduğu ve mevcut ziyaret rejiminin yeterli olduğu sonucuna varmıştır. Angela Gonzalez bunun üzerine CEDAW Komitesine bireysel Şikayet başvurusunda bulunmuştur. Komite İspanyol yetkililerin mevcut aile içi Şiddet vakalarını göz önünde bulundurması gerektiğine, bu tür özel durumları göz önünde bulundurmadan standart bir ziyaret planı yaparak özen yükümlölüklerini yerine getirmediğine ve çocuğun üstün yararının dikkate alınmadığına kanaat getirmiştir. İspanya'nın söz konusu vakada CEDAW'ın 2 (a), (d), (e), (f) ve 5 (a) ve 16. maddelerinden doğan yükümlölüklerine aykırı hareket ettiği tespit edilmiştir. Komite; başvurucunun zararının giderilmesi ve tazmin edilmesini, taraf devletin velayet davalarında aile içi Şiddet konusunu hesaba katarak karar verme konusunda gereken önlemleri almasını, aile içi Şiddet durumlarında özen yükümlölüğü konusunda gerekli düzenlemelerin yapılmasını ve idari personel ve yargı personeline bu konularda zorunlu eğitim verilmesinin sağlamasını tavsiye etmiştir.

³⁵⁰ CEDAW/C/58/D/47/2012

4.3.2.3. M.N.N v. Danimarka

Komite'nin 55. oturumunda kabul ettiği 33/2011 numaralı başvuru Uganda uyruklu M.N.N.'nin Danimarka'dan sınırdışı edilmesi konusu ile ilgilidir.³⁵¹ İhtiyari Protokol Danimarka'da 2000 yılında yürürlüğe girmiştir.

Başvurucunun anlatımına göre somut olaydaki vakalar şu şekildedir: Başvurucunun babası, hamile olan annesini terk etmiştir. Başvurucu 9 yaşlarındayken, daha önce hiç görmediği babası yanında birkaç adamla gelerek başvurucuyu kadın sünneti ettirmek istediğini belirtmiş, annesi karşı çıkarak başvurucuyu saklamıştır. Babası M.N.N.'yi sünnet ettirme niyetinden vazgeçmediğini belirtmiş, M.N.N. 16 yaşındayken babasının korkusuyla evi terk etmiş ve çeşitli yerlerde yaşamış, iki kez hamile kalmış ve doğum yapmıştır. Başvurucu 20 Kasım 2007'de üç ay süreli bir turist vizesiyle Danimarka'ya gelmiş ve 31 Mart'ta Danimarka yetkili birimlerinin kendisini sınırdışı etmek istemesi üzerine sığınma başvurusunda bulunmuştur. Sığınma talebi kadın sünneti pratiğine maruz bırakılma tehlikesi üzerinden yapılmıştır. Sığınma talebini reddi üzerine Mülteci Temyiz Kurulu'na başvuru yapılmış, bu kurul da başvurucunun "Uganda'ya geri dönmesi halinde ciddi bir kadın sünnetine maruz kalma tehlikesiyle karşı karşıya olmadığı" gerekçesiyle başvuruyu reddetmiştir. Danimarka otoriteleri kadın sünnetinin Uganda'da yasal düzenlemelerle önlenmeye çalışıldığını belirtmiştir. Başvurucu böyle düzenlemeler bulursa da gerçekte bu düzenlemelerin kadınları korumadığını iddia etmiştir.

14 Mayıs 2010'da CEDAW Komitesi, başvurucunun avukatından, M.N.N.'nin etnik kimliği ile alakalı ek bilgi istemiş ve tam olarak hangi klan ya da kabileye mensup olduğu konusunun açıklığa kavuşturulmasını istemiştir. Ayrıca başvurucunun iddia ettiği gibi mensubu olduğu klan, kabile ya da etnik grupta kadınların hala kadın sünnetine maruz kalıp kalmadığı konusunda ek bilgi sunulmasını istemiştir. Bu talebine cevap alamayan Komite yeniden bir cevap talebinde bulunmuş ve 31 Mayıs 2011'de kısmi bir cevap almıştır.

³⁵¹ CEDAW/C/55/D/33/2011

Başvurucu, kadın sünnetinin Uganda’da hala devam eden bir pratik olduğunu, kabilelere bağlı olarak yapıldığını ve yaşa bağlı olmadığını iddia etmektedir ve bunun kendisi için ciddi bir risk olduğunu belirtmiştir. Başvurucu Uganda’da kadın sünneti pratiklerini yasaklayan kanunların etkili bir biçimde uygulanıp uygulanmadığının denetlenmesini ve babasına karşı kendisini koruyacak mekanizmalar olup olmadığını Komite’nin göz önünde bulundurması gerektiğini söylemiştir.

Taraf devlet Komite’ye sunduğu gözlemlerinde M.N.N.’nin babasının kabilesinde kadın sünnetinin bir gelenek olduğunu iddia ettiğini fakat bu konuda herhangi bir bilgi ya da kanıt sunmadığını, kabilesindeki diğer kadınların sünnet olup olmadıklarını dahi bilmediğini belirtmiştir. Taraf devlet ayrıca, başvurusunun otoriteler tarafından sınırdışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalana kadar Danimarka’da geçirdiği süreçte sığınma başvurusunda bulunmadığına da dikkat çekmek istemiştir. Babasını 9 yaşından beri görmemiş olan başvurusunun iki çocuk doğurduktan ve belli bir yaşı geçtikten sonra kadın sünneti ya da benzeri bir işkence ya da aşağılayıcı muameleye maruz kalma ihtimalinin olmadığı kanısında olan Danimarka yetkilileri, aynı konunun İnsan Hakları Komisyonu’na da taşındığını fakat esastan incelemeye geçilmeden reddedildiğini de belirtmiştir. Taraf devlet ayrıca, başvuru şu an geçici olarak Danimarka’da bulunuyor olsa da Uganda’ya dönmesi halinde karşılaşılabileceği cinsiyete bağlı ayrımcılık konusunun Danimarka’nın yetki sınırları dışında olduğunu belirtmiştir. Danimarka’nın geri gönderme kararı herhangi bir cinsiyetçi ayırım gözetmeden verilmiş bir karardır. Danimarka CEDAW’ın başka bir ülke sınırları içinde ihlal edilme olasılığından sorumlu değildir.

Komite, İnsan Hakları Komisyonu’na yapılan başvuru resmi olarak kaydedilmediği için Danimarka’nın kabul edilebilirlik şartlarını taşımama itirazını reddetmiştir.

İhtiyari Protokol’ün 2. maddesine atıf yapan Komite “Başvurular, Taraf Devletin yargılama yetkisi altında bulunan bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından ya da onlar adına, Sözleşme’de yer alan haklardan herhangi birinin Taraf Devlet tarafından ihlali sonucu mağdur kalındığı iddiası ile yapılabilir.” 28 numaralı Genel Tavsiyesine de

değinererek taraf devletlerin yükümlülüklerinin vatandaş olan ya da olmayan herkesi kapsadığını ve etkilenen kişi kendi topraklarında olmasa dahi taraf devletin yarattığı etkiden sorumlu olacağını belirtmiştir. Bir uluslararası hukuk ilkesi olan geri göndermemenin, bir kimseyi insan haklarının ciddi bir şekilde ihlal edilebileceği bir bölgeye göndermemeyi kapsadığını da ayrıca belirten Komite, CEDAW'ın 2. maddesi (d) bendi uyarınca “kadınlara karşı herhangi bir ayrımcı hareket yapılmasından veya uygulanmasından kaçınmayı” taahhüt etmiş olduğunu taraf devlete hatırlatmıştır. Bu hatırlatma, Danimarka'nın “CEDAW'ın sınırları aşan bir şekilde etkili olduğuna dair bir içtihat bulunmaması” iddiası üzerine yapılmıştır. Komiteye göre eğer bir taraf devlet yargı yetkisi içinde bulunan bir kimse hakkında bir karar verir ve bu kararın bir sonucu olarak başka bir yargı yetkisi çevresinde söz konusu kimsenin CEDAW ile korunan bir hakkının ihlal edilmesi sonucu ortaya çıkarsa, bunu taraf devletin CEDAW'ı ihlali olarak değerlendirmek mümkündür.

Öte yandan; başvuru 9 yaşından beri babasını görmemiş, ailesinde ya da kabilesinde kadın sünnetine maruz kalan kimselerin olup olmadığını bilmemektedir. Komiteye verilen çelişkili bilgiler ve talep edilen ek bilgilerin sunulmaması ve başvuruçunun iddialarını destekleyen kanıtlar sunulmaması da göz önünde bulundurulduğunda; Komite başvuruçunun Uganda'ya dönmesi halinde gerçek ve öngörülebilir bir risk altında olmadığı sonucuna varmıştır. İhtiyari Protokol'ün 4. maddesinin 2(c) bendine göre “başvurunun açıkça temelsiz veya yeterli dayanaktan yoksun olması” başvurunun kabul edilemez olduğunu bildirecektir. Bu doğrultuda Komite başvurunun kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

4.3.2.4. A. v. Danimarka

Komite, geri göndermeme ve cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet konularını ele alan 53/2013 numaralı başvuru ile ilgili yaptığı değerlendirmeyi altmış ikinci oturumunda kabul etmiştir.³⁵²

Söz konusu başvuru kocası Danimarka'da süresiz oturma izni bulunan Pakistanlı bir kadın olan A. yapmaktadır. A., Punjab'da yaşayan Hristiyan azınlıktan bir kadın olarak kendi ailesinin ve kocasının ailesinin karşı olduğu bir evlilik yapmıştır. Kocasının Danimarka'ya dönmeden önce kendisi için tuttuğu bir yerde kalan başvuru, 2009 senesinde Danimarka vizesi alarak kocasının yanına gitmiş fakat oturma izni reddedildiği için geri dönmek zorunda kalmıştır. Pakistan'a dönen A. bir güzellik salonunda çalışmaya başlamıştır. Aynı yıl içinde A.'nın tanımadığı bir grup adam tarafından evine zorla girilmiş, şiddete uğramış, evine yanıcı maddeler atılmış ve yanıkları sebebiyle hastanede aylarca hastanede yatmak zorunda kalmıştır. Bu atak, A.'nın çalıştığı güzellik salonunun bir grup adam tarafından basılarak zarar verilmesi ve orada çalışan kadınları seks işçiliğiyle, fahişlikle ve kirli işler yapmakla suçlamasından altı gün sonra gerçekleşmiştir. Başvurucunun evini basan kimseler benzer söylemleri kullanmışlardır. 2010'da başvuru oğlunu taksi ile hastaneye götürürken silahlı saldırıya uğramıştır. 2010'da vize alarak Danimarka'ya giden başvuru aile birleştirmesi için başvuruda bulunmuş, bu başvurusunun reddedilmesi üzerine Pakistan'da yaşadıklarından ötürü sığınma talebinde bulunmuştur. Bu talep Danimarka yetkili kurumları tarafından reddedilmiştir.

Danimarka yetkili kurumları A.'nın başına gelen atakların kendisine karşı kişisel ataklar olmadığını, ahlak polisi gibi davranan bir grup erkeğin ataklarının kadına karşı şiddet olarak değerlendirilemeyeceğini ve ataerkil geleneklere bağlı bir ülkede bir kadının ailesinin rızası olmadan evlenemeyeceğini gerekçe olarak göstermiştir. Taraf devlet

³⁵² CEDAW/C/62/D/53/2013

ayrıca başvurucunun Pakistan'a dönmesi halinde karşılaşılabileceği cinsiyete bağlı ayrımcılık konusunun Danimarka'nın yetki sınırları dışında olduğunu belirtmiştir.

Başvuruyu esaslan inceleyen Komite 32 numaralı Genel Tavsiyesine atıfta bulunmuş ve kadınların mültecilik, sığınmacılık, vatansızlık durumları değerlendirilirken bu durumların cinsiyete bağlı boyutlarının ele alınması gerektiğini belirtmiş ve bu konuları düzenleyen belgelerde cinsiyet eşitliğine dair hükümler bulunmadığı için bu konuya önem verilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Komite A.'ya karşı gerçekleştirilmiş olan saldırıların ciddiyetine dikkat çekmiş ve Danimarka'nın iddia ettiği gibi bunların münferit olaylar olmadığını, başvurucunun şahsına karşı ciddi tehlikeler oluşturan kişisel ataklar olduğu kanaatine varmıştır. Taraf devlet, başvurucunun okuryazar olmayan etnik Punjabi'li bir Hristiyan olmasına, herhangi bir aile desteği olmadan ve kocasından uzak yaşıyor olmasına ve yaşadığı toplulukta polis de dahil kendisine "fahişelik" muamelesi yapıldığı gibi gerçeklere hiçbir önem atfetmemiştir. Komite Pakistan'da Hristiyan azınlıklara tabi kadınların cinsiyet temelli şiddete maruz kaldıkları ve yetkili makamların bu kadınları koruma konusunda isteksiz olduğuna dair UNHCR belgelerine atıf yapmıştır.

Komite'ye göre A.; ya toplum tarafından ahlaksızlık olarak değerlendiren bir hayat sürdüğü için (tek başına yaşayan ve güzellik salonunda çalışan bir kadın) ya da ailelerinin rızaları olmadan evlendikleri için, ya da bu sebebin ikisinin de rol oynadığı sebepler yüzünden saldırılara uğramıştır. Taraf devletler, kadın sığınmacıların da erkeklerle eşit bir şekilde ve ayrımcılık olmaksızın sığınma başvurularını yapabilmeleri için prosedürlerinde cinsiyete duyarlı usuli güvenceler oluşturmalıdır. Komite, taraf devletlerin sığınma başvurularını incelerken ihtimallere göre değil, haklı nedenlere dayanan makul olasılığa göre karar vermesi gerektiğini belirtmiştir. Mevcut başvuruda A.'nın Pakistan'a geri gönderilmesi A. için ciddi, kişisel ve öngörülebilir bir risk oluşturmaktadır. Komite'ye göre Danimarka CEDAW'ın 2. maddesinin (c) ve (d) bentlerini ihlal etmiştir. Komite Danimarka'ya A.'yı sınır dışı etmekten kaçınmasını tavsiye etmiş ve benzer durumların

gelecekte tekrar yaşanmasını önlemek için gereken önlemleri almasını salık vermiş ve alınabilecek bir dizi önlem saymıştır.

4.3.3. Soruşturma Usulü

Soruşturma prosedürü kapsamında CEDAW Komitesi; bir taraf devletin sözleşme ile güvence altına alınmış bir hakkı ya da hakları ciddi veya sistematik bir şekilde ihlal ettiğine dair güvenilir bilgiler edinmesi halinde soruşturma başlatabilecektir. Ciddi ve sistematik ihlale dair güvenilir bilgiye ulaşan Komite, taraf devleti bu konuya ilişkin gözlemlerini sunmaya davet eder. Komite üyelerinden bir ya da birkaçını bu konuyu araştırması üzerine görevlendirir ve İhtiyari Protokol'ün 8. Maddesi 2. Bendi doğrultusunda; taraf devletin de rızasıyla, araştırma amaçlı ziyaret düzenlemesine gerekli durumlarda müsaade eder. Komite araştırmaları sonucunda elde ettiği bulguları görüş ve tavsiyeleriyle birlikte taraf devlete iletir. Bireysel Şikâyet usulünde olduğu gibi soruşturma usulünde de taraf devlet Komite'ye altı ay içinde yanıt vermelidir.

Bireysel şikâyet usulü ile yapılan başvuruların yarısından fazlası kabul edilebilirlik kriterlerine uymadıkları için reddedilmiş³⁵³ ve kabul edilenlerin bir kısmı da yeterli delil olmaması sebebiyle başarılı olmamıştır. CEDAW Komitesi Ocak 2020 itibariyle toplam 155 bireysel şikâyet başvurusu almıştır.³⁵⁴ Bu başvurulardan 59'u kabul edilebilirlik kriterlerini sağlamadığı için reddedilmiştir. Kabul edilip devam eden 37 başvurudan 5'inde de ihlal olmadığına karar verilmiştir. Soruşturma prosedürü çok daha az işletilmiş bir prosedürdür. 2023 itibariyle Kanada, Meksika, Filipinler, Birleşik Krallık ve

³⁵³ BYRNES, s. 426

³⁵⁴ Veriler Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan "Statistical survey on individual complaints" dökümanından elde edilmiştir. Belgeye <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/individual-communications> web sitesi üzerinden Recent complaints başlığından Statistical survey on individual complaints adresi takip edilerek ulaşılabilir.

Kırgızistan ile ilgili başlatılan soruşturmalar tamamlanmış ve Güney Afrika ve Mali hakkındaki soruşturmalar devam etmektedir.³⁵⁵

355

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeCategoryID=7

5. SONUÇ

Birleşmiş Milletler'in insan hakları konusundaki çalışmalarını değerlendirirken Örgüt'ün İkinci Dünya Savaşı'nın galiplerince kurulmuş siyasi bir organizasyon olduğunu ve birbirinden farklı ulusal çıkarları ve ideolojileri olan üye devletlerin insan haklarının üzerinde tuttuğu egemenlik, iç yetki alanına müdahale edilmemesi konularındaki hassasiyetlerini yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır. Zira BM'nin kusursuzdan çok uzak insan hakları sistemini bu bağlamın dışında değerlendirdiğimizde hayal kırıklığına uğramak çok kolay olacaktır. İnsan haklarının korunmasına yönelik sözleşmeler, bu konuda çalışan organlar ve bu organların işletebilecekleri çeşitli mekanizmaları içeren ayrıntılı bir insan hakları sistemi vardır. Fakat bu sistemin işlerliği, çoğunlukla ulusal çıkarlarını ve egemenliklerini insan haklarının üzerinde tutan devletlerin gönüllü katılımı esasına dayanmaktadır. Ayrıca bu sistem, üye devletler arasındaki güç dinamiklerinden etkilenen politik bir arka plan içerisinde çalışmaktadır. Siyasi düşünceler ve ideolojik anlaşmazlıklar nedeniyle insan haklarına dair girişimler yavaşlatılabilir, etkisiz hale getirilebilir ya da durdurulabilir. İnsan hakları organları bu şartlar altında; yetersiz kaynakları, sınırlı kapasiteleri ve yaptırım olmayan denetim mekanizmaları ile insan hakları ihlallerini küresel bir ölçekte ele almakta yetersiz kalmaktadır. Mevcut insan hakları sistemi çerçevesinin eksikliklerinin farkında olmak ve bunları ele almak önemlidir fakat BM sistemi içerisinde insan hakları söyleminin kaydettiği ilerlemeyi ve bu konuda devam eden çabayı iyiniyetli değerlendirmek de gerekir.

Uluslararası bir anlaşma ile insan haklarından bahsetmek, bireysel hakların ihlal edilmesi durumunda bir uluslararası müdahaleye yol açabileceği için, geleneksel egemenlik anlayışıyla çatışan bir durumdur. İnsan hakları BM Şart'ında iç yetki alanına müdahale edilmemesi prensibinin izin verdiği ölçüde kendisine yer bulabilmiştir. Buna rağmen Şart'ta insan haklarına yer verilmiş olması Birleşmiş Milletler sistemi içinde uluslararası insan hakları hukukunun geliştirilmesinin yolunu açmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, kendilerine uluslararası insan hakları ile ilgili herhangi bir yükümlülük yüklemek istemeyen devletlere rağmen hazırlanmış ve bağlayıcı olmasa da kendisinden sonra hem BM bünyesinde hem de harici olarak yapılan pek çok insan hakları anlaşmasını

ve insan hakları normlarını önemli ölçüde etkilemiştir. BM sistemi çerçevesinde denetim mekanizmaları da öngören birçok bağlayıcı insan hakları sözleşmesi hazırlanmıştır. Mevcut BM sistemi içerisinde birey ve devlet arasındaki ilişkilerin pek çok farklı yönü uluslararası insan hakları sözleşmelerine konu edilmiştir.

BM çerçevesinde düzenlenmiş olan insan hakları belgelerinde cinsiyet temelli ayrımcılık yasağı ve kadınların erkeklerle eşitliği ilkeleri yer almaktadır. Bununla birlikte ayrımcılık yasağına dair genel hükümler cinsiyet eşitsizliğinin nüanslarını ve kadınların sırf kadın olmaları sebebiyle karşılaştığı ayrımcılık türlerini etkili bir biçimde yansıtmamaktadır. Zira kültürel inanışlar, kalıplaşmış cinsiyet rolleri, gelenekler ve dini inanışların yorumları gibi pek çok faktör kadınlara karşı ayrımcılık için temel oluşturmakta ve eşitsizliği toplumsal bir seviyede meşrulaştırmaktadır. Ayrımcılığın önlenmesinden, eşitliğin sağlanmasından yahut kadınların kendilerine çeşitli bağlayıcı yasal belgelerle verilmiş haklardan yararlanmasından söz edebilmek için kadın haklarını etkileyen bu faktörlerin ele alınması gereklidir. Kadına karşı ayrımcılık kökleşmiş inançlar doğrultusunda devam eden bir uygulama olduğu için kadın sorunlarının bu kendine özgü yapısına değinmeden yapılan eşitlik beyanları yalnızca birer beyan olarak kalmaya devam edecektir. Kadınların insan haklarından faydalanmalarının önünde önemli bir engel teşkil etmekte olan statüleri iyileştirilmediği takdirde kadınların ayrımcılığa maruz kalacağı BM sistemi içerisinde de kademeli olarak anlaşılmıştır.

Kadının Statüsü Komisyonu başlangıçta yasal anlamda eşitlik konusuna odaklanmış, kadının statüsünün iyileştirilmesi ve kadınların insan haklarından faydalanabilmesi için referans niteliğinde yasal standartlar geliştirmiştir. 1970'lerde kalkınmanın en önemli küresel politikalarından biri olması ile kadına bakış genel anlamda bir değişim göstermiş; kadınların kalkınmada kaynak ve iş gücü olabileceği düşüncesi ortaya çıkmış; eğitim, nüfus, gıda gibi konuların kadınlarla çözülebileceği anlaşılmıştır. Bu durum Kadının Statüsü Komisyonu'nun çalışmalarını da etkilemiştir. Bu dönemde BM'de aktif bir kadın hakları söylemi ortaya çıkmış; Uluslararası Kadın Yılı'nı Meksiko Konferansı izlemiş ve sonrasında Kadın On Yılı ilan edilmiştir. Meksiko'dan sonra Kopenhag (1980), Nairobi (1985) ve Pekin (1995)'de düzenlenen konferanslar ve bu konferanslarda kabul edilen

belgelerle hedefleri ayrıntılı bir şekilde belirlenmiş ve bu hedeflere ulaşma doğrultusunda stratejiler geliştirmiş bir kadın söylemi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte kadın sorunlarını tartışmak için kullanılan dil giderek daha kapsamlı ve rafine bir hale gelmiştir. Dildeki bu gelişme; ırk, etnik köken, sosyal sınıf, engellilik, yaş gibi faktörlerin toplumsal cinsiyetle kesişerek daha karmaşık ve çok boyutlu bir eşitsizlik yarattığının farkına varılmasını sağlamıştır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve politik faktörler, cinsiyete dayalı dezavantajları etkilediği için kadın haklarının bu faktörlerden soyutlanarak incelenemeyeceği anlaşılmıştır.

Kadınların insan haklarına erişiminin sağlanabilmesi için yalnızca yasal değişiklikler yapılması değil aynı zamanda kadınları etkileyen sosyal, ekonomik, kültürel ve politik şartların da değiştirilmesinin anlaşılması üzerine kapsayıcı ve bağlayıcı bir kadın hakları beyannameyi hazırlanması gerekli görülmüştür. Mevcut insan hakları belgelerinde kadın haklarına giderek daha entelektüel bir boyutta değiniliyor olsa da kadınların insan haklarına ilişkin sorunlar kapsamlı bir şekilde ve çok boyutluluğu göz önünde bulundurularak ele alınmamıştır. Kadınlara özgü sorunlar ve kadınların karşılaştığı hak ihlalleri konularına artan özel ilgi ve mevcut belgelerin yetersizliği de böyle bir sözleşmenin hazırlanmasına zemin hazırlamıştır. Kadına Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) 1979'da kabul edilmiş ve 1981'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme BM çekirdek insan hakları sözleşmeleri arasında en çok imza ve onaya sahip sözleşmelerden birisidir. Bununla birlikte sözleşmenin hazırlık sürecinde de etkili olmuş kültürel itirazlar, CEDAW'ın çok fazla çekince içeren bir sözleşme olmasına da yol açmıştır. Kadınların erkeklere göre ikincilliğini ve gerek kanun karşısında gerekse sosyal hayatta eşit bireyler olarak görülmemesini kültür, gelenek ya da dini yorumlara dair itirazlarla meşrulaştıran bazı devletler; aile, medeni hal, evlilik, vatandaşlık ve miras ile ilgili maddelere çekince koymak suretiyle sözleşmeyi imzalamışlardır. Cinsiyet rollerine dayalı önyargıların ve her tür uygulamanın ortadan kaldırılmasını; sosyal ve kültürel davranış kalıplarının değiştirilmesini amaçlayan bir sözleşmeye kültür, gelenek, dini yorumlar ya da bunlara dayanan ulusal mevzuat adına karşı çıkılması bir tezat oluşturmaktadır. CEDAW, kadınların yasal haklarından faydalanmalarının önündeki

engellerin farkında olarak, yalnızca de jure değil de facto bir eşitliği amaçlamıştır. Kadına karşı ayrımcılık kapsamlı bir şekilde, çok boyutluluğu ve sistematik olması yönleri de ele alınarak değerlendirilmiştir. CEDAW'ın en önemli özelliklerinden biri yalnızca kamusal alanı değil özel hayatı da düzenlemesidir. Kadınlar yüzyıllar boyu kamusal alandan dışlanmak suretiyle dışarıdan müdahale edilemeyen bir özel alan olan ailenin içine hapsedilmiş ve bu alanda pek çok zararlı muameleye maruz kalmıştır, bu husus göz önünde bulundurulduğunda bu düzenleme son derece isabetlidir.

CEDAW Komitesi taraf devletlerin sözleşme kapsamındaki taahhütlerinden sorumlu tutulmasını sağlamak için kurulmuştur. Komite bu amaçla taraf devletlerin CEDAW'ı uygulamak için aldıkları önlemler ve uygulamaya yönelik karşılaştıkları zorluklarla ilgili raporlarını inceler. Taraf devletlerden periyodik olarak raporlar sunması beklenir, bu sayede sözleşmeyi uygulamak adına attıkları adımlar düzenli olarak takip edilebilecek ve önceki rapora kıyasla kaydettikleri ilerleme açık bir şekilde görülebilecektir. Rapor sistemi; raporların yetersiz olması ya da zamanında sunulmaması gibi taraf devletler kaynaklı sebeplerle hem de komitenin sunulan tüm raporları değerlendirmesine yetecek kaynak ve zamanı olmaması gibi komite kaynaklı sebeplerle sorunlu işleyen bir sistemdir. Taraf devlet raporlarının yeterli olmaması ya da ülkelerindeki durumu doğru bir şekilde yansıtmaması da karşılaşılan zorluklardandır. Ayrıca Nihai Gözlemlerin yalnızca tavsiye niteliğinde olması ve rapor sunmayan taraf devletlere karşı uygulanacak bir yaptırım olmaması da sistemin dezavantajlarından.

Komite'nin bir diğer faaliyeti, sözleşme hükümlerini açıklığa kavuşturmak, tematik konuları ele almak ya da Komite'nin çalışma yöntemlerini detaylandırmak gibi amaçlarla Genel Tavsiyeler adı verilen belgeler yayınlamaktır. Genel Tavsiyeler, sözleşmenin hazırlandığı dönemde sıkışıp kalmaması ve güncel sorunları da ele alabilmesi adına önemli araçlardır. Komitenin Genel Tavsiyeler aracılığıyla kullanabileceği yorumlama yetkisi sınırlı olmasına rağmen, Komite bu yetkiyi geniş bir perspektifle ve etkili bir biçimde kullanmaktadır. Bu sayede sözleşmenin amaç ve konusu çerçevesinde zengin bir içtihat oluşturulmuştur.

1999 yılında İhtiyari Protokol ile CEDAW Komitesine bireysel şikâyet başvurularını değerlendirme ve soruşturma yürütme yetkileri verilmiştir.

Sonuç olarak, BM insan hakları sistemi içerisinde kadın hakları söylemi yavaş da olsa önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yasağı gibi ilkelere önemli uluslararası belgelerde yer verilmesi önemli bir ilk adım olsa da bunun kadınları ikincil bir statüde bırakan karmaşık ekonomik ve kültürel engelleri tek başına ortadan kaldıramayacağı anlaşılmıştır. Bakış açısındaki bu değişim, kadınların insan haklarının farklı boyutlarıyla, kapsamlı bir şekilde ve çok boyutlu yapısı göz önünde bulundurularak ele alınmasına ve nihayetinde CEDAW gibi kapsamlı ve sofistike bir belgenin hazırlanmasına yol açmıştır. BM insan hakları sistemi sayesinde kadın haklarına ilişkin yasal standartlar geliştirilmiş, dünya kadınlarının referans olarak kullanmak suretiyle haklarını daha ileriye taşıyabilecekleri önemli belgeler hazırlanmış ve kadın haklarına ilişkin sorunlar konusunda küresel bir farkındalık sağlanmıştır.

Rapor Sistemi her ne kadar sorunlu işliyor olsa da, Komite ülke raporları ile birlikte sivil toplum kuruluşlarından aldığı gölge raporlarla taraf devletlerde kadının durumu ile ilgili genel bir bilgiye sahip olmakta, bu konuda gözlemlerini ve atılabilecek adımları taraf devletlerle paylaşmaktadır. Komite ayrıca taraf devletlerdeki durumla ilgili bu birikimini bireysel şikâyet ile önüne gelen vakalarda da etkili bir biçimde kullanmaktadır. Komite'nin bireysel şikâyet başvurusu değerlendirmeleri incelendiğinde; pek çok başvurunun sonucunda taraf devletlere yargı, idare, sağlık sektörü, göçmen ve mülteci idareleri gibi kurumlarına cinsiyet ayrımcılığı konulu eğitimler verilmesinin tavsiye edildiği görülmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı, kadınların statüsü ve cinsiyet farkına hassas yaklaşım gibi temel eğitimlerin her taraf devletin kurumlarında verilmesi CEDAW'ın uygulanması ve kadınların adil yargılanma haklarına erişimi için son derece önemlidir. Zira bu kurumlarda çalışan, karar veren ya da işlemler yapan bireyler yetiştikleri toplumun kalıp yargılarını bilinçli olmasa dahi benimsemiş olduklarından farkında olarak ya da olmayarak ayrımcı muameleler uygulayabilmektedir. Cinsiyet ayrımcılığı, cinsiyetle ilgili kalıplaşmış yargılar ve kadınların statüleri nedeniyle karşılaştıkları zorluklar konusunda her derecede eğitim verilmesi; yalnızca yargılamadaki cinsiyet

ayrımcı tutumu Komite önünde gelmiş taraf devletler açısından değil; genel ve yaygın bir şekilde teşvik edilmelidir.

CEDAW bağlayıcı bir sözleşme olsa da uygulanışını denetleyen CEDAW Komitesi'nin herhangi bir zorlayıcı gücü bulunmamaktadır. Benzer insan hakları organları gibi Komite'nin nihai gözlemlerine, genel tavsiyelerine ya da bireysel şikayet değerlendirmeleri sonucundaki tavsiyelerine uymak tamamen taraf devletlerin gönüllülüğü esasına bağlıdır. Komite'nin tavsiyelerinin bağlayıcı olması ve bu tavsiyelere uyulmamasının yaptırımları olması tercih edilir olandır. Zira kadın hakları söz konusu olduğunda sorun çoğunlukla hakların, yasaların ya da yaptırımların mevcut olmaması değil; toplumsal inanışların, yerleşik düşüncelerin, cinsiyetle ilgili kalıplaşmış yargıların varlığı sebebiyle bunların uygulanmamasıdır. Komite pek çok tavsiyesinde cinsiyet eşitliği, cinsiyet duyarlılığı ve toplumsal cinsiyet konularında yargı, sağlık sektörü, kolluk gibi pek çok kamu kuruluşu bünyesinde eğitim verilmesi gerekliliğine değinmiştir. Komite'nin bu tür tavsiyeleri, cinsiyetle ilgili kalıplaşmış yargılara dikkat çekilebilmesi, farkındalık yaratılması ve toplumun her kesiminin farklı kademelerde cinsiyet eşitsizliği hakkında eğitilmesi açısından önemlidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Komite'nin tavsiyelerinin yaptırım gücünün olması cinsiyet ayrımcılığı konusundaki bilincin, toplumun her kademesinde ve her düzeyinde artırılmasını son derece kolaylaştıracaktır. Tavsiyeleri ve yorumları bağlayıcı olmasa da CEDAW Komitesi, fonksiyonlarını kullanarak ürettiği belgelerle içtihadını oluşturmakta ve geliştirmektedir. Bunu yaparken güçlü tepkiler ya da itirazlarla karşılaşmıyor olmasını bu belgelerin bağlayıcı olmaması ile ilişkilendirmek mümkündür. Toplumların her kademesinde, özellikle yasama ve yargı organları gibi kadınlarla hakları arasında duran kurumlarda, eşitlik bilincinin eğitimlerle artırılması ve kadının erkekle eşitliği fikrinin genel bir kabul görmesinin sağlanması; CEDAW ya da benzeri kadın haklarına ilişkin sözleşmelerin etkisini ve eşit bir muamele öngören iç hukuk kurallarının uygulanmasını artıracaktır.

KAYNAKLAR

- Algan, B., & Tiryaki, R. (2002). Uluslararası Hukuk Açısından Uluslararası Organizasyonlar ve İnsan Haklarının Korunması: Birleşmiş Milletler Örneği. *Avrasya Dosyası*, BM Özel, İlkbahar, 8, 44-77.
- Allan, V. R., Galey, M. E., & Persinger, M. E. (1995). World Conference of International Women's Year. In A. Winslow (Ed.), *Women, Politics, and the United Nations* (pp. 99-121). Westport, Conn., and London: Greenwood Press.
- Atak, S. (2006). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmelerinde Öngörülen Denetim Yöntemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 86-99.
- Atlantic Charter. (n.d.). Retrieved August 10, 2021, from <https://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp>
- Aybay, R. (2017). İnsan Hakları Hukuku. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baden, S., & Goetz, A. M. (1997). Who Needs [Sex] When You Can Have [Gender]? Conflicting Discourses on Gender at Beijing. *Feminist Review, Debating Discourses, Practising Feminisms*(56), 3-25.
- Baderin, M. (2007). Islam and the Realization of Human Rights in the Muslim World: A Reflection on Two Essential Approaches and Two Divergent Perspectives. *Muslim World Journal of Human Rights*.
- Bayefsky, A. (2000). The CEDAW Convention: Its Contribution Today. *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*, 94, 197-203.
- Bayraktar, T. (2022). İnsan Haklarının Uluslararası Hukuk Düzeninde Korunması. In T. Bayraktar & U. R. Çakmak (Eds.), *İnsan Hakları Hukuku*. Adalet Yayınları.
- Belek Erşen, U. (2006). Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berktaş, F. G. (2000). Kadınların İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım. In K. Tankuter (Ed.), *İnsan Hakları*. Yapı Kredi Yayınları.
- Birinci, G. (2022). İnsan Hakları Evrensel Bilgirsesi'nin Kısa Tarihi (1918-1948). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- BM Genel Kurulu. (1996). A/RES/54/4.
- Bozkurt, E., Kanat, S., & Bektaş, S. (2021). Uluslararası İnsan Hakları Hukuku. Yetkin Yayınları.
- Buergenthal, T. (1965). The United Nations and the Development of Rules Relating to Human Rights. In *Development of International Law by International Organizations* (pp. 132-139).

- Buergenthal, T. (1997). The Normative and Institutional Evolution of International Human Rights. *Human Rights Quarterly*, 19(4), 703-723.
- Buergenthal, T. (2006). The Evolving International Human Rights System. *The American Journal of International Law*, 100(4), 783-807.
- Bunch, C., & Fried, S. (1996). Beijing '95: Moving Women's Human Rights from Margin to Center. *Signs*, 22(1), 200-204.
- Burgers, J. H. (1992). The Road to San Francisco: The Revival of the Human Rights Idea in the Twentieth Century. *Human Rights Quarterly*, 14(4), 447-477.
- Bustelo, M. R. (2000). The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women at the Crossroads. In P. Alston & J. Crawford (Eds.), *The Future of UN Human Rights Treaty Monitoring*. Cambridge University Press.
- Byrnes, A. (2013). The Committee on the Elimination of Discrimination against Women. In A. Hellum & H. S. Aasen (Eds.), *Women's Human Rights CEDAW in International, Regional and National Law*. Cambridge University Press.
- Byrnes, A. (2020). The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. In F. Megret & P. Alston (Eds.), *The United Nations and Human Rights: A Critical Appraisal*. Oxford University Press.
- Çalık, T. (2016). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 69-120.
- CEDAW İhtiyari Protokolü
- CEDAW Working Methods Overview. (2009). Retrieved from <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/implementation/overview.pdf>
- Charlesworth, H., Chinkin, C., & Wright, S. (1991). Feminist Approaches to International Law. *The American Journal of International Law*, 85(4), 613-645.
- Chen, M. A. (1995). Engendering World Conferences: The International Women's Movement and the United Nations. *Third World Quarterly*, 16(3), 477-493.
- Cho, S. (2014). International Women's Convention, Democracy, and Gender Equality. *Social Science Quarterly*, 95(3), 719-739.
- Connors, J. (2018). Gender in the UN: CEDAW and the Commission on the Status of Women. In G. Oberleitner (Ed.), *International Human Rights Institutions, Tribunals, and Courts*. Springer, Singapore.
- Cook, R. J. (1993). Women's International Human Rights Law: The Way Forward. *Human Rights Quarterly*, 15(2), 230-261.
- Department of Public Information. (1995). *Yearbook of the United Nations Special Edition UN Fiftieth Anniversary 1945-1995*. Martinus Nijhoff Publishers.

- Doğan, İ. (2005). BM'nin Kuruluş Aşamasında Barışı ve İnsan Haklarını Korumaya Yönelik Belgeler Işığında Güncel Bir Saptama. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13(1), 55-76.
- Dolinger, J. (2016). The Failure of the Universal Declaration of Human Rights. The University of Miami Inter-American Law Review, 47(2), 164-199.
- Donnelly, J. (2003). Universal Human Rights in Theory and Practice. Cornell University Press.
- ECOSOC. (1946). Resolution 11(II) of 21 June 1946. Retrieved from https://www.un.org/womenwatch/daw/csw/pdf/CSW_founding_resolution_1946.pdf
- ECOSOC. (1982). 1982/26 Kararı.
- Erdoğan, M. (2011). İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku. Orion Kitabevi.
- Fact Sheet No.7/Rev.1. (n.d.). Complaints Procedure UN. Retrieved from <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet7Rev.1.pdf>
- Farrior, S. (2009). United Nations Commission on the Status of Women. Oxford Encyclopedia of Human Rights.
- Fraser, A. (1995). Becoming Human: The Origins and Development of Women's Human Rights. Human Rights Quarterly, 21(4), 853-906.
- Fraser, A. S. (1995). The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (The Women's Convention). In A. Winslow (Ed.), Women, Politics and the United Nations. Greenwood Press.
- Freeman, M. A. (2012). Article 16. In M. A. Freeman, C. Chinkin, & B. Rudolf (Eds.), The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. A commentary. Oxford University Press.
- Freeman, M.A. (1997). The Human Rights of Women under the CEDAW Convention: Complexities and Opportunities of Compliance. Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law), 91, 378-383.
- Galey, M. E. (1979). Promoting Nondiscrimination against Women: The UN Commission on the Status of Women. International Studies Quarterly, 23(2), 273-302.
- Galey, M. E. (1995). Forerunners in Women's Quest for Partnership. In A. Winslow (Ed.), Women, Politics, and the United Nations. Greenwood Press.
- Gemalmaz, M. S. (2012). Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş Cilt 1. Legal Yayıncılık.
- General Assembly. (1979). Resolution 34/180 of 18 December 1979.
- Göçer, M. (2002). Uluslararası Hukuk ve İnsan Haklarının Uluslararası Korunması. Seçkin Yayıncılık.

Grimshaw, P., Holmes, K., & Lake, M. (2001). *Women's Rights and Human Rights International Historical Perspectives*. Palgrave Publishers Ltd.

Hellum, A., & Aasen, H. S. (2013). *Women's Human Rights CEDAW in International, Regional and National Law*. Cambridge University Press.

<https://2covenants.ohchr.org/>

<https://indicators.ohchr.org/>

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093210bm_04.pdf

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeCategoryID=7

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en#EndDec

https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8-a&chapter=4&clang=_en

[https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%20FRES%20217\(III\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%20FRES%20217(III)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False)

<https://www.ohchr.org/en/special-procedures-human-rights-council#:~:text=The%20special%20procedures%20of%20the,thematic%20or%20country%20specific%20perspective.>

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/individual-communications>

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd/inquiry-procedure>

<https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/general-comments>

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en

<https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

<https://www.un.org/en/conferences/women/copenhagen1980>

<https://www.un.org/en/conferences/women/mexico-city1975>

<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>

<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports/21report.pdf>

IWRAW Asia Pacific. (2005). *Our Rights are Not Optional: A Resource Guide*. IWRAW Asia Pacific.

James, S. (2007). *Universal Human Rights Origins and Development*. LFB Scholarly Publishing LLC.

- Jaquette, J. S. (1995). Losing the Battle, Winning the War: The Political Dynamics of the UN Mid-Decade Conference. In A. Winslow (Ed.), *Women, Politics, and the United Nations*. Greenwood Press.
- Kalin, W. (2012). Examination of State Reports. In H. Keller & G. Ulfstein (Eds.), *UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy*. Cambridge University Press.
- Kaplan, T. (2001). Women's Rights as Human Rights: Grassroots Women Redefine Citizenship in a Global Context. In P. Grimshaw, K. Holmes, & M. Lake (Eds.), *Women's Rights and Human Rights: International Historical Perspectives*. Palgrave Publishers Ltd.
- Koç Başar, C. (2021). *Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Kadınların Siyasal Hakları*. Onikilevha.
- Kopenhag Konferans Dökümanı. (n.d.).
- Lagon, M. P., & Kaminski, R. (2017). Bolstering the UN Human Rights Council's Effectiveness. Council on Foreign Relations.
- Lauren, P. G. (2011). *The Evolution of International Human Rights: Visions Seen* (3rd ed.). University of Pennsylvania Press.
- McCrudden, C. (2015). Why Do National Court Judges Refer to Human Rights Treaties? A Comparative International Law Analysis of CEDAW. *The American Journal of International Law*, 109(3), 534-550.
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
Meksiko Beyanı.
- Morsink, J. (1991). Women's Rights in the Universal Declaration. *Human Rights Quarterly*, 13(2), 229-256.
- Morsink, J. (1999). *The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting & Intent*. University of Pennsylvania Press.
- Nairobi Eylem Planı.
- O'Hare, U. A. (1999). Realizing Human Rights for Women. *Human Rights Quarterly*, 21(2), 364-402.
- Pathak, V. (2009). Promoting Human Rights: The UN Record. *The Indian Journal of Political Science*, 70(1), 151-164.
- Patton, C. G. (1995). Women and Power: The Nairobi Conference, 1985. In A. Winslow (Ed.), *Women, Politics, and the United Nations*. Greenwood Press.
- Pekin Bildirisi ve Eylem Platformu. (n.d.). Retrieved from <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>
- Pietila, H. (2007). The Unfinished Story of Women and the United Nations. UN Non-Governmental Liaison Service (NGLS).

- Pietila, H., & Vickers, J. (1996). *Making Women Matter: The Role of the United Nations*. Zed Books.
- Ramcharan, B. (2020). *A History of the UN Human Rights Programme and Secretariat* (Vol. 132). Boston: Brill Nijhoff.
- Reanda, L. (1981). Human Rights and Women's Rights: The United Nations Approach. *Human Rights Quarterly*, 3(2), 11-31.
- Report of the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. (1995). U.N., 50th Sess., Supp. No. 38, at para. 652, U.N. Doc. A/50/38.
- Roberts, B. (1996). The Beijing Fourth World Conference on Women. *The Canadian Journal of Sociology*, 21(2), 237-244.
- Samnoy, A. (1993). *Human Rights as International Consensus: The Making of the Universal Declaration of Human Rights 1945-1948*. Chr. Michelsen Institute.
- Schabas, W. A. (1997). Reservations to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and the Convention on the Rights of the Child. *William & Mary Journal of Race, Gender, and Social Justice*, April, 79-112.
- Schlüter, B. (1973). The Domestic Status of the Human Rights Clauses of the United Nations Charter. *California Law Review*, 61(1), 110-164.
- Sevindik, H. (2019). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Sistemleri. *İzmir Barosu Dergisi Eylül Sayısı*, 559-589.
- Skard, T. (2008). Getting History Right: How Were the Equal Rights of Women and Men Included in the Charter of the United Nations? *Forum for Development Studies*, 37-60.
- Stamotopoulou, E. (1995). Women's Rights and the United Nations. In J. Peters & A. Wolper (Eds.), *Women's Rights Human Rights: International Feminist Perspectives*. Routledge.
- Tamada, D. (2021). Inter-State Communication under ICERD: From ad hoc Conciliation to Collective Enforcement? *Journal of International Dispute Settlement*, 12, 405-426.
- Terzi, M. (2018). İnsan Haklarının Sözleşme Dışı Koruma Usullerinin Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Eritre Örneği Çerçevesinde 5/1 Usulü. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 61-96.
- Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi. (n.d.).
- UN. (1976). Report of the World Conference of the International Women's Year
- UN. (n.d.) Report of the World Conference of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace, pp. 91-93.

- United Nations, Economic and Social Council. (1979). Official Records, Suppl. 6 (E/1979/36), ch. 15; Commission on Human Rights, Resolution 7 (XXXV), 5 March.
- United Nations. (n.d.). Preparatory Years: UN Charter History. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/preparatory-years>
- Verheul, J. (2021). The Atlantic Charter: Genesis of the Transatlantic World Order. *Atlantisch Perspectief*, 45(6), 42-46.
- Vienna Convention on the Law of Treaties. (1969).
- Vienna Declaration and Programme of Action. (n.d.). Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>
- Vijayarasa, R. (2021). Quantifying CEDAW: Concrete Tools for Enhancing Accountability for Women's Rights. *Harvard Human Rights Journal*, 34, 37-80.
- Waltz, S. (2002). Reclaiming and rebuilding the history of the Universal Declaration of Human Rights. *Third World Quarterly*, 23(3), 437-448.
- Weiss, T.G., & Daws, S. (2018). *The Oxford Handbook on the United Nations: Second Edition*. Oxford University Press.
- Yiu, M. Mying-Kun. (1972). Charter Provisions Concerning Human Rights. *India Quarterly*, 28(1), 52-60.
- Zechenter, E.M. (1997). In the Name of Culture: Cultural Relativism and the Abuse of the Individual. *Journal of Anthropological Research*, 53(3), 319-347.
- Zinsser, J.P. (2002). From Mexico to Copenhagen to Nairobi: The United Nations Decade for Women, 1975-1985. *Journal of World History*, 13(1).
- Zwingel, S. (2016). *Translating International Women's Rights: The CEDAW Convention in Context*. Palgrave Macmillan.

Birleşmiş Milletler Kararları

- 1987 Raporu A/42/38, 1992 Raporu A/4738 Aktaran: GEMALMAZ 672, 673
A/RES/2200(XXI)
A/RES/31/136
A/RES/34/160
A/RES/34/160
A/RES/3520 (XXX)
A/RES/36/126
A/RES/37/60
A/RES/54/4

A/RES/543(VI)
CEDAW/C/69/D/103/2016
CEDAW/C/58/D/47/2012
CEDAW/C/55/D/33/2011
CEDAW/C/62/D/53/2013
UNGA A/RES/2263(XXII)
UNGA Resolution 1921(XVIII)
UNGA Resolution 543(VI)